

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
UFUK UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

UFUK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Yıl / Year: 10

Sayı / No : 20

Yıl / Year : 2021

www.ufuk.edu.tr

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Sahibi Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına: Rektör: Prof. Dr. Tevfik TEZCANER	ISSN: 2146-7676
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	Editör Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN
Yayın Kurulu Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Gülen ELMAŞ ARSLAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa KILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Emel ERDOĞAN BAKAR (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Prof. Dr. Örsan AKBULUT (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Müslüme NARİN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN (Ufuk Üniversitesi)	Yardımcı Editörler Arş. Gör. Ozan MUTLU Arş. Gör. Yasemin YURTOĞLU Arş. Gör. Vahid ŞINAP Arş. Gör. Celal Utku SEKBAN Arş. Gör. Saha İŞIKDEMİR Dil Editörü Öğr. Gör. N. Oya TOKER

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Örsan AKBULUT (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Emine AKYÜZ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. M. Nail ALKAN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Orhan AYDIN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Hakan Naim ARDOR (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Şenol BABUŞCU (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Sertaç HAMİ BAŞEREN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Deniz BÜYÜKKILIÇ ŞEREN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Türkmen DERDİYOK (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Ahmet Alpay DİKMEN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Aral EGE (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Gülen ELMAŞ ARSLAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Cenap ERDEMİR (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Emel ERDOĞAN BAKAR (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Niyazi ERDOĞAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Azize ERGENELİ (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Şanal GÖRGÜN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Sadi GÜNDOĞDU (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR (Arel Üniversitesi) Prof. Dr. Adalet HAZAR (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Coşkun İKİZLER (Ufuk Üniversitesi)	Prof. Dr. C. Sencer İMER (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Eda KARACAN (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Raşit KAYA (ODTÜ) Prof. Dr. Mustafa KILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Tamer MÜFTÜOĞLU (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Müslüme NARİN (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Cemal OĞUZ (Gazi Üniversitesi) Prof. Dr. Yelda ONGUN (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Erdoğan ÖNER (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Leyla ÖZER (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Refia PALABIYIKOĞLU (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Alaattin PARLAKKILIÇ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. Neşe SONGÜR (AHBV Üniversitesi) Prof. Dr. Burak TANGÖR (Hacettepe Üniversitesi) Prof. Dr. Erdiç TOKGÖZ (Ufuk Üniversitesi) Prof. Dr. İlhan TOMANBAY (İstinye Üniversitesi) Prof. Dr. Murat Paşa UYSAL (Başkent Üniversitesi) Prof. Dr. Özkan ÜNVER (Ufuk Üniversitesi) Doç. Dr. Raşan BALAMİR BEKTAŞ (Ufuk Üniversitesi) Doç. Dr. Seydi KAYMAZ (Ufuk Üniversitesi)
Yerel Süreli Yayın Basım Yeri: Başkent Klşe Matbaacılık Bayındır Sokak 30/E Kızılay/Ankara Basım Tarihi: 30.12.2021	

Dergimizin temel amacı; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, sosyal bilimler alanında tercih edilen nitelikli ve özgün çalışmalarını yayımlayarak akademik alana katkıda bulunmaktır. Dergiye gönderilen yazılar, derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlanarak değerlendirilme sürecine girmek üzere sbdergi@ufuk.edu.tr elektronik posta adresine gönderilmelidir.

Copyright@Aralık2021

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Tüm hakları mahfuzdur.

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda en az bir kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir. Dergide yer alan makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Elektronik ve mekanik (fotokopi dâhil) herhangi bir şekilde izinsiz kullanılamaz ve çoğaltılamaz.

Yönetim yeri: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Mevlana Bulvarı No:86-88 06520 Balgat / Ankara	Tel: 0312 2044449 Faks: 0312 2872390 E-Posta: sbdergi@ufuk.edu.tr İnternet Adresi: http://www.ufuk.edu.tr
--	--

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Yıl : 10

No : 20

Yıl : 2021

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	5-6
Güner KOÇ AYTEKİN	
COVID-19 ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BANKOMETER YÖNTEMİ İLE ANALİZİ.....	7-26
Özgür Erdal ÖZBEK, Adalet HAZAR, Şenol BABUŞCU	
ANA SINIFI VE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SAYI HİSSİ TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI.....	27-57
Ersin PALABIYIK, Neşe IŞIK TERTEMİZ	
ANTİ ÖZERK KİŞİLİK VE TÜKETİM BAĞIMLISI SÖZDE GÜZELLİK ALGISI: WINX PERİLERİ.....	59-75
Özlem KÜÇÜK	
KOVID 19 PANDEMİSİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE YANSIMALARI....	77-89
Sibel Elif ÖZDİLEK	
GENEL OTİZM FENOTİPİNDE YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ.....	91-106
İlayda TÜRK HÖL	
AFYON SORUNUNDAN SİLAH AMBARGOSUNA TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ (1971-1978).....	107-121
Buğra SIZAN	
YAYIM ALANI, YAZIM KURALLARI VE YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ.....	123-125

UFUK UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

Year : 10

No : 20

Year : 2021

CONTENTS

PRESENTATION.....	5-6
Güner KOÇ AYTEKİN	
ANALYSIS OF THE TURKISH BANKING SECTOR WITH THE BANKOMETER METHOD BEFORE AND AFTER COVID-19.....	7-26
Özgür Erdal ÖZBEK, Adalet HAZAR, Şenol BABUŞCU	
DEVELOPMENT OF NUMBER SENSE TESTS FOR PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL STUDENTS: VALIDITY AND RELIABILITY STUDY.....	27-57
Ersin PALABIYIK, Neşe IŞIK TERTEMİZ	
ANTI AUTONOMOUS WINX FAIRIES AND OBSESSION WITH CONSUMPTION FOR FALSE BEAUTY.....	59-75
Özlem KÜÇÜK	
COVID 19 PANDEMIA AND ITS REPERCUSSIONS ON THE EUROPEAN UNION.....	77-89
Sibel Elif ÖZDİLEK	
INVESTIGATION OF EMOTION RECOGNITION ABILITIES FROM FACIAL EXPRESSIONS IN BROADER AUTISMPHENOTYPE.....	91-106
İlayda TÜRK HÖL	
TURKISH-AMERICAN RELATIONS FROM THE AFYON CRISIS TO THE ARMS EMBARGO (1971-1978).....	107-121
Buğra SIZAN	
GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS.....	123-125

SUNUŞ...

Üniversiteler ve akademik çevrelerce ilgi ile izlenen Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, onuncu yılında, yirminci sayısı ile yayın hayatına etkin ve verimli bir şekilde devam etmektedir. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak geçmiş sayılarımızda olduğu gibi sosyal bilimler alanında yaşanan bilimsel gelişmelerin izlendiği ve özgün çalışmaların yer aldığı bu yeni sayımızda da siz değerli okuyucularımızla buluşmanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyoruz. Dergimize göstermiş olduğunuz ilgiye en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Dergimizin 2021 yılı ikinci sayısında, çeşitli alanlarda yer alan altı tane bilimsel çalışma bulunmaktadır. Yazarların görüş ve ifadeleri kapsamında;

Bu sayıda yer alan ilk çalışma, Doktora Öğrencisi Özgür Erdal ÖZBEK, Prof. Dr. Adalet HAZAR ve Prof. Dr. Şenol BABUŞCU tarafından ele alınan **“Covid-19 Öncesi ve Sonrası Türk Bankacılık Sektörünün Bankometer Yöntemi ile Analizi”** adlı çalışmadır. Çalışmada, Bankometer Analiz Yöntemi kullanılmış ve bankacılık sektörünün yaklaşık % 90’ını oluşturan 10 adet büyük ve orta ölçekli bankanın 2011-2020 yılları arasındaki finansal verilerinden bu yöntemde kullanılan; Sermaye Yeterlilik Oranı, Ana Sermaye (Tier 1)’nin Toplam Varlıklara Oranı, Özsermayenin Toplam Varlıklara Oranı, Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı, Giderlerin Gelirlere Oranı ve Kredilerin Toplam Varlıklara Oranı verileri kullanılmıştır. Çalışmanın genel bulgularında, özellikle sermaye sahipliği açısından salgın döneminde kamu bankaları ve özel sermayeli bankalar arasında ayrışma görülmüştür.

İkinci sırada, **“Ana Sınıfı ve İlkokul Öğrencilerine Yönelik Sayı Hissi Testlerinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”** adlı çalışma yer almakta olup, Doktora Öğrencisi Ersin PALABIYIK ve Prof. Dr. Neşe IŞIK TERTEMİZ tarafından ele alınmıştır. Sayı hissi kısaca, sayıları ve matematiksel işlemleri esnek kullanabilme ve bu konularda mantıklı tahminler yapabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Yapılan bu çalışmada, ana sınıfı ve ilkökullü öğrencilerinin sayı hissi performanslarını belirlemek için ilkökullü her sınıf (1-4) düzeyine ve ana sınıfına yönelik, sayı hissi testlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Üçüncü sırada, Öğr. Gör. Özlem KÜÇÜK tarafından ele alınan **“Anti Özerk Kişilik ve Tüketim Bağımlısı Sözde Güzellik Algısı: Winx Perileri”** adlı çalışma yer almaktadır. Bir İtalyan yapımı olan Winx Club animasyon filmi, efsanevi yaratıklar, periler ve cadıların yaşadığı sıra dışı bir evreni anlatır. Iginio Straffi, film serisini sunarken, Batı animasyonu ile Japon çizgi film kültürü (manga) yansımalarını bir araya getirir. Böylelikle çizgi film karakterlerinin yüzleri Asya ve Avrupa’yı beraber yansıtır. Bu çalışma, özellikle kız çocukları için önemli bir rol model olan Winx perilerinin, benlik ve özerklik algısı üzerine etkilerini tartışmaya açmaktadır.

Dördüncü sırada, Öğr. Gör. Dr. Sibel Elif ÖZDİLEK tarafından ele alınan **“Covid 19 Pandemisi ve Avrupa Birliği Üzerine Yansımaları”** adlı çalışma yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı; Pandemi’nin hali hazırda küresel ekonomik krizden zarar gören Avrupa Birliği üzerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerini değerlendirmek ve bu kriz sürecinde Avrupa Birliği ülkelerinin ulusal ve uluslararası politikalarının, tehditin şiddetini hafifletmede

nasıl bir etki yarattığını incelemek ve ileriye dönük belirlenecek politikalar konusunda dersler çıkarmaktır.

Beşinci sırada yer alan çalışma, Dr. İlayda TÜRK HÖL tarafından ele alınmış olan “**Genel Otizm Fenotipinde Yüz İfadelerinden Duygu Tanıma**” adlı çalışmadır. Tipik gelişim gösteren ancak klinik seviyeye ulaşmamış düzeyde çeşitli otizm benzeri özellikleri farklı derecelerde ortaya koyan bireyler, genel otizm fenotipi olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma, tipik gelişim gösteren bireylerin yüz ifadelerinden duygu tanıma becerilerini genel otizm fenotipi kapsamında incelemektedir.

Altıncı sırada, “**Afyon Sorunundan Silah Ambargosuna Türk-Amerikan İlişkileri**” adlı çalışma yer almakta olup, Doktora Öğrencisi Buğra SIZAN tarafından ele alınmıştır. Bu çalışmada, 1971-1978 yılları arası Türk-Amerikan ilişkileri incelenmiştir. Türk-Amerikan ilişkileri, 1947-1960 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkmasıyla beraber, Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlar başlamıştır. Johnson Mektubu'ndan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin tartışılmaya ve sorgulanmaya başladığı bir döneme girilmiştir.

Bu sayımızda da Dergimize katkı sağlayan değerli araştırmacı ve bilim insanlarına, çalışmalarını değerlendirme sürecinde katkı sağlayan değerli hocalarımıza, basım öncesi ve sonrasındaki hazırlıklarda özveri ile çalışan değerli tüm Üniversite personelimize en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Dergimizin okuyuculara yararlı olması dileğiyle...

Saygılarımla,

Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Ufuk Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Editörü

COVID-19 ÖNCESİ VE SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BANKOMETER YÖNTEMİ İLE ANALİZİ*

Özgür Erdal ÖZBEK**, Adalet HAZAR***, Şenol BABUŞCU****

Bankacılık sektörü, fon arz edenler ile fon talep edenler arasındaki aracılık rolü nedeniyle tüm dünyada ekonominin en önemli sektörlerinden birini oluşturmaktadır. Covid-19 Salgını, her alanda olduğu gibi Türk bankacılık sektörünü de ciddi şekilde etkilemiştir. Literatürde bu durumu analiz eden çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın amacı Covid-19 Salgınının Türk bankacılık sektörüne etkisini finansal başarısızlık bağlamında analiz etmektir. Çalışmada Bankometer analiz yöntemi kullanılacak ve bankacılık sektörünün yaklaşık % 90'ını oluşturan 10 adet büyük ve orta ölçekli bankanın 2011-2020 yılları arasındaki finansal verilerinden bu yöntemde kullanılan; Sermaye Yeterlilik Oranı, Ana Sermaye (Tier 1)'nin Toplam Varlıklara Oranı, Özsermayenin Toplam Varlıklara Oranı, Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı, Giderlerin Gelirlere Oranı ve Kredilerin Toplam Varlıklara Oranı verileri kullanılacaktır. Çalışmanın genel bulgularında özellikle sermaye sahipliği açısından salgın döneminde kamu bankaları ve özel sermayeli bankalar arasında ayrışma görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Bankometer, CAMELS, Z-Skor, bankacılık

* Bu çalışma II. Ulusal Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi'nde (C-IASOS 2021) 08.10.2021 tarihinde çevrimiçi olarak sunulan "Covid-19 öncesi ve sonrası Türk bankacılık sektörünün Bankometer yöntemi ile analizi" konulu bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doktora öğrencisi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Finans ve Bankacılık ABD, Ankara, Türkiye, erdal.ozbek@windowslive.com, 0505 3193237, Orcid Id: 0000-0002-5818-985X

*** Prof.Dr., Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, Ankara, Türkiye, adalet hazar@gmail.com, 0533 2650295, Orcid Id : 0000-0002-1483-8360

**** Prof.Dr., Başkent Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans ve Bankacılık Bölümü, Ankara, Türkiye, babuscub@baskent.edu.tr, 0532 2759028, Orcid Id : 0000-0003-2870-6358

ANALYSIS OF THE TURKISH BANKING SECTOR WITH THE BANKOMETER METHOD BEFORE AND AFTER COVID-19

ABSTRACT

The banking sector is one of the most important sectors of the economy all over the world due to its intermediary role between fund suppliers and fund demanders. The Covid-19 Epidemic has seriously affected the Turkish Banking Sector, as it does in every field. There are various studies in the literature that analyze this situation. The aim of the study is to analyze the impact of the Covid 19 Epidemic on the Turkish Banking sector in the context of financial failure. Bankometer analysis method will be used in the study, and from the financial data of 10 large and medium-sized banks between the years 2011-2020 which make up approximately 90% of the banking sector, Capital Adequacy Ratio, Tier 1) Ratio of Total Assets, Ratio of Equity to Total Assets, Ratio of Non-Performing Loans to Total Loans, Ratio of Expenses to Revenues and Ratio of Loans to Total Assets will be used. According to general findings of the study, especially in terms of capital ownership, there was a separation between public banks and private banks during the epidemic period

Keywords: Covid-19, Bankometer, CAMELS, Z-Score, banking

1. GİRİŞ

2019 yılının sonlarına doğru Çin'in Wuhan eyaletinde ortaya çıkan Covid-19 hastalığı, kısa bir süre içinde tüm dünyaya yayılarak 11.03.2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından resmen küresel salgın olarak ilan edilmiştir. Modern dünya, uzunca bir süredir yaşanmayan böyle bir salgına hazırlıksız yakalanmış ve salgının önüne geçmek için birçok ülke olağanüstü tedbirler almak zorunda kalmıştır. Ülke sınırlarının kapanması, okulların kapanması ve sokağa çıkma yasakları tüm dünyada üretim ve tedarik zincirlerini, emtia fiyat mekanizmalarını bozarak ülkeleri ekonomik olarak ciddi bir belirsizliğe sürüklemiştir.

Bankalar, topladıkları kaynakların büyük bir kısmı başkalarına ait olduğu, yüksek kaldıraçla çalışmaları, yönettikleri fonların büyük olması, finansal piyasalardaki etkinlikleri, içsel ve dışsal çok farklı kaynaklardan sistemik ve sistemik olmayan risklere maruz kalmaları nedeniyle, hem düzenleyici otoriteler hem de yatırımcılar tarafından yakından izlenen kurumlardır. Son yıllarda sıkça rastlanan finansal ve bankacılık krizlerinin yerelden çıkıp küreselleşmesi de banka performansının sürekli izlenmesinin önemini arttırmaktadır. Bu nedenlerle, banka performansları özellikle de düzenleyici kurumlar tarafından yakından takip edilmektedir (Yılmaz ve Taşseven, 2019, s.45).

Dünyada yaşanan önceki krizlerin kaynağı, finansal sistem veya bankalar iken, Covid-19 ile bir sağlık krizi yaşanmaya başlamış ve bankacılık sektörü artık sorunun değil çözümün bir parçası olmak durumunda kalmıştır (Işık ve Akdoğan, 2021, s.113).

Küresel Covid-19 Salgını, ekonominin en kritik oyuncularını arasında yer alan ve son yıllarda daha çok “küresel” sıfatı kullanılarak tanımlama yapılan bankacılık sektörünü de doğrudan etkilemiştir. Kapanan işletmeler ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama ilk etapta bankaların aktif kalitesinde bir bozulma yaşanacağı endişesine neden olmuştur.

Türkiye’de ilk Covid-19 vakası 10.03.2020 tarihinde tespit edilmiş, akabinde kamu otoriteleri salgını önlemek için acil önlemler almaya başlamıştır. Bununla birlikte salgının ekonomiye olumsuz yansımalarını önlemek için birtakım destek paketleri hazırlanmıştır. TC Merkez Bankası ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kısa sürede çeşitli düzenlemeleri hayata geçirmiştir (Bekci vd., 2020, s.188). Genel olarak bu dönemde bankacılık sektöründeki gelişmelere bakıldığında;

- Kamu bankaları aracılığı ile salgından etkilenen şahıs ve işletmelere düşük faizli kredi kullanılması, kamu bankalarının diğer bankalara göre krediler ve aktifler bakımından daha hızlı büyümesine neden olmuştur.
- Kamu bankalarının sermayeleri bu nedenle 21 Milyar TL artırılmıştır.
- BDDK, bankaları özellikle aktif kalitesi ve likidite bakımından rahatlatacak bir dizi tedbir paketini yürürlüğe koymuştur.

Çalışmanın amacı Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların finansal performans açısından salgından ;

- etkilenip etkilenmedikleri,
- etkilenmiş iseler ne düzeyde etkilendikleri,
- sermaye sahipliğinin bu etkilenmede bir farklılaşma yaratıp yaratmadığının analiz edilmesidir.

Çalışmada, Covid 19 Salgınının Türk bankacılık sektörüne etkisi finansal sağlıkla bağlamında, sektörün yaklaşık % 90'ını oluşturan aktif büyüklüğü açısından en büyük 10 bankanın 2011-2020 yılları arasındaki finansal verileri kullanılarak Bankometer yöntemi ile analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bankometer yöntemini ortaya çıkaran Shar, Shah ve Jamali (2010), Pakistan'da faaliyet gösteren bütün bankaların finansal sağlamlığını 1999-2002 yıllarını baz alarak Credit Leona's Securities Asia stress testi (CLSA), CAMEL ve Bankometer yöntemi ile analiz etmiştir. Bulgular, yöntemin büyük oranda CLSA ile benzer sonuçlar verdiğini, ancak 5 büyük bankanın CLSA stres testinden geçmesine rağmen Bankometer yönteminin belirlediği limitlerin altında kaldığını, aynı durumun özel ve yabancı bankalarda da görüldüğünü göstermiştir. Bu duruma yöntemin uyguladığı katsayılarıdaki farklılığın neden olduğu ve yapılacak katkılarla yöntemin daha da geliştirilebileceği belirtilmiştir.

Kattel (2014), Bankometer yöntemi ile 2007-2012 yılları arasında seçilmiş Nepal ticari bankalarının finansal sağlamlığını analiz etmiştir. Çalışma sonuçları, joint-venture bankalarının sağlam durumda olduğunu, özel bankaların durumunun ise çok daha sağlam olduğunu ve yöntemin gerek banka yönetimleri gerekse de gözetim otoriteleri tarafından kullanılabilirliğini göstermiştir.

Ashraf ve Tariq (2016), Bankometer ve Z-Skor yöntemlerini kullanarak Pakistan Borsasına kote bankaların 2006-2014 döneminde finansal sağlık düzeyini analiz etmiştir. Analiz sonuçları, küçük farklar olsa da her iki yöntemin de birbiriyle uyumlu sonuçlar verdiğini göstermiştir.

Yameen ve Ali (2016), Ürdün'deki 13 ticari bankanın finansal sağlamlığını Bankometer modeli ile analiz etmiştir. 2002-2011 yılları arasındaki verilerin baz alındığı çalışmanın sonuçları, bütün Ürdün bankalarının finansal olarak çok iyi durumda olduğunu ve Ürdün bankalarının finansal risklerini yönetmek için Bankometer modelini kullanabileceklerini göstermiştir.

Rahman (2017), Bangladeş'te faaliyet gösteren 24 bankanın finansal sağlık durumunu Bankometer yöntemi ile analiz etmiştir. Analizde, bankaların 2010-2015 yılları arasındaki finansal verileri kullanılmıştır. Bulgular, analiz konusu tüm yıllarda bankaların finansal sağlık derecesinin çok iyi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Bankometer yönteminin banka yönetimlerince kullanılmasının son derece faydalı olduğu belirtilmiştir.

Bankometer yöntemi hakkında Türkiye'de yapılan ilk çalışma Aksoy ve Göker (2018)'e ait olup, çalışmada Türk bankacılık sektöründeki finansal riskler Z-Skor ve Bankometer yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada, Borsa İstanbul'a kote olmuş, halka açık 10 ticari bankanın beş yıllık verileri baz alınarak Z-Skor ve Bankometer metodları ile sözkonusu bankaların finansal risk düzeyleri hesaplanmıştır. Bulgular, analiz konusu bankaların; Bankometer modeline göre yüksek borç ödeme gücüne sahip ve finansal risk düzeylerinin düşük olduğunu, Altman Z-Skor modeline göre ise yüksek finansal risk düzeyine sahip olduğunu göstermiştir. Bu iki yöntemin uyumsuz sonuçlar vermesine ise Türk bankacılık sektöründe yapısal olarak mevcut olan varlık ve yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğunun, Z-Skor hesaplanmasında en büyük ikinci katsayıya sahip olan ve net işletme sermayesi olarak ifade edilen X1 değişkeninin analiz konusu tüm yıllarda negatif değer olarak toplam Z-Skor

değerini azaltıcı bir etki yaratması neden olmuştur. Bu nedenle, Türk bankalarının finansal risklerinin tespitinde Bankometer yönteminin daha uygun olduğu belirtilmiştir.

Africa (2018), Bankometer yönteminin finansal riskleri ölçmek için kullanılıp kullanılmayacağını analiz etmiştir. Çalışmada, lojistik regresyon yöntemi ile Endonezya Borsasına kote 111 bankanın 2014-2016 yılları arasındaki 60 farklı verisi kullanılmıştır. Bulgular, bankaların finansal riskleri ölçmek için Bankometer yönteminin anlamlı sonuçlar verdiğini ve bu amaçla kullanılabileceğini göstermiştir.

Permata ve Purwanto (2018), CAMEL, Z-Skor ve Bankometer yöntemlerini kullanarak 2012-2015 döneminde Endonezya Borsasına kote 23 bankanın finansal sağlık düzeyini analiz etmiştir. Sonuç olarak, CAMEL yöntemine göre, her sağlık seviyesinde banka bulunduğunu, Z-Skor yöntemine göre, finansal açıdan sağlam banka bulunmadığı, ancak gri alanda ve iflas riski yüksek bankaların olduğu, Bankometer yöntemine göre ise tüm bankaların finansal olarak sağlam olduğu, ancak, analiz için en sağlıklı yöntemin CAMEL olduğu ifade edilmiştir.

Chauhan ve Kumar (2019), Hindistan bankalarının finansal sağlık seviyesini Bankometer yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada, 2009-2018 yılları arasında 62 bankanın verileri kullanılmıştır. Sonuçlar, finansal sağlık bakımından yabancı sermayeli ve yeni özel bankaların daha iyi, kamu sermayeli bankaların daha zayıf bir performans gösterdiği, eski özel bankaların ise orta seviyede olduğunu göstermiştir.

Bekci, Köse ve Aksoy (2020), Gri Tahmin yöntemi kullanarak Covid-19 salgınının Türk Bankalarının aktif kalitesi üzerindeki muhtemel etkisini tahmin etmeye çalışmıştır. Dokuz bankanın verilerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre altı bankanın aktif kalitesinde kötüleşme, üç bankanın aktif kalitesinde iyileşme olması beklenmektedir.

Saputri ve Krisnawati (2020), Endonezya Borsasına kote bankaların 2011-2016 yılları arasındaki finansal risklerini tahmin etmeyi amaçlayan çalışmalarında 30 bankanın finansal risklerini Altman Z-Score, Springate, Zmijewski, Bankometer, Grover ve RGEC yöntemleri ile analiz etmiştir. Bulgular, Altman Z-Score, Springate, Zmijewski yöntemlerinin benzer sonuçlar verdiğini, Bankometer, Grover ve RGEC yöntemlerinin ise kendi aralarında benzer sonuçlar vermekle birlikte, önceki üç yöntem ile uyumlu olmayan sonuçlar verdiğini göstermiştir.

Işık ve Akdoğan (2021), Covid-19 salgınının Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Türkiye’de faaliyet gösteren 27 mevduat bankasının 2018 ve 2019 yılsonu verileri ile 30.09.2019 ve 30.09.2020 ara dönem finansal verilerinin analiz edildiği çalışma sonucunda, Covid-19 salgını öncesi döneme göre, bankaların aktif kârlılığının, net faiz marjının, bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışlarının ve esas faaliyetlerden elde ettikleri gelirlerin düştüğü, salgın döneminde kamu bankalarının yoğun olarak kullanılan krediler nedeniyle kredi/mevduat oranında bir artış olduğu tespit edilmiştir.

Çöllü (2021), Covid-19 salgınının Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini geleneksel bankalar ve katılım bankaları sınıflaması ile karşılaştırmalı olarak Wilcoxon T testi ile analiz etmiştir. Analizde 6 katılım bankasının tamamı ile 20 mevduat bankasının 01.01.2019-30.06.2019 ve 01.01.2020-30.06.2020 dönemlerindeki altı aylık verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak, kamu otoriteleri ve düzenleyici kurumlar tarafından alınan kapsamlı önlemler sayesinde salgının Türkiye’deki bankalara yönelik olumsuz etkisinin sınırlı düzeyde kaldığı tespit edilmiştir.

Bankometer yöntemi hakkında Türkiye’deki ikinci çalışma Sakarya ve Karakaş (2021) tarafından yapılmıştır. Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının mali durumları, 2010-2019 yılları arasındaki mali verileri baz alınarak, özel, yabancı ve kamu bankaları grupları bazında Bankometer ve CAMELS yöntemleri ile analiz edilmiştir. Bulgular, bankaların, sözkonusu dönemde CAMELS yöntemine göre sermaye yeterliliği, likidite, borç ödeme gücü ve takipteki alacaklar bakımından iyi durumda olduğunu, ancak özermaye ve aktif kârlılığının düşmeye başladığını, Bankometer yöntemine göre de “Süper Sağlam Banka” kategorisinde olduğunu ortaya koymuştur.

3. VERİ SETİ

Çalışmada Bankometer analiz yöntemi ile 2020 yılına göre Türk bankacılık sektörünün yaklaşık % 90’ını oluşturan aktif büyüklüğü bakımından en büyük 10 bankanın 2011-2020 yılları arasındaki yıllık finansal verileri kullanılmıştır. Eximbank, aktif büyüklüğü açısından ilk 10 banka içinde yer almasına rağmen mevduat bankası olmadığı için analize dâhil edilmemiştir. Bankometer yönteminde kullanılan Sermaye Yeterlilik Oranı (CAR), Ana Sermaye (Tier 1)’nin Toplam Varlıklara Oranı (CA), Öz sermayenin Toplam Varlıklara Oranı (EA), Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı (NPL), Giderlerin Gelirlere Oranı (CI) ve Kredilerin Toplam Varlıklara Oranı (LA) verileri kullanılacaktır. Giderlerin Gelirlere Oranı (CI) olarak toplam giderler/toplam gelirler oranı kullanılmıştır. Ana Sermaye (Tier 1) verileri, bankaların bağımsız denetim raporlarından, diğer tüm veriler Türkiye Bankalar Birliği’nin internet sitesinden temin edilmiştir. Tüm veriler bankaların konsolide olmayan solo verileridir.

4. YÖNTEM

Gelişmiş ülkelerde başlayan ve 2008-2009 yıllarında meydana gelen küresel finansal kriz nedeniyle bankaların finansal sağlamlık derecesinin ölçümü daha fazla ilgi çekmeye başlamıştır. Finansal sağlamlık ölçümü için genellikle Altman Z-Skor, CAMEL, CLSA-stres testi ve VAIC yöntemleri kullanılmaktadır. Literatürde en sık kullanılan iki yöntem ise Altman Z-Skor ve CAMEL yöntemleridir.

Altman’ın (1968) ortaya koyduğu Z-Skor modeli, çeşitli muhasebe oranları ve piyasa temelli fiyat verileri ile finansal başarısızlığı ve gelecek iki yıl içindeki olası iflası tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Yapılan testler sonucu modelin başarı oranı iflastan önceki iki yıl için %72 ve önceki bir yıl için ise %94 olarak ortaya çıkmıştır. Z-Skor, altı adet muhasebe ve bir adet piyasa-temelli olmak üzere toplam yedi temel değeri dikkate almaktadır. Söz konusu yedi temel değer, likidite, kümülatif kârlılık, varlıkların verimliliği, piyasa temelli finansal kaldıraç (borçlanma) ve sermaye yeterliliği başlıklı beş adet oran içerisinde yer almaktadır (Kulalı, 2016, s.286-287).

Altman Z-Skoru aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır.

$$\text{Z-Skor} = 1,2 X1 + 1,4 X2 + 3,3 X3 + 0,6 X4 + 1,0 X5$$

Formülde yer alan X değişkenleri aşağıdaki gibidir:

X1: Net çalışma sermayesi/Toplam aktifler

X2: Dağıtılmamış kâr/Toplam aktifler

X3: Faiz ve vergi öncesi kâr (FAVÖK)/Toplam aktifler

X4: Hisselerin piyasa değeri/Borçların defter değeri

X5: Net satışlar/Toplam aktifler

Formül sonucunda ortaya çıkan Z-Skoru, 1,81'in daha altında ise işletme iflas profiline uymakta, 2,99'dan büyük ise işletmenin hiçbir finansal güçlüğü bulunmamakta, bu iki değer arasında ise gri bir alan söz konusudur ve işletmenin finansal başarısızlık durumu belirsizdir.

Finansal başarısızlığın ölçümü için kullanılan diğer bir yöntem ise CAMEL yöntemidir. CAMEL derecelendirme sistemi 1970'li yılların başlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde banka denetim sürecinin yapılandırılmasına yardımcı olması amacıyla federal denetim otoriteleri tarafından geliştirilmiştir. Model, 1996 yılında piyasa riskine duyarlılık bileşeninin eklenmesi ile CAMELS adını almıştır. CAMELS ismi ise modelde kullanılan 6 değişkenin baş harflerinin birleşimi ile oluşturulmuştur (Uslu, 2019, s.205, Karaca vd, 2019, s.134-135):

C -Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy)

A -Aktif Kalitesi (Asset Quality)

M -Yönetim Kalitesi (Management Quality)

E - Kârlılık (Earnings)

L - Likidite (Liquidity)

S - Piyasa Riskine Duyarlılık (Sensitivity)

Her bir CAMELS bileşeni için o bileşene özgü farklı değişkenler kullanılarak 1 ile 5 arasında yer alacak bir rakama ulaşılmaktadır. 1'e yakın olan bankalar en iyi skora sahip olurken, 5'e yakın bankalar en kötü skora sahip olmaktadır. Tüm bileşenler bu şekilde hesaplandıktan sonra bu bileşenlerin ağırlıklı ortalaması alınarak bankanın genel CAMELS notuna ulaşılmaktadır. Bileşenlerin ağırlık katsayılarının belirlenmesi analizi yapan kişinin inisiyatifindedir. Oluşan nihai CAMELS notu da 1 - 5 arasında belirlenmektedir. Buna göre :

1; “güçlü performans” (bankanın CAMELS'ı oluşturan her bir bileşen için not 1 ya da 2 olmalı), 2; “memnun edici performans” (her bir bileşenin değeri 3'den kötü olmamalı), 3; “bazı kusurları olan performans” 4; “performans ortalamasının altında” 5; “yetersiz performans” (Çok ciddi finansal ve yönetsel sorunların bulunduğu ifade etmekte olup, iflas riski yüksek bankaları temsil etmektedir.) (Karaca vd, 2019, s.136).

Z-Skor modelinin sanayi işletmeleri haricinde tatmin edici sonuçlar vermemesi, CAMELS modelinin ise 1970'lerde ortaya çıkmasına rağmen 2008 küresel finans krizini öngörememesi literatürde eleştirilere neden olmuştur. Tüm bu nedenlerle IMF (2000)'nin tavsiyelerini dikkate alan Shar, Shah ve Jamali (2010), bankaların borç ödeme güçlerini minimum veri ve maksimum kesinlikle tespit etmek için “Bankometer” adını verdikleri yeni bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntemde de CAMEL ve CLSA stres testi yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Bankometer yönteminde yer alan parametreler ve referans değerleri Tablo 1.'de gösterilmiştir (Aksoy ve Göker, 2018) :

Tablo 1. Bankometer yönteminde kullanılan parametreler ve referans değerleri

Parametre	Referans Değeri
Sermaye Yeterlilik Oranı (CAR)	$\geq \%8 - \leq 40\%$
Ana Sermaye (Tier 1)/Toplam Varlıklar (CA)	$\geq 4\%$
Özsermaye/Toplam Varlıklar (EA)	$\geq 2\%$
Takipteki Krediler/Toplam Krediler (NPL)	$\leq 15\%$
Giderler/Gelirler (CI)	$\leq 40\%$
Krediler/Toplam Varlıklar (LA)	$\leq 65\%$

Buna göre bir bankanın ;

Sermaye yeterliliği oranı %8 ile %40 arasında,

Ana sermayesinin toplam varlıklara oranı %4'den fazla,

Öz sermayesinin toplam varlıklara oranı % 2'den fazla,

Takipteki kredilerinin toplam kredilere oranı % 15'den düşük,

Giderlerinin gelirlere oranı % 40'dan düşük,

Kredilerinin toplam varlıklara oranı % 65'den düşük ise ilgili banka finansal olarak sağlam ve borç ödeme gücü yüksek bir banka olarak değerlendirilecektir.

Bankometer metodunda borç ödeme gücü/finansal sağlamlık değeri olarak S (Bankometer Borç Ödeme Gücü Skoru -Solvency) aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır:

$$S = 1.5*CA+1.2*EA +3.5*CAR+0.6*NPL+0.3*CI+0.4*LA \quad (2)$$

Bu formüle göre elde edilen sonuç 70'den yüksek ise bankanın borç ödeme gücü yüksek, 50'nin altında ise bankanın borç ödeme gücü zayıf, 50 ile 70 arasında ise banka gri alanda ve borç ödeme gücü hakkında değerlendirme yapılamayacaktır.

5. ANALİZ SONUÇLARI

2020 yılı verilerine göre Türk bankacılık sektöründe aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın verileri yıllar itibarıyla derlenmiş ve Bankometer yöntemindeki S-Skoru hesaplamalarında kullanılmıştır. Çalışmada yer alan bankaların isimleri ve kısaltılmış halleri Tablo 2.'de yer almakta olup, çalışmanın bundan sonraki bölümünde bankaların kısaltılmış isimleri kullanılacaktır.

Tablo 2. Çalışmada yer alan bankalar ve kısaltılmış isimleri

Banka Adı	Kısa Adı
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	Ziraat Bankası
T. Halk Bankası A.Ş.	Halkbank
T. Vakıflar Bankası T.A.O.	Vakıfbank
Akbank T.A.Ş.	Akbank
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	TEB
T. İş Bankası A.Ş.	İşbank
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	YKB
Denizbank A.Ş.	Denizbank
QNB Finansbank A.Ş.	QNBFinansbank
T. Garanti Bankası A.Ş.	Garanti Bankası

Bankaların 2011-2020 yılları arasında S-Skor hesaplamasında kullanılan değerleri Tablo 3,...Tablo 13.'de gösterilmiştir.

Tablo 3. 2011 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	15,6	8,2	44,5	1,2	75,6	8,5
Halkbank	14,3	9,5	61,7	3,0	62,4	9,9
Vakıfbank	13,4	10,4	64,3	3,8	69,1	10,0
Akbank	17,0	13,1	52,6	1,8	67,4	13,3
TEB	14,2	11,1	67,3	2,8	87,6	10,4
İşbank	14,1	11,1	56,7	2,2	67,7	10,6
YKB	14,7	10,8	62,7	3,1	67,6	10,1
Denizbank	15,6	11,0	62,3	3,3	71,0	10,9
QNBFinansbank	17,2	12,3	65,5	6,1	73,1	12,2
Garanti Bankası	16,9	12,0	57,2	1,8	65,5	11,8
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2011 yılında bankaların tamamının CI değerleri, TEB ve QNBFinansbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 4. 2012 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	19,0	10,5	43,9	2,9	67,0	10,2
Halkbank	16,2	11,4	60,9	3,0	61,1	10,5
Vakıfbank	16,1	11,4	65,1	4,0	67,8	9,9
Akbank	18,6	14,1	56,2	1,3	64,7	13,0
TEB	15,2	11,0	68,2	2,2	79,7	10,2
İşbank	16,3	12,9	61,1	1,9	69,1	11,3
YKB	16,3	13,8	62,0	3,3	67,8	10,5
Denizbank	14,6	11,4	63,8	4,2	66,7	10,6
QNBFinansbank	18,8	13,5	67,0	6,9	67,8	12,0
Garanti Bankası	18,2	13,3	57,3	2,3	67,3	12,2
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2012 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Vakıfbank, TEB ve QNBFinansbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 5. 2013 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	13,2	8,9	53,5	2,2	62,4	9,6
Halkbank	13,9	10,1	60,6	2,6	62,5	9,5
Vakıfbank	13,7	9,3	64,0	4,1	64,8	8,7
Akbank	15,0	11,6	60,2	1,5	60,2	12,4
TEB	14,2	9,9	71,4	2,3	77,4	9,8
İşbank	14,4	11,2	64,3	1,7	68,9	10,6
YKB	16,0	11,6	64,5	3,7	66,2	10,5
Denizbank	12,8	8,3	65,0	3,6	70,8	8,4
QNBFinansbank	17,0	11,6	64,7	6,9	70,4	10,9
Garanti Bankası	14,4	11,5	60,3	2,1	65,5	11,1
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2013 yılında bankaların tamamının CI değerleri, TEB'in LA değeri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 6. 2014 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	18,2	11,5	57,3	1,9	67,3	12,0
Halkbank	13,6	10,6	65,5	3,6	70,6	10,6
Vakıfbank	14,0	9,3	66,1	3,8	71,7	9,2
Akbank	15,2	12,2	61,3	1,8	64,1	12,2
TEB	14,0	9,4	72,1	2,5	77,2	9,3
İşbank	16,0	12,3	65,6	1,6	72,1	12,6
YKB	15,0	10,6	67,3	3,6	70,5	9,9
Denizbank	14,1	8,2	62,0	3,9	76,9	7,8
QNBFinansbank	17,0	11,4	66,8	5,4	72,1	11,1
Garanti Bankası	15,2	11,9	61,2	2,5	67,4	12,0
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2014 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Halkbank, Vakıfbank, İşbank, TEB ve QNBFinansbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 7. 2015 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	15,1	10,4	61,7	1,7	67,7	10,7
Halkbank	13,8	10,3	67,5	3,1	73,4	10,3
Vakıfbank	14,5	9,2	67,7	3,9	74,6	9,0
Akbank	14,6	11,4	60,4	2,4	66,3	11,4
TEB	13,9	9,7	73,9	2,3	75,5	9,1
İşbank	15,6	11,6	64,5	2,0	73,9	12,1
YKB	13,8	10,5	67,5	4,1	74,5	9,5
Denizbank	16,1	9,8	61,0	5,2	79,4	9,4
QNBFinansbank	15,4	10,5	66,8	6,6	75,5	10,2
Garanti Bankası	15,0	12,2	62,6	2,8	69,7	12,2
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2015 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Halkbank, Vakıfbank, TEB, YKB ve QNBFinansbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 8. 2016 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	14,5	10,7	65,0	1,8	61,0	10,6
Halkbank	13,1	9,2	68,4	3,2	71,7	9,1
Vakıfbank	14,2	9,1	69,5	4,3	70,4	8,9
Akbank	14,3	11,3	59,7	2,6	64,5	11,2
TEB	14,4	9,8	70,7	3,1	72,7	9,2
İşbank	15,2	11,5	65,5	2,4	68,3	11,4
YKB	14,2	10,3	68,3	5,0	71,8	9,4
Denizbank	17,5	10,2	59,9	5,3	71,9	10,0
QNBFinansbank	14,5	10,0	62,0	6,1	71,5	9,6
Garanti Bankası	16,2	12,5	65,5	2,8	64,7	12,4
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2016 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Halkbank, Vakıfbank, TEB, YKB ve Garanti Bankası'nın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 9. 2017 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	15,2	10,8	68,7	1,6	65,0	10,7
Halkbank	14,2	8,3	66,6	3,0	76,3	8,3
Vakıfbank	15,5	8,6	68,0	4,2	69,8	8,5
Akbank	17,0	12,8	60,3	2,4	64,5	12,6
TEB	16,1	10,5	73,8	3,1	75,3	9,7
İşbank	16,7	11,9	66,3	2,2	70,4	11,7
YKB	14,5	10,1	65,5	4,6	71,2	9,0
Denizbank	19,5	10,6	62,9	4,8	73,1	10,4
QNBFinansbank	15,0	9,7	65,7	5,2	71,5	9,2
Garanti Bankası	18,7	12,7	64,5	2,6	63,5	12,6
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2017 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Ziraat Bankası, Halkbankası, İşbankası, Vakıfbank, TEB, YKB ve QNBFinansbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 10. 2018 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	14,8	10,7	69,1	2,0	67,2	10,6
Halkbank	13,8	7,7	66,2	3,4	79,3	7,6
Vakıfbank	17,0	8,6	66,9	4,9	68,7	12,3
Akbank	18,2	13,4	56,5	4,2	59,5	13,1
TEB	16,9	10,0	66,0	4,3	69,1	9,5
İşbank	16,5	11,9	62,5	4,3	63,6	11,8
YKB	16,1	11,2	60,7	5,9	60,2	10,0
Denizbank	19,5	11,2	63,3	6,8	69,6	11,2
QNBFinansbank	15,4	9,3	59,7	6,5	61,7	9,1
Garanti Bankası	18,3	13,0	62,1	5,1	53,9	12,8
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2018 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Ziraat Bankası, Halkbank, Vakıfbank ve TEB'in LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 11. 2019 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	17,0	10,8	68,9	2,8	72,6	12,1
Halkbank	14,3	7,0	67,7	5,1	80,6	8,3
Vakıfbank	16,6	7,9	69,6	5,9	69,1	10,1
Akbank	21,0	15,1	56,5	7,3	58,0	15,1
TEB	16,9	9,1	64,5	6,0	66,5	9,6
İşbank	17,9	12,6	61,8	6,5	63,2	12,4
YKB	17,8	10,6	62,1	7,6	61,7	11,5
Denizbank	17,7	11,3	67,6	10,4	61,2	11,4
QNBFinansbank	15,7	9,2	65,5	7,0	65,6	11,2
Garanti Bankası	19,6	13,7	64,2	6,9	54,0	13,7
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2019 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Ziraat Bankası, Halkbank, Vakıfbank, QNBFinansbank ve Denizbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

Tablo 12. 2020 yılında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer yönteminde kullanılan verileri

	CAR	EA	LA	NPL	CI	CA
Ziraat Bankası	18,2	9,9	63,7	2,3	59,8	11,1
Halkbank	15,2	6,3	66,1	3,8	74,2	7,4
Vakıfbank	16,4	6,7	62,9	4,0	60,5	8,2
Akbank	21,8	14,1	56,8	6,8	49,3	14,1
TEB	18,5	8,1	59,2	4,2	64,3	8,1
İşbank	18,7	11,4	61,5	5,6	50,5	11,2
YKB	18,2	10,3	63,8	6,4	52,2	11,2
Denizbank	18,7	11,5	67,8	8,9	48,2	11,5
QNBFinansbank	16,4	8,5	65,7	6,1	55,6	10,3
Garanti Bankası	18,5	12,6	63,9	4,6	41,3	12,5
Referans Değerler	8-40	≥2	≤65	≤15	≤40	≥4

2020 yılında bankaların tamamının CI değerleri, Halkbank, QNBFinansbank ve Denizbank'ın LA değerleri referans değerinin dışında, diğer tüm veriler yöntemin belirlediği sınırlar içindedir.

2011-2020 yılları arasında Türk bankacılık sektörünün Bankometer yönteminde kullanılan parametrelerden CI ve LA hariç tamamı referans değerler içinde kalmaktadır. CI, analiz konusu tüm dönemlerde ve tüm bankalarda %40'lık referans değerinin üstünde seyretmiştir. LA ise tüm bankalarda %65'lik referans değere yakın seyretmiş, ancak bazı yıllarda bazı bankalarda küçük sapmalar göstermiştir. Kamu mevduat bankaları, özel mevduat bankalarına göre EA, CI ve CA parametrelerinde daha zayıf, NPL parametresinde daha iyi bir performans sergilemiştir. CAR parametresinde ise bankalar arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Analiz konusu her yıl ve her banka için Bankometer yöntemi ile analiz kapsamındaki bankaların borç ödeme gücü/finansal sağlamlık göstergesi olarak S-Skoru hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonuçları Tablo 13.'de yer almaktadır.

Tablo 13. 2011-2020 yılları arasında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın Bankometer S-Skorları

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kamu Mevduat Bankaları										
Ziraat Bankası	118,4	133,9	112,6	139,8	127,4	125,1	130,2	129,5	141,7	137,2
Halkbank	121,4	130,4	119,7	125,8	127,2	121,4	123,3	121,2	125,4	123,0
Vakıfbank	123,0	133,8	119,6	124,1	127,1	125,3	127,9	138,4	134,9	123,5
Yerli Özel Mevduat Bankaları										
Akbank	137,5	144,2	128,0	130,9	127,2	125,2	138,8	142,2	158,5	156,2
TEB	133,5	134,3	129,6	127,6	127,6	127,8	137,5	135,3	133,9	132,2
İşbank	122,8	135,9	127,0	138,5	136,0	132,2	139,1	136,4	143,8	139,1
YKB	126,7	136,5	133,6	130,3	126,9	128,0	126,7	130,6	140,3	138,0
Yabancı Mevduat Bankaları										
Denizbank	132,5	128,8	116,9	121,1	133,5	137,3	146,4	148,7	144,2	143,3
QNBFinansbank	145,0	151,4	140,7	141,4	135,1	127,1	128,7	125,0	132,9	129,9
Garanti Bankası	134,8	142,4	125,9	131,7	133,1	137,6	145,9	143,0	151,6	139,5

Bankometer yöntemi ile yapılan hesaplamalara göre analiz konusu bankaların S-Skoru 10 yıllık dönemin tamamında finansal sağlamlık için kritik değer olan 70'in oldukça üstünde 118-150 bandında seyretmiştir. Buna göre bu bankaların finansal olarak oldukça sağlam durumda olduğu söylenebilir. Banka grubu bazlı bakıldığında ise kamu mevduat bankalarının analiz konusu tüm yıllarda özel ve yabancı mevduat bankalarına göre daha düşük S değerine sahip olduğu görülmektedir.

Covid-19 Salgını, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'yi de 2020 Mart ayından itibaren etkilemeye başlamıştır. Covid-19 öncesi dönem olarak 2019 yılı ve Covid-19 Salgınının etkilerini taşıyan 2020 yılı S-Skor değerleri bankalar ve banka grupları bazında Tablo 14.'de gösterilmiştir.

Tablo 14. 2019-2020 yılları arasında aktif büyüklüğüne göre en büyük 10 bankanın sermaye sahipliği bazında Bankometer S-Skorları

Bankalar ve Banka Grupları	2019	2020	Fark
Kamu Mevduat Bankaları			
Ziraat Bankası	141,7	137,2	-4,5
Halkbank	125,4	123,0	-2,4
Vakıfbank	134,9	123,5	-11,3
Yerli Özel Mevduat Bankaları			
Akbank	158,5	156,2	-2,3
TEB	133,9	132,2	-1,7
İşbank	143,8	139,1	-4,8
YKB	140,3	138,0	-2,3
Yabancı Mevduat Bankaları			
Denizbank	144,2	143,3	-0,9
QNBFinansbank	132,9	129,9	-3,0
Garanti Bankası	151,6	139,5	-12,1

Analiz konusu 10 bankanın tamamında Bankometer ile hesaplanan S-Skoru 2020 yılında düşüş göstermiştir. En büyük düşüşün 12,1 puan ile Garanti Bankası, en küçük düşüşün ise 0,9 puan ile Denizbank'ta olduğu görülmektedir. 2020 yılında analiz konusu bankaların S-Skoru Covid-19 Salgını öncesi döneme göre düşmekle birlikte, 12,1 puan düşüş yaşayan Garanti Bankası ve 11,3 puan düşüş yaşayan Vakıfbank hariç önemli bir düşüş yaşayan banka olmamıştır. Garanti Bankası ve Vakıfbank'ın S-Skor değerleri de 2020 yılında düşüş gösterse de kritik değer olan 70'in çok üstünde gerçekleşmiştir.

Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı (CAR), 2010 yılından beri %15-19 aralığında ve ana sermayenin toplam varlıklara oranı (CA) ise %10 civarında seyretmektedir. S-Skor hesaplamasında (CAR) 3,5, (CA) ise 1,5 ile çarpılmaktadır: Türk bankacılık sektöründe 2020 yılında (CAR) %19, (CA) %10,5 (BDDK'nın 2020 yılı sektör verilerine göre) seviyesinde gerçekleşmiş olup, sadece bu iki kalem S-Skoruna $(19*3,5)+(10,5*1,5)=82,25$ puan gibi çok büyük bir katkı yapmaktadır. S-Skoru oluşturan diğer dört kalem hiç katkı yapmasa dahi sektör, finansal sağlık için eşik değer olan 70 puanın çok üstünde bir skora sahiptir. Türk bankacılık sektörünün geleneksel olarak özkaynak yapısının güçlü olması, 2020 yılında sektör aktiflerinin yaklaşık %40'ını oluşturan kamu bankalarının sermayelerinin 21 Milyar TL artırılması ve BDDK'nın geçici olarak aldığı tedbirler, sektörü Covid-19 Salgının olumsuz etkilerine karşı korumuştur.

2000 Kasım-2001 Şubat krizleri sonrası Türk bankacılık sektöründe yapılan reformlar, hem kamu hem de özel sermayeli bankaların finansal açıdan ciddi revizyon geçirmeleri ve yapılan

sıkı düzenlemelere uyum konusunda atılan adımlar, sektörün finansal açıdan oldukça güçlenmesine, krizlere karşı daha dayanıklı bir yapıya sahip olmasını sağlamıştır.

Nitekim, bankacılık sektörü, yakın dönemde yaşanan 2008 küresel krizi, 2018 kur krizi ve Covid-19 Salgın krizinden etkilenmekle birlikte, bu etkinin katlanılabilir boyutlarda olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, 2020 yılında sektör aktiflerinin yaklaşık %40'ını oluşturan kamu bankalarının sermayelerinin 21 Milyar TL artırılması ve BDDK'nın geçici olarak aldığı tedbirler bankaların bu tür krizleri daha az hasarla atlatmasını sağlamıştır.

Son yıllarda Türk bankacılık sektörü üzerine yapılan akademik çalışmalar, sektörün 2001 yılında yeniden yapılandırılmasından sonra sermaye yapısının çok güçlü hale geldiğini ve risklere karşı yeterli tamponlara sahip olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarımız da bu çalışmalar ile uyumlu olarak analiz konusu tüm yıllarda sektörün finansal sağlamlığının çok üst seviyede olduğunu göstermiştir. Aksoy ve Göker (2018), çalışma sonuçlarımızla uyumlu şekilde Bankometer yöntemine göre bankaların borç ödeme güçlerinin yüksek olduğunu, ayrıca Z-Skor yöntemine kıyasla Bankometer yönteminin Türk bankacılık sektörü için daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Sakarya ve Karakaş (2021)'in analiz sonuçları da analizimizin sonuçları gibi Türk bankalarının çok sağlam durumda olduğunu ortaya koymuştur. Shar, Shah ve Jamali (2010)'da bazı kısıtlara rağmen yöntemin diğer yöntemlerle benzer sonuçlar verdiğini tespit etmiştir. Çöllü (2021) de analiz sonuçlarımız ile uyumlu olarak Covid-19 salgının sektöre etkisinin sınırlı düzeyde kaldığı tespitinde bulunmuştur. Yameen ve Ali (2016), Rahman (2017), Kattel (2014) ve Africa (2018), Bankometer yönteminin faydalı olduğunu, anlamlı sonuçlar verdiğini ve kullanılabileceğini belirtmiştir. Ashraf ve Tariq (2016), Z-Skor ve Bankometer yöntemlerinin birbiri ile uyumlu sonuçlar verdiğini belirtmiştir. CAMEL, Z-Skor ve Bankometer yöntemleri arasında en sağlıklı yöntemin CAMEL olduğunu ifade eden Permata ve Purwanto (2018)'in bulguları ise analizimizin sonuçları ile uyumlu değildir.

6. SONUÇ

Covid-19 Salgınının Türk bankacılık sektörüne etkisini finansal sağlamlık bağlamında ölçmek için aktif büyüklüğü bakımından sektörün yaklaşık % 90'ını oluşturan 10 bankanın 2011-2020 yılları arasındaki finansal verileri Bankometer yöntemi ile analiz edilmiştir. Covid-19 Salgınının Türk bankacılık sektörünü yüksek sermaye yeterlilik oranına sahip olması ve BDDK'nın aldığı sektörü destekleyici önlemler nedeniyle çok fazla etkilemediği tespit edilmiştir. Türk bankacılık sektörü, Covid-19 Salgını sonrasında da finansal sağlamlığını muhafaza etmeyi başarmıştır.

2010 yılında ortaya konan Bankometer yöntemi finansal sağlamlık ölçme yöntemlerinden belki de en yenisidir. Yöntem geliştirilirken Z-Skor ve CAMELS modellerinden esinlenilmiştir. Bankometer, yalnızca bankacılık sektörü için geliştirilmiş olması ile Z-Skor modeline göre daha avantajlıdır. Ancak, CAMELS modeline kıyasla aynı şeyi söylemek mümkün değildir. CAMELS modelinde, bankacılık sektöründeki en önemli risklerden biri olan ve birçok bankanın iflas etmesine neden olan likidite riski ayrı bir bileşen olarak dikkate alınırken, Bankometer'de likidite riskine ilişkin bir değişken bulunmamaktadır. Bankometer yöntemini oluşturan altı bileşenin üçü sermaye ile ilgilidir. Bu anlamda yöntemin likiditeyi ihmal edip, sermaye bileşenini öne çıkardığı görülmektedir. Örneğin, 2020 yılında Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı ve ana sermayenin toplam varlıklara oranı kalemleri, Bankometer skoruna 82 puan katkı yapmış olup, sadece bu iki değer toplamı yöntemin öngördüğü finansal sağlamlık kriteri olan 70 puanı aşmış durumdadır. Ayrıca, CAMELS modeli, hesaplamaya esas değişkenlerin alt bileşenlerini de dikkate alınarak bir

skor hesaplarırken ve analizi yapan kişiyeye bankanın sahiplik yapısı, büyüklüğü, genel veya bankaya özel etkenler vb. durumları dikkate alarak bileşenlerin ağırlıklarını belirleme imkânı veririrken, Bankometer statik bir yaklaşımla daha az sayıda değişken ile kullanıcıya inisiyatif vermeden skora ulaşmayı öngörmektedir. Bu nedenle, Bankometer yönteminde, özellikle de likidite riskini dikkate alacak revizyonların yapılması faydalı olacaktır.

Bankometer yöntemi ile bugüne kadar yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Asya ve Afrika ülkeleri bankaları analiz edilmiş ve çalışmaların büyük bir çoğunluğunda yöntemin faydalı ve anlamlı sonuçlar verdiği tespitinde bulunulmuştur. Bankometer yönteminin daha fazla kabul görmesi için Avrupa ve Amerika bankalarının finansal sağlamlıklarının da bu yöntemle analiz edilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Africa, L.A. (2018). “Bankometer Models for Predicting Financial Distress in Banking Industry”, *Jurnal Keuangan dan Perbankan*, 22(2):241–256, 2018
- Aksoy, E.E.A. ve Göker, İ.E.K.(2018). “Bankacılık Sektöründe Finansal Risklerin Z-Skor ve Bankometer Metodları İle Tespiti. BİST’te İşlem Gören Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma“, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Haziran 2018; 20(2), 418-438
- Altman, E. (1968). “Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy”, *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609.
- Ashraf, A. ve Tariq, Y.B. (2016). “Evaluating the Financial Soundness of Banks: An Application of Bankometer on Pakistani Listed Banks”, *The IUP Journal of Financial Risk Management*, Vol. XIII, No. 3, 2016
- BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) (2021). Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Temel Gösterim). <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/> (Erişim: 03.10.2021)
- Bekci, İ, Köse, E. ve Aksoy, E. (2020). “Covid-19’un Türkiye’de Bankalar Üzerindeki Ekonomik Etkisine Dair Bir Tahmin”. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 2020, 5(Özel Sayı): 185-205, Araştırma Makalesi, DOI:10.30784/epfad.806961
- Chauhan, P. ve Kumar, S. (2019). “Analysis of Scheduled Commercial banks: Bankometer Model”, *International Journal of 360 Management Review*, Vol. 07, Issue 01, April 2019, ISSN: 2320-7132
- Çöllü, D.A. (2021). “Katılım Bankaları mı? Geleneksel Bankalar mı? COVID-19 Salgınının Finansal Performans Üzerindeki Etkisine İlişkin Bir Değerlendirme”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 477-488.
- IMF (2000). Macroprudential Indicators of Financial System Soundness. Occasional paper 192, April 2000.
- Işık, A. ve Akdoğan, N. (2021). “Covid-19’un Türk bankacılık sektöründeki Mevduat Bankalarına Etkileri”, *Muhasebe ve Denetime Bakış - 2021 (63)* : 111-138
- Karaca, S.S., Altemur, N. ve Çevik, M.(2019) “Türkiye’deki Mevduat Bankalarının CAMELS Analizi İle Finansal Performans Ölçümü”, *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi* 2, 2 (2019), 130 – 148
- Kattel, I. K. (2014). “Evaluating the Financial Solvency of Selected Commercial Banks of Nepal: An Application of Bankometer.” *Journal of Advanced Academic Research*, 1(1), 88-95.
- Kulalı, İ. (2016). “Altman Z-Skor Modelinin BİST Şirketlerinin Finansal Başarısızlık Riskinin Tahmin Edilmesinde Uygulanması”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 12, Sayı 27, 2016 *Int. Journal of Management Economics and Business*, Vol. 12, No. 27, 2016

- Permata, M. ve Purwanto, E. (2018). “Analysis of CAMEL, Z-Score, and Bankometer in Assessment Soundness of Banking Listed on the Indonesia Stock Exchange (IDX) from 2012-2015”, *Journal of Applied Economic Sciences, Volume XIII, Fall 5(59)*: 1311-1324.
- Rahman, Z. (2017). “Financial Soundness Evaluation of Selected Commercial Banks in Bangladesh: An Application of Bankometer Model” , *Research Journal of Finance and Accounting*. ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online) Vol.8, No.2, 2017
- Sakarya, Ş. ve Karakaş, F. (2021). “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Camels ve Bankometer Yöntemleriyle İncelenmesi”, *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Özel Sayı*, Eylül 2021, Sayfa:485-504.
- Saputri, H.A. ve Krisnawati, A. (2020). “Comparative Analysis of Modified Altman Z-Score, Springate, Zmijewski, Bankometer, Grover, and RGEC Models for Financial Distress Prediction (Empirical Study in Banking Companies Listed on IDX 2011-2016)”, *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, Volume 7, Issue 4, May, 2020*, Pages: 260-278
- Shar A. H., Shah A. M., Jamali H. (2010). “Performance Evaluation of Banking Sector in Pakistan, An Application of Bankometer”, *International Journal of Business and Management, 5, (8)*.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği) (2021). İstatistik raporlar. <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, (Erişim: 30.09.2021)
- Uslu, A. (2019). “Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Bankaların CAMELS Analizi ile Performanslarının Ölçümü”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi - Nisan/2019 (82)*: 199-220
- Yameen, I. Y. ve Ali, M.S. (2016). “Evaluating the Financial Soundness of the Jordanian Commercial Banks by Applying BankoMeter’s Model”, *Research Journal of Finance and Accounting*, ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online) Vol.7, No.2, 2016
- Yılmaz, N. ve Taşseven, Ö. (2019). “Türkiye’deki Özel Sermayeli ve Yerli Mevduat Bankalarının CAMELS Analizi”, *Social Sciences Research Journal, Volume 8, Issue 2, 44-63 (June 2019)*, ISSN: 2147-5237

ANA SINIFI VE İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK SAYI HİSSİ TESTLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Ersin Palabıyık*

Neşe Işık Tertemiz**

ÖZ

Sayı hissi kısaca, sayıları ve matematiksel işlemleri esnek kullanabilme ve bu konularda mantıklı tahminler yapabilme becerisi olarak tanımlanabilir. Yapılan bu çalışmada ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerinin sayı hissi performanslarını belirlemek için ilkokulun her sınıf (1-4) düzeyine ve ana sınıfına yönelik, sayı hissi testlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Sayı hissi testleri geliştirilirken öncelikle amaç belirlendikten sonra literatüre dayalı olarak sayı hissi bileşenleri (sayılar hakkında bilgi ve beceri, işlemler hakkında bilgi ve beceri, sayıların anlam ve büyüklüklerini anlama, sayılar hakkında bilgi ve beceriyi hesaplama durumlarında kullanma, esnek hesaplama ve sayma stratejileri, ölçüm referansları ve sayıların eşdeğer gösterimlerini kullanma) sınıflandırılmıştır. Öğretim programı sınırlılıkları dikkate alınarak her bir sınıf düzeyinde madde havuzu oluşturulmuştur. Testler, uzman görüşleri alındıktan ve kapsam geçerliği sağlandıktan sonra 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılında Tunceli ili merkez ve üç ilçesinde; ana sınıfında 118, ilkokul 1. sınıfta 205, 2. sınıfta 246, 3. sınıfta 238 ve 4. sınıfta 275 olmak üzere toplam 1082 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen veriler üzerinden maddelerin, madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri hesaplanmış, madde toplam korelasyon puanları tespit edilmiş ve alt-üst grup test bazlı öğrenci puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı İlişkiziz Örneklemeler t Testi ile incelenmiştir. Nihai testlerin toplam soru sayısı ve Kr-20 güvenilirlik değerleri: Ana sınıfı sayı hissi testi (9 madde) Kr-20 değeri 0.858, 1.sınıf sayı hissi testi (23 madde) Kr-20 değeri 0.878, 2.sınıf sayı hissi testi (23 madde) Kr-20 değeri 0.860, 3.sınıf sayı hissi testi (24 madde) Kr-20 değeri 0.853 ve son olarak 4.sınıf sayı hissi testi ise (23 madde) Kr-20 değeri 0.817 olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sayı Hissi, Ölçek Geliştirme, Geçerlik-Güvenirlik Çalışması

*Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı, ersinpalabiyik06@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-4269-902X

**Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı, tertemiz@gazi.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-2001-2888

DEVELOPMENT OF NUMBER SENSE TESTS FOR PRE-SCHOOL AND PRIMARY SCHOOL STUDENTS: VALIDITY AND RELIABILITY STUDY

ABSTRACT

Number sense can be defined as the ability to use numbers and mathematical operations flexibly and to make logical predictions about these issues. In this study, it was aimed to develop tests to measure number sense at each grade (1-4) level of preschool and primary school in order to determine the number sense performances of preschool and primary school students. While the number sense tests are being developed, firstly the purpose is determined, then the components of number sense (knowledge and skill about numbers, knowledge and skill about operations, understanding the meaning and size of numbers, using knowledge and skills about numbers in calculation situations, flexible calculation and counting strategies, measurement references and using equivalent representations of numbers) are classified. Considering the limitations of the curriculum, an item pool was created for each grade level. After receiving expert opinions and ensuring content validity, in the center and three districts of Tunceli; It was applied to a total of 1082 students, 118 of whom were in pre-school, 205 in the 1st grade, 246 in the 2nd grade, 238 in the 3rd grade and 275 in the 4th grade. The item difficulty and discrimination indexes of the items were calculated based on the data obtained, the item total correlation scores were determined, and whether there was a significant difference between the lower and upper group test-based student scores was examined using the Unrelated Samples t-Test. Total number of questions and Kr-20 reliability values of the final tests: Preschool number sense test (9 items) Kr-20 value 0.858, 1st grade number sense test (23 items) Kr-20 value 0.878, 2nd grade number sense test (23 items) Kr-20 value was 0.860, 3rd grade number sense test (24 items) Kr-20 value was 0.853 and finally 4th grade number sense test (23 items) Kr-20 value was 0.817.

Key Words: Number Sense, Scale Development, Validity-Reliability Study

1. GİRİŞ

Sayı hissi, ülkemizde yeni çalışılmaya başlanan konulardan biri olması sebebiyle henüz yeterince bilgi sahibi olunan bir kavram değildir. Bu konu ile ilgili literatürde farklı birçok tanımlama yer almaktadır. Bu tanımlamalardan bazıları şu şekildedir: Howden (1989, s.6) sayı hissini, “sayıların farklı kullanım alanları ile ilgili mantıklı tahminler yapabilmek, aritmetik hataları fark edebilmek, en etkili hesaplama yolunu seçebilmek, sayı örüntülerini fark edebilmek ve sayı ilişkileri ilgili başarılı bir sezgisel yapı oluşturabilmek” olarak tanımlanmaktadır. McIntosh, Reys ve Reys (1992, s.3) ile Reys, Reys, McIntosh, Emanuelsson, Johansson, ve Yang (1999, s.61) sayı duyusunu, “sayı ve işlemleri genel olarak kavrama, sayı ve işlemlerle uğraşırken kullanışlı stratejiler geliştirme ve esnek bir biçimde matematiksel muhakeme kurabilme becerisi” olarak tanımlamıştır. Sayı hissi ile ilgili yapılan başka bir tanımlama ise, sayıyı bilmekten ziyade sayılarla ilgili olan bütün ilişkileri yani azlık-çokluk, parça-bütün, sayının gerçek miktarla olan ilişkisi ve yapılan ölçme sonuçlarını anlamlandırma becerisi olarak belirtilmiştir (Olkun ve Toluk Uçar, 2018, s.62). Sayı hissine sahip olan bir kişi, sayısal ifadeleri daha anlamlı ve anlaşılır kılabilmek için sayıları esnek bir şekilde kullanabilir, kendisine verilen sayıların farklı şekillerdeki gösterimleri arasında geçişler yapabilir ve ayrıca sayılar, işlemler ve semboller arasında ilişki kurabilir. (Markovits ve Sowder, 1994, s.5).

Sayı hissi konusunda öğrencilerin var olan mevcut durumlarının veya başka bir deyişle performanslarının tespit edilebilmesi için ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ölçme aracının ölçmek istenilen özelliği doğru bir şekilde ve tam olarak ölçmesi ve bu özelliği başka özelliklerle karıştırmaması gerekmektedir (Tekin, 1997). Ölçeğin bu nitelikte olabilmesi için geçerlik güvenilirlik şartlarına sahip olması elzemdir. Ölçek geliştirmenin temel amacı da geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı oluşturmaktır (Tavşancıl, 2014). Geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek için ilk olarak konu ile ilgili detaylı bir alan yazın taraması yapılmalıdır. Ayrıca ölçme aracı geliştirme basamakları (ölçme aracının amacını belirleme, ölçme aracının kapsamını belirleme, ölçme aracının geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapma) dikkate alınmalıdır (Balcı ve Tekkaya, 2000, s.43). Ancak bu sayede hedeflenen ölçme ve değerlendirme başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olacak ve var olan eksiklikler tespit edilip bu doğrultuda gerekli çalışmaların yapılması sağlanacaktır.

Ölçme ve değerlendirme kavramları, gerek formal gerek ise informal ortamlarda karşımıza çıkabilen ve geçmişte çok eskiye dayanan önemli kavramlardır. Ölçme kavramı temel olarak, varlık veya olaylarda bulunan belirli özelliklerin hangi ölçüde bulduklarını ortaya çıkarma işlemidir (Atılğan, Kan ve Doğan, 2014). Değerlendirme ise, ölçme işlemi sonucunda ortaya çıkan sonuçların belirli bir ölçütle kıyaslanarak karar verilmesi işlemidir (Yılmaz, 2004). Bir kuramsal yapının kurulmasında ölçmeye gerek duyulmaz, ancak o kuramsal oluşumdan ortaya çıkarılan ilişkilerin doğru olup olmadığının belirlenmesi için ölçme elzemdir (Baykul, 2000).

Eğitim; “bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme süreci” olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1972, s.77). Bireylerde istendik yönde davranış değişiklikleri oluşturma sürecinde, belirlenen hedeflere hangi düzeyde ulaşıldığı da çok önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple farklı birçok alanda kullanılan ölçme ve değerlendirme, eğitim bilimlerinde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Divarcı ve Kaya, 2019). Eğitimde yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmaları genellikle; öğrencilerin tanınması, izlenmesi ya da düzeylerinin belirlenmesine yöneliktir (Özcelik, 1989). Eğitim alanında gerçekleştirilen ölçme ve değerlendirme faaliyetleri sayesinde öğrencilerin tanınması, mevcut öğrenme eksikliklerinin giderilmesi ve derslerde öğretilen bilgilerin öğrenciler tarafından ne ölçüde kazanıldığı tespit edilebilmesi sağlanmaktadır (Saylan Kırmızıgül ve Kaya, 2019).

Buna ek olarak kullanılan öğretim programının etkililiği de yine ölçme ve değerlendirme sayesinde belirlenebilmektedir (Akbulut ve Çepni, 2013).

Geleneksel öğretim yönteminden yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesiyle beraber yeni ve farklı ölçme araçlarının kullanılmasına gereksinim duyulduğu görülmüştür (Cochran Smith, 2002). Yapılandırmacı yaklaşımda öğrencilerin yalnızca çoktan seçmeli sorular ile değerlendirilmesinin yanı sıra açık uçlu sorular, gelişim dosyaları, performans ve proje görevleri gibi ölçme yöntemleri kullanılarak değerlendirilmesi de önerilmektedir (Uzunöz ve Buldan, 2012). Bu ölçme araçlarından herhangi biri veya hepsi kullanılarak öğrencilerin başarı seviyeleri tespit edilebilir.

Literatürde sayı hissini önemi sıkça vurgulanmakta, öğrencilerin matematikteki başarısının sayı hissi becerileri ile anlamlı biçimde ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar ile karşılaşmaktadır (Çekirdekçi, 2015; Harç, 2010; Mohamed ve Johnny, 2010; Yang, Li, ve Lin, 2008). Ayrıca bu konu, ülkemizde yeni yapılan konulardan bir tanesi olup ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu ve buna ek olarak gerek yurt içinde, gerek ise yurt dışında yapılan çalışmaların büyük bir bölümünün ortaokul kademesindeki öğrencilerle yapılmış olduğu (Akkaya, 2015; Alsawaie, 2012; Bayram ve Duatepe Paksu, 2014; Bütüner, 2018; Cheung ve Yang, 2020; Cheung ve Yang, 2018; Facun ve Nool, 2012; Gay ve Aichele, 1997; Günkaya, 2018; Gürefe, Öncül, Es, 2017; Harç, 2010; İymen, 2012; İymen ve Duatepe Paksu, 2015; Kayhan Altay, 2010; Kyaw ve Thein, 2018; Lemonidis ve Kaiafa, 2014; Li ve Yang, 2010; Lin, Yang ve Li, 2016; Marga, Kusmayadi ve Fitriana 2020; Menon, 2004; Öztürk, Durmaz ve Can, 2019; Sevgi ve Alpaslan, 2020; Singh, 2009; Singh, Rahman, Ramly ve Hoon, 2019; Şengül ve Gülbağcı, 2012; Takır, 2016; Ulusoy, 2020; Yang, 2005; Yang, 2019; Yang, Li ve Li, 2008; Yang ve Lin, 2015; Yang ve Sianturi, 2020; Yang ve Sianturi, 2019; Yapıcı, 2013; Yapıcı ve Altay, 2017; Yarar, Es ve Gürefe, 2018; Yenilmez ve Yıldız, 2018; Zanzali ve Ghazali, 2002) tespit edilmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında sayı hissi konusuyla ilgili özellikle okul öncesi ile ilkököl 1,2,3 ve 4.sınıf düzeyinde yapılan çalışmaların ise (Aunio, Niemivirta, Hautamaki, Luit, Shi ve Zhang, 2006; Can, 2019; Çekirdekçi, 2015; Kilimlioğlu, 2018; Korb, 2009; Pittalis, Pitta-Pantazi ve Christou, 2018; Reys, Reys, McIntosh, Emanuelsson, Johansson, ve Yang, 1999; Ruter, 2015; Yang ve Li, 2008) oldukça sınırlı sayıda olması, literatürde önemli bir eksiklik olarak kendini göstermektedir. Bu çalışma sayesinde, ilgili alanyazında sayı hissi konusuyla ilgili mevcut olan eksikliğin giderilmesi amaçlanmaktadır. Yapılan bu çalışmada, *ana sınıfı ve ilkököl öğrencilerinin sayı hissi konusundaki performanslarını belirlemek amacıyla açık uçlu soru tiplerinden oluşan sayı hissi testleri geliştirilmesi* amaçlandığı için literatüre katkı sağlaması bakımından önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Deseni

Çalışmanın amacı, ana sınıfı ve ilkökölün her sınıf seviyesine yönelik sayı hissi testleri geliştirmek olduğundan araştırma, temel araştırma niteliği taşımaktadır. Temel araştırmaların ana amacı var olan “bilimsel bilgiye” bilgi katmaktır. Temel araştırmalarda “bilgi, bilgi içindir” anlayışının egemen olduğu söylenir. Temel araştırma sonuçları, diğer araştırmacılara açıktır. Açıklığı sağlayan unsur, büyük bir olasılıkla yayınlanmak üzere yapılmasıdır. Büyük çoğunlukla bilimsel bilgi üretmek dışında başka bir uygulama amacı yoktur (Karasar, 2020, s.108). Bu çalışmada belirtilen sınıf düzeylerinde sayı hissini ölçen testlerin olmaması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuş ve testler geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır

2.2 Evren ve Örneklem

Bu çalışmada geliştirilen testlerin uygulanması aşamasında, üzerinde çalışılacak örneklem grubun belirlenmesi amacıyla seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi seçilmiştir. Evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması maksimum çeşitlilik örnekleme tanımlar. Bu tür bir örneklemede, problemle ilgili farklı durumların örnekleme alınması nedeniyle, evren değerleri hakkında önemli ipuçları vereceği söylenebilir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014). Bu doğrultuda çalışma, 2020-2021 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde Tunceli ili merkezindeki tüm anaokulları (5 anaokulu) ve ilkokullara (6 ilkokul) ek olarak 3 farklı ilçedeki 5 ilkokul ve bu ilçelere bağlı 3 köy ilkokulu olmak üzere toplam 14 ilkokul ve 5 anaokulunda gerçekleştirilmiştir. Bu okullarda gerçekleştirilen uygulamalar sonucunda çalışmaya katılan öğrenci sayılarına ilişkin tablo aşağıda verilmektedir.

Tablo 1. Uygulamaya Katılan Öğrenci Sayıları

Sınıf Düzeyi	Öğrenci Sayısı
Ana sınıfı	118
1. Sınıf	205
2. Sınıf	246
3. Sınıf	238
4. Sınıf	275

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmaya ana sınıfında 118, 1. sınıflardan 205, 2. sınıflardan 246, 3. sınıflardan 238 ve 4. sınıflardan 275 öğrenci olmak üzere toplam 1082 öğrenci uygulamaya katılmıştır. Madde analizinin yapılabilmesi için ölçme aracındaki madde sayısının en az 5 katı kadar örnekleme ihtiyaç vardır (Nunnally, 1967). Bu çalışmada da tüm sınıf düzeylerinde, testlerde yer alan madde sayısının en az 5 katı kadar öğrenciyle uygulamalar gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerinin sayı hissi performanslarını belirlemek amacıyla her bir sınıf kademesine yönelik sayı hissi testleri geliştirilmiştir. Bu testlerin geliştirilme aşamaları aşağıda sırasıyla verilmiştir.

2.3.1. Sayı Hissi Testlerinin Geliştirilme Aşamaları

2.3.1.1. Testlerin Amacının Belirlenmesi

Çalışmada ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerinin sayı hissi performanslarının tespit edilmesi amaçlandığı için bu sınıf düzeylerine yönelik sayı hissi testlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Sorular, ilgili literatürde yer alan sayı hissi bileşenlerinden yararlanılarak ve Okul Öncesi Eğitim Programı ve Matematik Dersi 1-4. Sınıflar Öğretim Programı’ndaki kazanımlar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

2.3.1.2. Madde Havuzu

Araştırmada kullanılacak sayı hissi testlerinin geliştirilmesinde öncelikle, sayı hissi konusu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış çalışmalar incelemiş olup, sayı hissi bileşenlerine yönelik yapılan sınıflandırmalar analiz edilmiştir. Daha sonra Okul Öncesi Eğitim Programı ve Matematik Dersi 1-4. Sınıflar Öğretim Programı'ndaki kazanımların ve öğrenci ders kitaplarındaki etkinliklerin incelenmesi tamamlanmıştır. Öğrenci ders kitaplarındaki sorular, yerli ve yabancı çalışmalarda yer alan sorular ve araştırmacı tarafından geliştirilen sorularla birlikte, ayrıca konu alanında uzman öğretim üyelerinin görüşleri doğrultusunda her bir sınıf kademesi için sayı hissi testleri oluşturulmuştur. Başlangıçta ana sınıfı sayı hissi testinde 25 soru, 1. ve 2. sınıf sayı hissi testlerinde 30'ar soru, 3. ve 4.sınıf sayı hissi testlerinde ise 35'er soru yer almakta olup, uzman görüşleri alındıktan sonra soru sayıları düşürülmüştür.

2.3.1.3. Uzman Görüşünün Alınması

Hazırlanan bu testler bilimsel açıdan doğruluklarının değerlendirilmesi için, ilgili konu alanında uzman 2 profesör, 2 doçent ve 1 doktor öğretim üyesine soruların doğruluğu, belirlenen hedef kazanımlara ve öğrenci seviyelerine uygunluğu ile konu bütünlüğünü kapsayıp kapsamadığı incelenmiş ve görüşler doğrultusunda soru sayıları ana sınıfı testi için 15 soruya, 1. ve 2. sınıf sayı hissi testleri için 23 soruya, 3. ve 4. sınıf sayı hissi testleri için ise 24 soruya indirilmiştir. Ayrıca testte yer alan maddelere yönelik uzman görüşleri arasındaki uyum oranını belirlemek için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılmıştır (Güvenirlik Formülü: Görüş Birliği/ Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı). İçsel tutarlılığı veren kodlama denetimine göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az % 80 olması beklenmektedir (Miles ve Huberman, 1994; Patton, 2002). Buna göre ana sınıfı sayı hissi testinin uyum yüzdesi $(13/13+2)$ **0.86**, 1.sınıf sayı hissi testinin $(20/20+3)$ **0.87**, 2.sınıf sayı hissi testinin $(19/19+4)$ **0.83**, 3.sınıf sayı hissi testinin $(20/20+4)$ **0.83** ve 4.sınıf sayı hissi testinin $(21/21+3)$ **0.87** olarak belirlenmiştir.

2.3.1.4. Testlerin Kapsam Geçerliğinin İncelenmesi

Ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerine yönelik sayı hissi testlerinin kapsam geçerliği için, ilgili literatürde yer alan sayı hissi bileşenleri ile Okul Öncesi Eğitim Programı ve Matematik Dersi 1-4. Sınıflar Öğretim Programı'nda yer alan sayı hissi becerilerine yönelik kazanımlar belirtilen tablosu şeklinde hazırlanmıştır. Bu sayede sayı hissi konusu ile ilgili tüm kazanımları ve seçilen sayı hissi bileşen maddelerini kapsayan testler hazırlanmaya çalışılmıştır. Ana sınıfı ve ilkokul 1-4. sınıflar için hazırlanan sayı hissi testlerinde, her bir sayı hissi bileşeni bazında en az 3'er madde yer almaktadır. Bunlarla ilgili tablolar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2. Ana Sınıfı Sayı Hissi Testi Soru Dağılımı

Sayı Hissi Bileşenleri	Soru Sayısı	Soru No
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceri	8	1-2-3-4-12-13-14-15
Esnek Hesaplama ve Sayma Stratejileri	3	5-6-7
Sayıların Anlam ve Büyüklüklerini Anlama	4	8-9-10-11

Tablo 3. 1. Sınıf Sayı Hissi Testi Soru Dağılımı

Sayı Hissi Bileşenleri	Soru Sayısı	Soru No
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceri	4	1-2-3-4
İşlemler Hakkında Bilgi ve Beceri (İşlemlerin Anlam ve Etkisini Anlama)	4	5-6-7-8
Sayıların Anlam ve Büyüklüklerini Anlama	3	9-10-11
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceriye Hesaplama Durumlarında Kullanma	3	12-13-14
Esnek Hesaplama ve Sayma Stratejileri	3	15-16-17
Ölçüm Referansları	3	18-19-20
Sayıların Eşdeğer Gösterimlerini Kullanma	3	21-22-23

Tablo 4. 2. Sınıf Sayı Hissi Testi Soru Dağılımı

Sayı Hissi Bileşenleri	Soru Sayısı	Soru No
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceri	4	1-2-3-4
İşlemler Hakkında Bilgi ve Beceri (İşlemlerin Anlam ve Etkisini Anlama)	4	8-9-10-11
Sayıların Anlam ve Büyüklüklerini Anlama	3	5-6-7
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceriyi Hesaplama Durumlarında Kullanma	3	12-13-14
Esnek Hesaplama ve Sayma Stratejileri	3	18-19-20
Ölçüm Referansları	3	15-16-17
Sayıların Eşdeğer Gösterimlerini Kullanma	3	21-22-23

Tablo 5. 3. Sınıf Sayı Hissi Testi Soru Dağılımı

Sayı Hissi Bileşenleri	Soru Sayısı	Soru No
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceri	4	1-2-3-4
İşlemler Hakkında Bilgi ve Beceri (İşlemlerin Anlam ve Etkisini Anlama)	4	11-12-13-14
Sayıların Anlam ve Büyüklüklerini Anlama	3	8-9-10
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceriyi Hesaplama Durumlarında Kullanma	3	15-16-17
Esnek Hesaplama ve Sayma Stratejileri	3	5-6-7
Ölçüm Referansları	4	18-19-20-21
Sayıların Eşdeğer Gösterimlerini Kullanma	3	22-23-24

Tablo 6. 4. Sınıf Sayı Hissi Testi Soru Dağılımı

Sayı Hissi Bileşenleri	Soru Sayısı	Soru No
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceri	4	1-2-3-4
İşlemler Hakkında Bilgi ve Beceri (İşlemlerin Anlam ve Etkisini Anlama)	4	11-12-13-14
Sayıların Anlam ve Büyüklüklerini Anlama	3	8-9-10
Sayılar Hakkında Bilgi ve Beceriyi Hesaplama Durumlarında Kullanma	3	15-16-17
Esnek Hesaplama ve Sayma Stratejileri	3	5-6-7
Ölçüm Referansları	4	18-19-20-21
Sayıların Eşdeğer Gösterimlerini Kullanma	3	22-23-24

Yukarıda verilen tablolarda görüldüğü üzere, sayı hissi testlerinde her bir sayı hissi bileşenini temsilen en az 3 tane soru yer almaktadır. Ana sınıfı için hazırlanan sayı hissi testi 15 soru, 1. ve 2.sınıflar için hazırlanan sayı hissi testleri 23 soru, 3. ve 4.sınıflar için hazırlanan sayı hissi testleri ise 24 sorudan oluşmaktadır.

2.4. Testlerin Uygulanması

Ana sınıfı ve ilkokul öğrencileri için hazırlanan sayı hissi testleri, gerekli izinler alındıktan sonra belirlenen okullarda uygulanmaya başlanmıştır. Okullarda uygulamalara başlanmadan önce okul idarecilerine gerekli izinler gösterilmiş ve araştırmanın amacı ve yapılacak uygulama ile ilgili kısa bir bilgilendirme yapılmıştır. Sayı hissi testleri öğrencilere, araştırmacı tarafından sınıf öğretmenleri gözetiminde uygulanmıştır. Testler uygulanmadan önce öğrencilere aynı anda aynı soruların çözüleceği bilgisi verilmiş olup, tüm sınıfın birlikte hareket edeceği söylenmiştir. Böylece öğrencilerin soruları çözmeye, aynı anda başlayıp aynı anda bitirmesi sağlanmıştır. Uygulama sırasında her soru için yaklaşık 3 dakika süre verilmiş olup, uygulama 2 ders saatinde tamamlanmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Testlerin kapsam geçerliği sağlandıktan sonra ve örnekleme yer alan öğrencilere uygulanmasının ardından cevap kâğıtları dikkate alınarak veriler SPSS programına aktarılmıştır. Daha sonra doğru cevaplanan her bir soru için 1, yanlış cevaplanan veya boş bırakılan her bir soru için 0 değeri girilerek her bir öğrencinin toplam puanı hesaplanmıştır. Toplam puanların hesaplanmasının ardından testte yer alan maddelerle ilgili madde güçlük, madde ayırt edicilik, madde varyans, madde standart sapması ve madde güvenilirlik katsayısı indeksleri hesaplanmıştır. Madde güçlük indeksi değeri 0'a yakın olan maddeler zor, 1'e yakın

olan maddeler kolay, 0.50' civarında olan maddeler ise orta güçlükte maddeler olarak değerlendirilmektedir (Tekindal, 2009). Madde ayırt edicilik indeksi değeri ise 0.40 ve daha üstünde olan maddeler çok iyi madde, 0.30-0.39 arası olanlar iyi madde, 0.20-0.29 arası olan maddeler düzeltilmesi gereken ve 0.19 ve daha altında bir değere sahip olan maddelerin ise testten çıkarılması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2017). Ayrıca testlerde yer alan maddelerin madde toplam korelasyon değerleri hesaplanmış olup, İlişkisiz Örneklem t Testi ile alt ve üst grup test bazlı öğrenci puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığı kontrol edilmiştir. Son olarak testlerin genel ortalaması, varyansı, standart sapması ve Kr-20 güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde öğrencilerle gerçekleştirilen uygulamalar neticesinde, ana sınıfı ve ilkokul 1-4.sınıflar için hazırlanan sayı hissi testleri ile ilgili istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuçlar her bir sınıf kademesine ait başlık altında ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır.

3.1. Sayı Hissi Testlerinin İstatistiksel Analiz Sonuçları:

3.1.1. Madde Analizi Sonuçları:

Testlerde yer alan her bir maddenin madde güçlük indeksi, madde ayırt edicilik indeksi, madde varyansı, madde standart sapması ve madde güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Madde ayırt edicilik indeksi 0.40 ve üzeri değere sahip olan maddeler çok iyi madde, 0.30 ile 0.39 değerleri arasında olan maddeler iyi madde ve 0.20'den düşük olan maddeler ise testten çıkarılması gereken maddeler olarak değerlendirilmektedir (Büyüköztürk 2017). Bu çalışmada geliştirilen testlerde madde ayırt edicilik indeksi 0.30'un altında olan maddeler testten çıkarılmıştır. Geliştirilen her bir sayı hissi testine ait madde analizi bilgileri aşağıda sırasıyla tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 9. Ana Sınıfı Sayı Hissi Testi Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük İndeksi(pj)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi(rjx)	Madde Varyansı(s ²)	Madde Standart Sapması(ss)	Madde Güvenirlilik Katsayısı(rx)
1	0.61	0.71	0.24	0.49	0.35
2	0.64	0.78	0.23	0.48	0.37
3	0.61	0.80	0.24	0.49	0.38
4	0.54	0.68	0.25	0.50	0.34
5	0.58	0.47	0.24	0.49	0.23
6	0.91	0.10	0.08	0.28	0.03
7	0.94	0.08	0.05	0.22	0.02
8	0.66	0.57	0.23	0.48	0.27
9	0.76	0.35	0.18	0.42	0.12
10	0.96	-0.50	0.03	0.17	-0.08
11	0.81	0.63	0.15	0.38	0.24
12	0.98	0.18	0.01	0.10	0.02
13	0.95	0.20	0.05	0.22	0.04
14	0.83	0.65	0.14	0.37	0.24

Tablo 9’da görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda 6, 7, 10, 12 ve 13. soruların madde ayırt edicilik indekslerinin 0.30’dan daha düşük olması nedeniyle bu maddelerin testten çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca testin madde güçlük indeksi ortalaması 0.68, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.63 olarak bulunmuştur.

Tablo 10. 1. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük İndeksi(pj)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi(rjx)	Madde Varyansı(s ²)	Madde Standart Sapması(ss)	Madde Güvenirlik Katsayısı(rx)
1	0.81	0.35	0.15	0.38	0.13
2	0.78	0.36	0.17	0.41	0.15
3	0.61	0.60	0.24	0.49	0.29
4	0.65	0.56	0.23	0.48	0.27
5	0.86	0.45	0.12	0.35	0.16
6	0.82	0.40	0.15	0.38	0.15
7	0.54	0.56	0.25	0.50	0.28
8	0.51	0.34	0.25	0.50	0.17
9	0.94	0.34	0.06	0.24	0.08
10	0.95	0.41	0.05	0.23	0.09
11	0.96	0.34	0.04	0.20	0.07
12	0.76	0.41	0.18	0.42	0.17
13	0.68	0.58	0.22	0.47	0.25
14	0.79	0.58	0.17	0.41	0.24
15	0.82	0.48	0.15	0.38	0.18
16	0.80	0.53	0.16	0.40	0.21
17	0.81	0.50	0.15	0.38	0.19
18	0.47	0.41	0.25	0.50	0.20
19	0.60	0.50	0.24	0.49	0.24
20	0.66	0.61	0.22	0.47	0.29
21	0.48	0.66	0.25	0.50	0.33
22	0.45	0.69	0.25	0.50	0.35
23	0.45	0.70	0.25	0.50	0.35

Tablo 10'da görüldüğü gibi, yapılan madde analizleri sonucunda madde ayırt edicilik indeksi 0.30'dan daha düşük herhangi bir madde tespit edilmemiştir. Bu nedenle maddelerin yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca testin madde güçlük indeksi ortalaması 0.70, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.49 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 11. 2. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük İndeksi(pj)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi(rjx)	Madde Varyansı(s ²)	Madde Standart Sapması(ss)	Madde Güvenirlik Katsayısı(rx)
1	0.77	0.49	0.17	0.41	0.20
2	0.65	0.44	0.23	0.48	0.21
3	0.66	0.58	0.22	0.47	0.27
4	0.64	0.51	0.23	0.48	0.24
5	0.92	0.44	0.07	0.26	0.11
6	0.93	0.47	0.06	0.25	0.12
7	0.83	0.45	0.14	0.37	0.17
8	0.74	0.44	0.19	0.43	0.19
9	0.74	0.43	0.19	0.43	0.18
10	0.53	0.47	0.25	0.50	0.24
11	0.54	0.59	0.25	0.50	0.30
12	0.45	0.63	0.25	0.50	0.32
13	0.48	0.56	0.25	0.50	0.28
14	0.70	0.59	0.21	0.45	0.27
15	0.50	0.39	0.25	0.50	0.20
16	0.50	0.45	0.25	0.50	0.23
17	0.48	0.42	0.25	0.50	0.21
18	0.71	0.45	0.21	0.45	0.20
19	0.75	0.54	0.19	0.43	0.23
20	0.74	0.56	0.19	0.43	0.24
21	0.52	0.59	0.25	0.50	0.30
22	0.46	0.53	0.25	0.50	0.27
23	0.53	0.51	0.25	0.50	0.25

Tablo 11’de görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda madde ayırt edicilik indeksi 0.30’dan daha düşük herhangi bir madde tespit edilmemiştir. Bu nedenle maddelerin yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca testin madde güçlük indeksi ortalaması 0.64, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.50 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 12. 3. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük İndeksi(pj)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi(rjx)	Madde Varyansı(s^2)	Madde Standart Sapması(ss)	Madde Güvenirlik Katsayısı(rx)
1	0.71	0.41	0.21	0.45	0.18
2	0.74	0.51	0.19	0.43	0.22
3	0.68	0.43	0.22	0.47	0.20
4	0.80	0.42	0.16	0.40	0.17
5	0.84	0.43	0.13	0.36	0.15
6	0.86	0.43	0.12	0.35	0.15
7	0.84	0.41	0.13	0.36	0.15
8	0.90	0.47	0.09	0.30	0.14
9	0.90	0.49	0.09	0.30	0.15
10	0.85	0.50	0.13	0.36	0.18
11	0.65	0.37	0.23	0.48	0.18
12	0.44	0.43	0.25	0.50	0.22
13	0.53	0.53	0.25	0.50	0.27
14	0.54	0.54	0.25	0.50	0.27
15	0.48	0.42	0.25	0.50	0.21
16	0.53	0.48	0.25	0.50	0.24
17	0.36	0.47	0.23	0.48	0.23
18	0.47	0.48	0.25	0.50	0.24
19	0.45	0.45	0.25	0.50	0.23
20	0.43	0.43	0.24	0.49	0.21
21	0.52	0.60	0.25	0.50	0.30
22	0.48	0.61	0.25	0.50	0.32
23	0.41	0.63	0.24	0.49	0.32
24	0.41	0.63	0.24	0.49	0.32

Tablo 12’de görüldüğü gibi, yapılan madde analizleri sonucunda madde ayırt edicilik indeksi 0.30’dan daha düşük herhangi bir madde tespit edilmemiştir. Bu nedenle maddelerin yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca testin madde güçlük indeksi ortalaması 0.61, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.48 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 13. 4. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Analizleri

Madde No	Madde Güçlük İndeksi(pj)	Madde Ayırt Edicilik İndeksi(rjx)	Madde Varyansı(s^2)	Madde Standart Sapması(ss)	Madde Güvenirlilik Katsayısı(rx)
1	0.71	0.40	0.21	0.45	0.18
2	0.72	0.52	0.20	0.45	0.23
3	0.68	0.44	0.22	0.47	0.21
4	0.70	0.45	0.21	0.45	0.20
5	0.88	0.38	0.11	0.33	0.12
6	0.90	0.45	0.09	0.30	0.14
7	0.87	0.44	0.11	0.33	0.15
8	0.96	0.28	0.04	0.20	0.04
9	0.95	0.38	0.05	0.23	0.06
10	0.89	0.34	0.09	0.30	0.10
11	0.68	0.42	0.22	0.47	0.20
12	0.58	0.40	0.24	0.49	0.20
13	0.64	0.40	0.23	0.48	0.19
14	0.42	0.35	0.24	0.48	0.17
15	0.68	0.61	0.22	0.47	0.29
16	0.55	0.47	0.24	0.49	0.23
17	0.53	0.56	0.25	0.50	0.28
18	0.58	0.45	0.24	0.49	0.22
19	0.60	0.36	0.24	0.49	0.17
20	0.60	0.43	0.24	0.49	0.21
21	0.34	0.47	0.23	0.48	0.23
22	0.50	0.60	0.25	0.50	0.30
23	0.59	0.68	0.24	0.49	0.33
24	0.68	0.63	0.21	0.45	0.28

Tablo 13'te görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda madde ayırt edicilik indeksi 0.30'dan daha düşük olan bir madde (8.soru) tespit edilmiş olup, bu madde testten çıkarılmıştır. Bunun dışında herhangi bir sorun tespit edilmemiştir. Ayrıca testin madde güçlük indeksi ortalaması 0.66, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.45 olarak belirlenmiştir.

3.1.2. Madde Toplam Korelasyon Değerleri:

Madde-toplam korelasyonunun yüksek düzeyde ve pozitif yönlü olması ölçme aracındaki maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve ölçeğin iç tutarlılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir (Büyüköztürk, 2017). Ölçme aracındaki maddeler için madde-toplam korelasyonlarının 0.30 ve üstünde olmasının yeterli olacağı ve bu değerlere sahip maddelerin iyi maddeler olduğu da belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2017; Tavşancıl, 2002). Sıfıra yakın veya negatif değer elde edilmesi maddenin ölçülmek istenen konuyu ölçmede yetersiz kaldığını gösterir (Büyüköztürk, 2012). Bu çalışmada geliştirilen sayı hissi testlerinde madde toplam

korelasyon değeri 0.30'dan daha düşük olan maddeler testten çıkarılmıştır. Geliştirilen her bir sayı hissi testine ait madde toplam korelasyon değerleri aşağıda sırasıyla tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 14. Ana Sınıfı Sayı Hissi Testi Madde Toplam Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silinmesi Durumunda Ortalama	Madde Silinmesi Durumunda Varyans	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silinmesi Durumunda Kr-20
1	10,9661	7,332	,551	,770
2	10,9322	7,072	,676	,757
3	10,9576	7,032	,681	,757
4	11,0339	7,281	,556	,769
5	10,9915	7,940	,304	,794
6	10,6695	8,958	-,006	,807
7	10,6356	8,934	,030	,803
8	10,9153	7,736	,405	,784
9	10,8136	8,478	,150	,804
10	10,6186	8,922	,058	,801
11	10,7627	7,567	,610	,767
12	10,5847	8,894	,336	,796
13	10,6271	8,868	,088	,800
14	10,7458	7,525	,661	,764
15	10,8136	7,213	,713	,756

Tablo 14'te görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda madde-toplam korelasyon puanı 0,30'dan daha küçük olan 6, 7, 9, 10 ve 13.maddeler testten çıkarılmıştır.

Tablo 15. 1. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Toplam Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silinmesi Durumunda Ortalama	Madde Silinmesi Durumunda Varyans	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silinmesi Durumunda Kr-20
1	15,4195	25,137	,326	,880
2	15,4488	24,817	,389	,878
3	15,6195	23,413	,534	,871
4	15,5854	23,822	,454	,874
5	15,3707	24,676	,402	,875
6	15,4098	24,704	,348	,876
7	15,6976	23,545	,490	,873
8	15,7268	23,552	,487	,873
9	15,2927	25,365	,316	,877
10	15,2829	25,292	,383	,876
11	15,2732	25,523	,311	,877
12	15,4683	24,329	,397	,875
13	15,5561	23,709	,492	,872
14	15,4439	23,983	,505	,872
15	15,4098	24,331	,450	,874
16	15,4293	24,119	,485	,873
17	15,4244	24,295	,444	,874
18	15,7610	23,957	,401	,876
19	15,6390	22,977	,626	,868
20	15,5756	23,451	,541	,871
21	15,7512	22,805	,651	,867
22	15,7805	22,947	,622	,868
23	15,7854	23,013	,608	,868

Tablo 15'te görüldüğü gibi, yapılan madde analizleri sonucunda madde-toplam korelasyon puanı 0,30'dan daha küçük olan herhangi bir madde tespit edilmemiştir.

Tablo 16. 2. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Toplam Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silinmesi Durumunda Ortalama	Madde Silinmesi Durumunda Varyans	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silinmesi Durumunda Kr-20
1	14,0163	24,947	,461	,853
2	14,1382	25,091	,363	,856
3	14,1301	24,416	,514	,850
4	14,1463	24,836	,416	,854
5	13,8618	25,891	,413	,855
6	13,8577	25,902	,422	,855
7	13,9593	25,460	,383	,855
8	14,0488	25,238	,368	,856
9	14,0447	25,276	,362	,856
10	14,2561	24,926	,377	,856
11	14,2520	24,271	,515	,850
12	14,3333	24,027	,568	,848
13	14,3089	24,549	,455	,853
14	14,0854	24,421	,536	,850
15	14,2927	25,285	,302	,858
16	14,2967	25,010	,359	,856
17	14,3089	25,186	,323	,858
18	14,0732	25,195	,365	,856
19	14,0407	24,913	,450	,853
20	14,0528	24,809	,466	,852
21	14,2642	24,326	,503	,851
22	14,3252	24,571	,451	,853
23	14,2561	24,477	,471	,852

Tablo 16’da görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda madde-toplam korelasyon puanı 0,30’dan daha küçük olan herhangi bir madde tespit edilmemiştir.

Tablo 17. 3. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Toplam Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silinmesi Durumunda Ortalama	Madde Silinmesi Durumunda Varyans	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silinmesi Durumunda Kr-20
1	14,1218	25,179	,321	,850
2	14,0840	24,727	,446	,846
3	14,1471	24,945	,364	,849
4	14,0210	25,261	,363	,849
5	13,9916	25,426	,347	,849
6	13,9664	25,459	,367	,849
7	13,9916	25,460	,337	,849
8	13,9202	25,534	,424	,848
9	13,9244	25,488	,430	,847
10	13,9790	25,211	,422	,847
11	14,1807	25,111	,317	,850
12	14,3908	24,821	,362	,849
13	14,3025	24,440	,439	,846
14	14,2899	24,435	,441	,846
15	14,3445	24,885	,345	,850
16	14,2983	24,632	,398	,847
17	14,4622	24,714	,399	,847
18	14,3613	24,586	,408	,847
19	14,3697	24,774	,370	,849
20	14,3992	24,832	,361	,849
21	14,3151	24,031	,525	,843
22	14,3445	23,957	,541	,842
23	14,4160	23,923	,558	,841
24	14,4160	24,016	,538	,842

Tablo 17’de görüldüğü gibi, yapılan madde analizleri sonucunda madde-toplam korelasyon puanı 0,30’dan daha küçük olan herhangi bir madde tespit edilmemiştir.

Tablo 18. 4. Sınıf Sayı Hissi Testi Madde Toplam Korelasyon Değerleri

Madde No	Madde Silinmesi Durumunda Ortalama	Madde Silinmesi Durumunda Varyans	Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silinmesi Durumunda Kr-20
1	15,4982	19,820	,304	,811
2	15,4945	19,353	,427	,805
3	15,5236	19,739	,315	,810
4	15,5164	19,696	,329	,809
5	15,3309	20,215	,319	,810
6	15,3127	20,092	,394	,808
7	15,3382	19,998	,383	,808
8	15,2509	20,926	,162	,815
9	15,2618	20,734	,335	,813
10	15,3273	20,316	,389	,811
11	15,5273	19,644	,337	,809
12	15,6327	19,657	,308	,811
13	15,5782	19,821	,379	,812
14	15,7927	19,880	,356	,813
15	15,5273	18,951	,514	,800
16	15,6655	19,574	,324	,810
17	15,6727	18,783	,513	,800
18	15,6327	19,540	,336	,809
19	15,6145	20,121	,302	,816
20	15,6182	19,733	,392	,811
21	15,8727	19,491	,368	,808
22	15,7055	18,741	,522	,800
23	15,6255	18,556	,577	,797
24	15,5309	18,878	,532	,800

Tablo 18’de görüldüğü üzere, yapılan madde analizleri sonucunda madde-toplam korelasyon puanı 0,30’dan daha küçük olan bir madde (8.madde) tespit edilmiş olup, bu maddenin testten çıkarılmasına karar verilmiştir.

3.1.3. Testlerin Alt ve Üst Grupları Ayırt Etme Gücü

Geliştirilen sayı hissi testlerinin üzerinde çalışılan %27’lik alt ve %27’lik üst gruplar arasında yeterli seviyede ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı Bağımsız Gruplar t Testi ile analiz edilmiş olup sonuçlar aşağıda sırasıyla tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 19. Ana Sınıfı Sayı Hissi Testinin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Alt Grup	32	2.06	1.848			
				24.677	31	.000
Üst Grup	32	8.68	0.470			

Tablo 19’da görüldüğü gibi, sayı hissi testi uygulanan örneklem grubunun alt ve üst grupları arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre hazırlanan ana sınıfı sayı hissi testinin alt ve üst gruplar arasında yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 20. 1. Sınıf Sayı Hissi Testinin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Alt Grup	55	9.58	3.424			
				33.603	54	.000
Üst Grup	55	21.87	0.924			

Tablo 20’de görüldüğü üzere, sayı hissi testi uygulanan örneklem grubunun alt ve üst grupları arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre hazırlanan 1.sınıf sayı hissi testinin alt ve üst gruplar arasında yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

Tablo 21. 2. Sınıf Sayı Hissi Testinin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Alt Grup	66	7.90	3.077			
				53.202	65	.000
Üst Grup	66	20.71	1.298			

Tablo 21’de görüldüğü gibi, sayı hissi testi uygulanan örneklem grubunun alt ve üst grupları arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre hazırlanan 2.sınıf sayı hissi testinin alt ve üst gruplar arasında yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu belirtilebilir.

Tablo 22. 3. Sınıf Sayı Hissi Testinin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Alt Grup	64	8.46	3.101			
				53.818	63	.000
Üst Grup	64	20.48	1.690			

Tablo 22’de görüldüğü üzere, sayı hissi testi uygulanan örneklem grubunun alt ve üst grupları arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre hazırlanan 3.sınıf sayı hissi testinin alt ve üst gruplar arasında yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 23. 4. Sınıf Sayı Hissi Testinin Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

	N	\bar{x}	ss	t	sd	p
Alt Grup	74	9.09	3.638			
				55.511	73	.000
Üst Grup	74	20.31	1.133			

Tablo 23’te görüldüğü gibi, sayı hissi testi uygulanan örneklem grubunun alt ve üst grupları arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0.05$). Buna göre hazırlanan 4.sınıf sayı hissi testinin alt ve üst gruplar arasında yeterli derecede ayırt etme gücüne sahip olduğu ifade edilebilir.

3.1.4. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Başarı testlerinin güvenirlikleri hesaplanırken Kuder-Richardson (Kr-20) değeri hesaplanmaktadır. İç tutarlılıkla ilgili literatürde güvenirlik katsayı oranlarına göre $\alpha < .50$ ise; güvenirlik düşük, $.50 < \alpha < .80$ ise; güvenirlik orta, $.80 < \alpha$ ise; güvenirlik yüksektir (Salvucci, Walter, Conley, Fink & Saba, 1997; s. 115; akt: Tan, 2009). Geliştirilen her bir sayı hissi testine ait güvenirlik analizi sonuçları aşağıda sırasıyla tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 24. Ana Sınıfı Sayı Hissi Testinin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde Sayısı	\bar{x}	s^2	ss	Kr-20
9	6,067	8,012	2,830	0.858

Madde analizleri sonucu ana sınıfı sayı hissi testinden 6 soru çıkarılmış olup testin son hali 9 sorudan oluşmaktadır. Tablo 24’te verilen değerlerle göre, testin genel puan ortalaması 6.06, varyansı 8.01 ve standart sapması 2.83 olarak tespit edilmiştir. Testin **Kr-20** güvenirlik katsayısı **0.858** olarak bulunmuştur.

Tablo 25. 1. Sınıf Sayı Hissi Testinin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde Sayısı	\bar{x}	s^2	ss	Kr-20
23	16,234	26,170	5,115	0.878

Tablo 25'te verilen değerlerle göre, testin genel puan ortalaması 16.23, varyansı 26.17 ve standart sapması 5.11 olarak tespit edilmiştir. Testin **Kr-20** güvenirlilik katsayısı **0.878** olarak bulunmuştur.

Tablo 26. 2. Sınıf Sayı Hissi Testinin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde Sayısı	\bar{x}	s^2	ss	Kr-20
23	14.788	27,057	5,201	0.860

Tablo 26'da verilen değerlerle göre, testin genel puan ortalaması 14.78, varyansı 27.05 ve standart sapması 5.20 olarak tespit edilmiştir. Testin **Kr-20** güvenirlilik katsayısı **0.860** olarak bulunmuştur.

Tablo 27. 3. Sınıf Sayı Hissi Testinin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde Sayısı	\bar{x}	s^2	ss	Kr-20
24	14.827	26.680	5.182	0.853

Tablo 27'de verilen değerlerle göre, testin genel puan ortalaması 14.82, varyansı 26.68 ve standart sapması 5.18 olarak tespit edilmiştir. Testin **Kr-20** güvenirlilik katsayısı **0.853** olarak bulunmuştur.

Tablo 28. 4. Sınıf Sayı Hissi Testinin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde Sayısı	\bar{x}	s^2	ss	Kr-20
23	15.250	20.926	4.574	0.817

Tablo 28'de verilen değerlere göre, testin son hali 23 sorudan oluşmakta olup, genel puan ortalaması 15.25, varyansı 20.92 ve standart sapması 4.57 olarak tespit edilmiştir. Testin **Kr-20** güvenirlilik katsayısı **0.817** olarak bulunmuştur. Tablolarda da görüldüğü üzere geliştirilen sayı hissi testlerinin tamamının Kr-20 güvenirlilik katsayısı 0.80'den büyük olduğu için yüksek seviyede güvenirliliğe sahip oldukları söylenebilir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın amacı, ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerinin sayı hissi konusu ile ilgili performanslarını belirlemek için sayı hissi testleri geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda geliştirilen testlere yönelik olarak gerekli geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Burada bir takım adımlar izlenerek çalışma gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yapılmış olan çalışmanın amacı belirlenmiştir. Daha sonra kapsam geçerliğini sağlamak için okul öncesi ve ilkokul müfredatında yer alan kazanımlar ve sayı hissi bileşenleri belirlenmiş olup, bu kazanımlara ve bileşenlere yönelik sorular hazırlanmıştır. Ayrıca sorular hazırlandıktan sonra konu ile ilgili uzman görüşü alınmış olup Miles ve Huberman (1994) tarafından literatüre kazandırılan uyuşum yüzdeleri hesaplanmıştır. Bu sayede gerekli dönütler alınarak testlere uygulama öncesi son hali verilmeyle çalışılmıştır.

Testlerde yer alan maddelerin madde güçlük, madde ayırt edicilik, madde varyansı, madde standart sapması, madde güvenilirlik katsayısı ve madde toplam korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Madde ayırt edicilik indeksi sonuçlarına göre ana sınıfı sayı hissi testinde yer alan 6, 7, 10,12 ve 13. soruların ile 4. sınıf sayı hissi testinde yer alan 8. sorunun madde ayırt edicilik indekslerinin 0.30'dan daha düşük olması nedeniyle testten çıkarılmasına karar verilmiştir. Bunun dışında diğer sayı hissi testlerinde yer alan herhangi bir sorunun madde ayırt edicilik indeksi nedeniyle çıkarılmasına gerek duyulmamıştır. Kayhan Altay (2010)'da 6,7 ve 8.sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdiği sayı hissi testinde madde ayırt edicilik indeksi 0.40'ın altında 3 tane madde tespit etmiş olup bu maddeleri testten çıkarmıştır. Madde toplam korelasyon değerleri incelediğinde ise ana sınıfı sayı hissi testinde yer alan 6,7,9,10 ve 13.soruların ve 4.sınıf sayı hissi testinde yer alan 8.sorunun madde toplam korelasyon değerleri 0.30'dan düşük olması nedeniyle testlerden çıkarılmıştır. Bir başka deyişle, burada madde güçlük indeksi sonucu çıkarılan sorulara, sadece ana sınıfı sayı hissi testinden 9.maddenin de eklendiği söylenebilir. Diğer sayı hissi testlerinde yer alan sorularla ilgili madde toplam korelasyon değerleri bakımından herhangi bir sorun tespit edilmemiştir. Çekirdekçi (2015), 4.sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdiği sayı hissi testinde teste yer alan maddelerin madde toplam korelasyon değerlerini $0.410 \leq r \leq 0.640$ arasında tespit etmiş olup, bu nedenle testten herhangi bir maddenin çıkarılmasına gerek olmadığını ifade etmiştir. Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda, ana sınıfı sayı hissi testinden toplamda 6 soru, 4.sınıf sayı hissi testinden ise toplamda 1 sorunun çıkarılmasına karar verilmiştir. İlkokul 1,2 ve 3.sınıf sayı hissi testlerinden ise herhangi bir sorunun çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Ana sınıfı sayı hissi testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0.68, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.64, 1.sınıf sayı hissi testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0.70, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.49, 2.sınıf sayı hissi testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0.64, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.50, 3.sınıf sayı hissi testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0.61, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.48 ve son olarak 4.sınıf sayı hissi testinin madde güçlük indeksi ortalaması 0.66, madde ayırt edicilik indeksi ortalaması ise 0.45 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre testlerin ayırt etme güçlerinin yeterli seviyede oldukları söylenebilir. Lin, Yang ve Li (2016), 6.sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdiği sayı hissi testinde soruların madde güçlük indekslerini 0.26 ile 0.79 arasında, madde ayırt edicilik indekslerini ise 0.22 ile 0.77 olarak tespit etmiştir. Ayrıca testlerin ayırt etme gücünü yeterince belirleyebilmek için alt ve gruplar arasında anlamlı bir farkın oluşup oluşmadığını tespit etmek amacıyla ilişkili örneklem t testleri yapılmıştır. Yapılan analizler neticesinde tüm testlerde alt ve üst gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş olup bu farkın üst gruplar lehine olduğu görülmüştür. Çekirdekçi (2015)'de yaptığı çalışmada tüm sorulara yönelik yaptığı alt ve üst grup bazlı madde ayırt edicilik indeksi analizi sonucunda, alt ve üst grup arasında üst grup lehine anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Buna göre teste yer alan maddelerin, öğrencilerin sayı hissi becerilerini ölçmede ayırt edicilik değeri taşıdığı belirtilmiştir.

Başarı testlerinin yani kesin bir doğru cevabı olan testlerin güvenilirlikleri hesaplanırken Kr-20 güvenilirlik katsayısı değeri hesaplanmaktadır. Buna göre sayı hissi testlerin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Kr-20 hesaplamaları neticesinde ana sınıfı sayı hissi testinin Kr-20 değeri 0.858, 1.sınıf sayı hissi testinin 0.878, 2.sınıf sayı hissi testinin 0.860, 3.sınıf sayı hissi testinin 0.853 ve son olarak 4.sınıf sayı hissi testinin değeri ise 0.817 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre testlerin güvenilirliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Cheung ve Yang (2020), Yang ve Sianturi (2020) ve Lin, Yang ve Li (2016) 6.sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdikleri sayı hissi testlerinde, testlerin geneline ait Cronbach's α güvenilirlik katsayılarını sırasıyla 0.905, 0.902 ve 0.897 olarak bulmuşlardır. Yang (2019) beşinci sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdiği sayı hissi testi çalışmasında Cronbach's α güvenilirlik katsayısını 0.80 olarak, Çekirdekçi (2015) ve Yang ve Lin (2015) dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdikleri sayı hissi testlerinde Cronbach's α güvenilirlik katsayısını sırasıyla 0.728 ve 0.98 olarak tespit etmişlerdir. Şengül ve Gülbağcı (2012) ve Kayhan Altay (2010) ise 6,7 ve 8.sınıf öğrencilerine yönelik geliştirdikleri sayı hissi testlerinde testin güvenilirlik katsayılarını sırasıyla 0.71 ve 0.86 olarak tespit etmişlerdir.

Literatürde sayı hissi konusu ile ilgili yapılan ölçek geliştirme çalışmaları incelendiğinde (Cheung ve Yang, 2020; Çekirdekçi, 2015; Kayhan Altay, 2010; Lin, Yang ve Li, 2016; Şengül ve Gülbağcı, 2012; Yang, 2019; Yang ve Lin, 2015; Yang ve Sianturi, 2020) yapılan çalışmalarda geliştirilen testlerin, ilgili çalışmayla benzer şekilde yeterli düzeyde bir güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da geliştirilen beş testin, yüksek seviyede güvenilirliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan sayı hissi testi geliştirme çalışmalarında, literatürde yer alan sayı hissi bileşenleri esas alınarak soruların hazırlandığı görülmekte olup, bu çalışmada da McIntosh, Reys ve Reys (1992) ile Reys, Reys, McIntosh, Emanuelsson, Johansson, ve Yang (1999) tarafından literatüre kazandırılan sayı hissi bileşenleri çerçevesinde sorular hazırlanmış ve her bir bileşende en az 3 soru sorulmuştur. Literatür incelendiğinde geliştirilen testlerin göze çarpan bir başka özelliği ise 3 aşamadan oluşan testler olmasıdır. Bu aşamalarda sırasıyla, ilk aşamada sayı hissine yönelik, ikinci aşamada verilen cevabın nedenine yönelik ve üçüncü aşamada ise verilen cevaptan emin olunup olunmadığına yönelik sorular yer almaktadır. Bu çalışmada da geliştirilen testler, belirtilen bu 3 aşamaya göre hazırlanmıştır. Ancak yukarıda verilen çalışmalarda geliştirilen testlerin biri dışında diğer hepsinin 5.sınıf ve üzerindeki kademelere yönelik olduğu tespit edilmiştir. Sadece Çekirdekçi (2015) tarafından geliştirilen testin 4.sınıf seviyesine yönelik olduğu görülmüştür. Bu çalışmada geliştirilen sayı hissi testlerinin, ana sınıfı ve ilkokulun tüm kademelerini (1-4) kapsaması nedeniyle literatüre katkı sağlaması bakımından önemli görülmekte olup, ilgili çalışmayla birlikte literatürde eksikliği görülen ana sınıfı ve ilkokul öğrencilerine yönelik geçerli ve güvenilir sayı hissi testlerinin alan yazına kazandırıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkulut, H.İ. ve Çepni, S. (2013). Bir üniteye yönelik başarı testi nasıl geliştirilir? İlköğretim 7. sınıf kuvvet ve hareket ünitesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 18-44.
- Akkaya, R. (2015). An investigation into the number sense performance of secondary school students in Turkey. *Journal of Education and Training Studies*, 4(2), 113-123.
- Alsawaie, O. N. (2012). Number sense-based strategies used by high-achieving sixth grade students who experienced reform textbooks. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 10(5), 1071-1097.
- Atılgan, H., Kan, A. ve Doğan N. (2014). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme (7. baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aunio, P., Niemivirta, M., Hautamaki, J., Luit, V., Shi, J., & Zhang, M. (2006). Young children's number sense in China and Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 50 (5), 483-502.
- Balcı, E. ve Tekkaya, C. (2000). Ölçme ve değerlendirme tekniklerine yönelik bir ölçeğin geliştirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 42-50.
- Baykul, Y. (2000). *Eğitimde ve psikolojide ölçme: klasik test teorisi ve uygulaması*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Bütüner, S. Ö. (2018). Comparing the use of number sense strategies based on student achievement levels. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 49(6), 824-855.
- Büyükköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, D. (2019). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin sayı duygusu performansının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 18(4), 1751-1765.
- Cheung, K. L., & Yang, D. C. (2018). Examining the differences of Hong Kong and Taiwan students' performance on the number sense three-tier test. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 14(7), 3329-3345.
- Cheung, K. L., & Yang, D. C. (2020). Performance of sixth graders in Hong Kong on a number sense three-tier test. *Educational Studies*, 46(1), 39-55.
- Cochran Smith, M. (2001). Constructing outcomes in teacher education: Policy, practice and pitfalls. *Education Policy Analysis Archives*, 9(11), 1-68.
- Creswell, J. W. (2015). Nicel yöntemler. S. B. Demir (Ed.), *Araştırma deseni (2. baskı) içinde (s. 155-181)*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Çekirdekçi, S. (2015). *İlkokul 4. sınıf öğrencileri için sayı hissi testinin geliştirilerek öğrencilerin sayı hissini incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Divarçı, Ö. F. ve Kaya, H. (2019). 8. sınıf “maddenin halleri ve ısı” ünitesine yönelik geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış bir akademik başarı testi geliştirme çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 214-238.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde “program” geliştirme*. Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- Facun, R. D., & Nool, N. R. (2012). Assessing the number sense of grade 6 pupils. *International Proceedings of Economics Development & Research*, 30, 297-301.
- Gay, A. S., & Aichele, D. B. (1997). Middle school students' understanding of number sense related to percent. *School Science and Mathematics*, 97(1), 27-36.
- Günkaya, B. (2018). *8. sınıf öğrencilerinin sayı hissi ile uzamsal yetenekleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Gürefe, N., Öncül, C., & Es, H. (2017). Investigation number sense test achievements of middle school students according to different variables. *American Journal of Educational Research*, 5(9), 1004-1008.
- Harç, S. (2010). *6. sınıf öğrencilerinin sayı duygusu kavramı açısından mevcut durumlarının analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Howden, H. (1989). Teaching number sense. *The Arithmetic Teacher*, 36(6), 6.
- İymen, E. (2012). *8. sınıf öğrencilerinin üslü ifadeler ile ilgili sayı duygularının sayı duygusu bileşenleri bakımından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- İymen, E., & Duatepe-Paksu, A. (2015). Analysis of 8th grade students' number sense related to the exponents in terms of number sense components. *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 40(177), 109-125.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayhan Altay, M. (2010). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sayı duygularının; sınıf düzeyine, cinsiyete ve sayı duygusu bileşenlerine göre incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kilimlioğlu, M. Ç. (2018). *5-6 yaş çocuklarının etkileşimli oyunlar ile sözel dil başarımları ve sayı hissi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Kyaw, A. M. M., & Thein, N. N. (2018). A study of the relationship between the number sense and problem solving skills in mathematics of middle school students. *J. Myanmar Academic Art Science*, 16(9), 435- 464.
- Lemonidis, C., & Kaiafa, I. (2014). Fifth and sixth grade students' number sense in rational numbers and its relation with problem solving ability. *Journal of Educational Research*, 1, 61-74.

- Li, M. N. F., & Yang, D. C. (2010). Development and validation of a computer-administered number sense scale for fifth-grade children in Taiwan. *School Science and Mathematics, 110*(4), 220-230.
- Lin, Y. C., Yang, D. C., & Li, M. N. (2016). Diagnosing students' misconceptions in number sense via a web-based two-tier test. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 12*(1), 41-55.
- Marga, S. A., Kusmayadi, T. A., & Fitriana, L. (2020). Exploring students mental computing based on number sense at 7th grade junior high school in ponorogo. *Journal of Physics: Conference Series, 1539*(1), 1-9.
- Markovits, Z., & Sowder, J. (1994). Developing number sense: An intervention study in grade 7. *Journal for Research in Mathematics Education, 25*(1), 4-29.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage
- Mohamed, M., & Johnny, J. (2010). Investigating number sense among students. *Procedia Social and Behavioral Sciences, 8*(3), 317-324.
- Nunnally, J. C. (1967). *Psychometric theory*. New York, NY: McGraw-Hill Book Company.
- Öztürk, M., Durmaz, B., & Can, D. (2019). Sayı konuşmalarının diskalkulik ortaokul öğrencilerinin sayı duyularına etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 27*(6), 2467-2480.
- Patton, M.Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd Ed.). London: Sage Publications, Inc.
- Pittalis, M., Pitta-Pantazi, D., & Christou, C. (2018). A longitudinal study revisiting the notion of early number sense: Algebraic arithmetic as a catalyst for number sense development. *Mathematical Thinking and Learning, 20*(3), 222-247.
- Reys, R., Reys, B., McIntosh, A., Emanuelsson, G., Johansson, B., & Yang, D. C. (1999). Assessing number sense of students in Australia, Sweden, Taiwan, and the United States. *School Science and Mathematics, 99*(2), 61-70.
- Ruter, K. (2015). *Improving number sense using number talks*. Master's Thesis, Dordt University Institute of Educational Sciences, Sioux Center IA.
- Saylan-Kırmızıgül, A. ve Kaya, H. (2019). 'Aynalarda yansıma ve ışığın soğrulması' konusunda geçerliği ve güvenilirliği sağlanmış başarı testi geliştirme çalışması. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi [Journal of Theoretical Educational Science], 12*(2), 474-493.
- Sevgi, S., & Alpaslan, N. A. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematiğe yönelik duyuşsal giriş özellikleri ile sayı duyusuna yönelik öz yeterliklerinin incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies, 7*(2), 170-193.
- Singh, P., Rahman, N. A., Ramly, M. A., & Hoon, T. S. (2019). From nonsense to number sense: Enumeration of numbers in math classroom learning. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences, 25*(2), 2933-2947.

- Şengül, S., & Gülbağcı, H. (2012). Evaluation of number sense on the subject of decimal numbers of the secondary stage students in Turkey. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(2), 296-314.
- Takır, A. (2016). 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sayı duygusu becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 309-323.
- Tan, Ş. (2009). Misues of kr-20 and cronbach's alpha reliability coefficients. *Eğitim ve Bilim*, 34 (152), 101-112.
- Tavşancıl, E. (2014). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tekin, H. (1997). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Mars Matbaası.
- Tekindal, S. (2009). *Okullarda ölçme ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ulusoy, Ç. A. (2020). Sayı duygusu temelli öğretimin altıncı sınıf öğrencilerinin özyeterliklerine ve performanslarına etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 45(202), 417-439.
- Uzunöz, A. ve Buldan, İ. (2012). Ortaöğretim coğrafya dersi doğal sistemler konu alanı atmosfer ve iklim ünitesi başarı testi geliştirme çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(1), 291-312.
- Yang, D. C. (2005). Number sense strategies used by 6th grade students in Taiwan. *Educational Studies*, 31(3), 317-333.
- Yang, D. C. (2019). Development of a three-tier number sense test for fifth-grade students. *Educational Studies in Mathematics*, 101(3), 405-424.
- Yang, D. C., & Li, M. F. (2008). An investigation of 3rd grade Taiwanese students' performance in number sense. *Educational Studies*, 34(5), 443-455.
- Yang, D. C., & Lin, Y. C. (2015). Assessing 10-to 11-year-old children's performance and misconceptions in number sense using a four-tier diagnostic test. *Educational Research*, 57(4), 368-388.
- Yang, D. C., & Sianturi, I. A. J. (2019). Assessing students' conceptual understanding using an online three-tier diagnostic test. *Journal of Computer Assisted Learning*, 35(5), 678-689.
- Yang, D. C., & Sianturi, I. A. J. (2020). Sixth grade students' performance, misconception, and confidence on a three-tier number sense test. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 1-21.
- Yang, D. C., Li, M., & Li, W. J. (2008). Development of a computerized number sense scale for 3rd graders: Reliability and validity analysis. *International Electronic Journal of Mathematics Education*, 3(2), 110-124.
- Yapıcı, A. (2013). *5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin yüzdeler konusunda sayı duyularının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Yapici, A., & Altay, M. K. (2017). An investigation of middle school students' number sense regarding the percent. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 2221-2243.
- Yarar, S. H., Es, H. & Gürefe, N. (2018, Eylül). *Ortaokul öğrencilerinin sayı duyusundaki başarıları ve özyeterliliği*. V. Uluslararası İfs ve Çağdaş Matematik Konferansı'nda sunulmuş bildiri, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Yenilmez, K., & Yıldız, Ş. (2018). 7.sınıf öğrencilerinin rasyonel sayılar konusunda kullandıkları sayı duyusu stratejilerinin incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 11(3), 457-485.
- Yılmaz, H. (2004). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme (7. baskı)*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

ANTİ ÖZERK KİŞİLİK VE TÜKETİM BAĞIMLISI SÖZDE GÜZELLİK ALGISI: WINX PERİLERİ

Özlem KÜÇÜK*

ÖZ

Bir İtalyan yapımı olan Winx Club animasyon filmi, efsanevi yaratıklar, periler ve cadıların yaşadığı sıradışı bir evreni anlatır. Iginio Straffi, film serisini sunarken, Batı animasyonu ile Japon çizgi film kültürü (manga) yansımalarını bir araya getirir. Böylelikle çizgi film karakterlerinin yüzleri Asya ve Avrupa'yı beraber yansıtır. Perilerin bedenleri ise Jennifer Lopez ve Beyonce gibi ünlülerin görünüşlerine göre tasarlanmıştır. Okyanusun Gizemi gibi bazı bölümlerde çevresel duyarlılık ele alınsada, her koşulda bakımlı, güzel ve zengin görünen periler, görünüşün önemini hafızalara kazırlar. Yapımcı Straffi, başlangıçta filmin hikâyesini üç sezon sürecek şekilde planlamışken, şovun başarısının ardından hikâyeyi sürdürür. Zira Nickelodeon'un sahibi Amerikan medya şirketi Viacom, Straffi'nin yapım şirketi Rainbow'un% 30'unu satın alır ve filmin ortak yapımcısı olur. Ortaklığın ardından yayımlanan yeni bölümleri, tektip güzellik imgesiyle sürekli değişen giysiler, aksesuarlar ve makyaj ile bedenin tüketim malzemesine dönüştüğü, tüketim kültürü değerlerini yansıtır. Özellikle kız çocukları üzerinde etkisi olan Winx peri karakterleri kurgusal büyülü evrende, kötülükle sadece dışardan atanmış sihirli güçleriyle savaşabilme özellikleriyle özgürlük ve özerkliği teşvik etmekten çok uzaktır. Bu çalışma, kız çocukları için önemli bir rol model olan Wings perilerinin, benlik ve özerklik algısı üzerine etkilerini tartışmaya açmaktadır. Zira sadece dış görünüşleri ve sözde güzellikleriyle değerli olan periler, akıl, özgürlük ve özerklik karşıtı bir durum içindedir.

Anahtar Kelimeler: Winx Perileri, Dış Görünüş, Özerklik, Tüketim, Beden İmajı, Sosyal Psikoloji.

* Öğr.Gör.Dr. Kocaeli Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, ozlem.kucuk @kocaeli.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7717-2439>.

ANTI AUTONOMOUS WINX FAIRIES AND OBSESSION WITH CONSUMPTION FOR FALSE BEAUTY

ABSTRACT

Winx Club is an animation film series focus on female children aged 4 to 16. Created by Italian producer Iginio Straffi, the film is about a fantasy universe which is inhabited by beautiful fairies with magical powers, other mythical creature and witches. Iginio Straffi animated film Winx Club, which premiering in Italy in 2004. This animation film combines Japanese cartoon culture (manga) and West animation and reflections. On the other hand, different messages are given to the potential audience of the film. While the message that shopping is a source of happiness is given to girls, a message of sensitivity towards nature is given to their parents. The best example in above mentioned point of Mystery of the Abyss, the third films of series. The Winx Club movie series's success attract the attention of Nickelodeon and becoming co-procuder with Rainbow SpA. Nickelodeon's partnership provided the film becoming an reflection of American consumer values, where the focus on physical appearance. All the Winx fairies have is beautiful physical appearance apart from magical powers. Therefore, Heidi and Viking Vicky, who figure out the problems they face and solve them with their own reason, are different from their characters and are not autonomous.

Keywords: Winx Fairies, Physical Appereance, Autonomy, Consumption, Body Image, Social Phsology.

1. GİRİŞ

Chiangtong'a (1975) göre karikatür, Latince kâğıt anlamına gelen “charta” kelimesinden gelmektedir. Zira o dönemde karikatür, büyük tekstil perdelere resim yapmak veya aynalara desen veya resim çizmek ve mozaik yapmak anlamına gelmektedir. Karikatürlerin 7 türü vardır. Bunlar politik karikatürler, resimli karikatürler, komik öykü, çizgi roman ya da seri çizgi filmler, ticari çizgi filmler, uzun metrajlı animasyon çizgi filmler ve televizyon çizgi filmleridir (İbili ve Sahin, 2016, s.508).

Modern siyasi karikatür, iki tür resim sanatını bir araya getirir. Başlangıçta "büyük bir çizim veya resim için hazırlık tasarımı" olarak adlandırılan on dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki karikatür sanatını, on altıncı yüzyılın sonlarında geliştirilen portre karikatürününkiyle birleştirmiştir. Nitekim abartma ve çarpıtma yoluyla gerçek insanların çarpık karikatürlerini yaparak insanları yönlendirdiler. Böylece, insanlar bir görüntüyü gerçek ya da bir gerçeği görüntü sandılar. İnsanların hayal gücü üzerinde maksimum etki uyandıran siyasi karikatür, gerçek ile gerçek olmayan arasında bir yanılığa neden olabilmektedir (Mishra, 2016, s.97).

Bu duruma güzel bir örnek, *Yetim ve Sarıçam* tarafından 3-6 yaş grubu çocukları olan ebebeynler üzerinde yapılan araştırma gösterilebilir. *Winx Club* filmi izleyen ve etkilenen kız çocuğun annesi endişe duyduğunu, çocuğunun sihir yapabileceğini sandığını oraya buraya atlayıp zıpladığını “şimdi sana sihirle yemek yapacağım” dediğini söylemektedir (Yetim ve Sarıçam, 2016, s.355).

Çocuklar beyaz kâğıt gibidir, davranış ve kişiliklerini kolaylıkla şekillendirebilirsiniz. Çizgi filmler ise, çocukların davranışlarını ve dış görünüşlerini kolaylıkla etkilemektedir (Wijethilaka, 2020, s.2). Yang'e göre, yüksek enerjili ve düşük besinli yiyecekler, popüler çizgi film karakterlerinin kullanımı aracılığı ile doğrudan çocuklara tanıtılmış ve çocukluk obezitesinin artmasında önemli bir rol oynamıştır (Yang, 2012, s.3).

Dış görünüm, başkaları tarafından fark edilen ilk bireysel özelliklerden biridir ve sosyal etkileşimler üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Genel olarak görünüm ve özel olarak beden imajı, çağdaş Batı toplumlarında çok önemli imgeler haline dönüşmüştür. Beden imajı sadece bilişsel bir yapı değil, aynı zamanda başkalarıyla olan tutum ve etkileşimlerin bir yansımasıdır. (Pop, 2016, ss.30 ve 38).

Psikolojinin bir alt dalı olan sosyal psikoloji, insan ve toplum arasındaki etkileşimi ön planda tutan, bireylerin olağan ve olağanüstü durumlarda davranış ve hareketlerinin incelerken, sosyolojik, ekonomik, biyolojik, antropolojik, siyasal boyutlarıyla kişi ve toplum arasındaki ilişkiyi ele alan bir bilim alanıdır. Nitekim hem bireylerin hem de gruplar ile toplumun davranışlarına insan ilişkileri ve toplum yaşamı anlamında ışık tutmaktadır (Hortaçsu, 2012: 25-27). Dış görünüş ve güzelliğin toplumu nasıl etkilediğini sosyal psikoloji açısından inceleyen birçok araştırma bulunmaktadır. İlk karşılaşmanın ilk 30 saniyesinde birbirini ilk kez gören kişilerin yaklaşık %80'i dış görünüşten etkilenmektedir. Araştırmalar, çekicilik için bu olumlu ülkünün ABD toplumunda yaygın olduğunu veya benimsendiğini göstermektedir. Örneğin obezite, tembellik, kendini kontrol edememek ve daha az zekâ ile ilişkilendirilirken, güzellik ise estetik açıdan hoş a giden, “sahip olunması” arzu edilir (özellikle çekici kadınlar, başarılı erkekler için ödül veya kupa olarak görülür), dikkatleri üzerine çeken ve fırsatları önümüze seren bir olgu olarak şekillenir (Reddy-Best, 2020; Milliyet,2014).

Bir italyan yapımı olan *Wings Club* çizgi film serisi, gördüğü yoğun ilgi nedeniyle ABD'li medya şirketi, Viacom'un dikkatini çekmiş ve ortaklık sonrası Viacom bünyesindeki Nickelodeon ile serinin devam eden bölümleri ortaklaşa çekilmiştir. Orijinal *Winx Club* çizgi

filmli İtalyan karikatür sanatçısı Iginio Straffi tarafından üretilmiş ve Nickelodeon aracılığıyla ABD'ye getirilmiştir. Yaklaşık yirmi yıl sekiz sezon boyunca devameden gösteri, Magic Dimension'da, bir akademi olan Alfea Koleji'nde sihir okuyan ve güçlerine uygun şekilde isimlendirilen Peri arkadaş grubunun hikayesini anlatıyor. Winx Club Kulübü, cadıların, büyücülerin ve diğer büyü yaratıkların evrene kargaşa getirmesini önlemek için arkadaşlarıyla çeşitli maceralara atılan bir ejder ateşi perisi olan Bloom tarafından yönetilmektedir (Stevenson, 2021).

Çizgi filmler, bir mesajı simgesel olarak anlatarak, canlandırma sanatıdır. İzleyici kitlesi büyük oranda çocuklar olan çizgi filmler, olumlu yada olumsuz etkilere sahiptir. Olumsuz etkilerin başında, saldırganlık ve şiddeti, tüketimi özendirme ve tüketim kültürünü yerleştirme gibi unsurlar bulunur. Aynı zamanda çocuklar üzerinde konuşma becerileri, düşünme, kimlik gelişimi, hayal gücü ve okuma becerileri üzerinde etkisi olan televizyonun halk üzerindeki etkisini en iyi eğitim sistemi bile yok edemez (Ekici, 2015, ss.70-74).

Winx çizgi film serisi, hernekadar zaman zaman sosyal mesajlara yerversede, genel olarak dış görünüşle popülerlik arasında bağlantı kuran tüketime yönelik mesajlar veren bir yapıdır. Winx Club animasyon filmlerinde, kötü sihirli iyi sihirle yenen periler Avrupa ve Asya izleri taşır. Beyaz tenli, ince vücut ölçüleri ile Batı'yı yansıtırken, çekik iri gözleri ile Asya'yı anımsatırlar. Modern toplum, modern yaşam izleri taşıyan Winx çizgi film serisinde alışveriş bir haz ve mutluluk kaynağıdır. Diğer yandan klasik liberal düşünce temelinde izler taşıyan Heidi, özerklik, hoşgörü, özgürlük, sosyal darwinizm izleri taşırken, Viking Vicky, akılcılık, Arı Maya, bireysellik, özerklik, akılcılık, hoşgörü mesajları taşımaktadır. Oysa Wings Club perileri, alışveriş, dış görünüş, prenses olma, güzellik, popülerite gibi kavramları kullanarak ve özendirerek güzellik olgusunu metalaştırırken, abartılı dış görünüş ile lüks tüketimi özendirmektedir (Altıntaş, 2016, s.329).

Oysa ki, Heidi çizgi filminde, Heidi karakteri, yürüme engelli Clara Sesemann'ı, doktorların tekrar yürüyemez demelerine rağmen yürüyebileceğine ikna ederek her gün egzersiz yapmasına ve tekrar yürümesine vesile olmuştur. Bu başarıda sevgi, arkadaşlık, dayanışma, azim ve sıkı çalışmanın yanısıra dağların temiz havasının da etkisi bulunmaktadır (Eroltu, 2017).

Diğer yandan, Wings perileri, sıkı çalışma, sabır, azim gibi kavramların uzağındadır ve kötülüğü iyilikle yenmeyi savunmazlar. Nereden geldiği belirsiz bir zenginlik ve atanmış bir sihirli güç ile bezenmişlerdir. Bu yönüyle çocuklar üzerinde çalışmadan gayret sarfetmeden atanmış bu güç olgusu ve istediğini satın alabilme gücü nedeniyle sınırsız talep duygusunu kışkırtmaktadır.

Bilakis Heidi karakteri zor durumda olan kişilere yardım etme ve bireyin topluma iyi örnek olması noktasında önemli bir modeldir. Aynı zamanda filmde, Alp dağlarının güzellikleri ve hiçkimsenin bu güzelliğe kayıtsız kalamayacağı ve doğanın iyileştirme gücüne de vurgu yapılmaktadır (Kurttekin, 2013, ss.71, 82). Hernekadar Winx perileri okyanusların doğanın korunmasında rol alıp, zor durumda olan varlıklara karşı hassasiyet sahibi olduklarını gösterebilir de popülerliğin giyim, kuşam ve dış görünüşle mümkün olabileceğini ve dış görünüşün önemi her fırsatta vurgulamaktadırlar.

Diğer yandan, Heidi ve Viking Vicky çizgi filminin nerdeyse her bölümünde kahramanlar hep aynı kıyafeti giyerler, oysa Winx perileri yayımlanan tüm bölümlerde pek çok kez kıyafet değiştirirler ve parlıtlı elbiseleri, yüksek topuklu ayakkabıları, aşırı abartılı yüzleri ve uzun ojeli tırnakları ile her zaman bakımlıdırlar. Bir grup İsveçli ve Hollandalı araştırmacı, fotoğrafları çekilen katılımcıların iki durumda (iyi bir gece uykusundan sonra ve uykusuz bir geceden sonra) çekiciliğini sorgulamıştır. Yapılan deney fotoğrafları çekilen katılımcıların

çekiciliğinin (sağlığının yanı sıra) derecelendirilmesi şeklindedir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, uykusuz kalan kişiler, dinlenmiş olanlara göre önemli ölçüde daha az çekici olarak değerlendirilmiştir. Sosyal psikoloji açısından bireyin kendine özgüvenini dış görünüşüyle bütünleştiren beden imajı, pazarlama- reklamcılık endüstrisi tarafından başta kadınlara yönelik bir algının yönetilmesini desteklemektedir. Sinema, televizyon ve sosyal medyada binlerce takipçisi olan ünlü ve zenginlerin benzeri dış görünüşleri ve tavırları olan Wings perileri güzelliği metalaştırmaktadırlar. Winx Club *Valtor'un Kutusu* (Sezon 3 bölüm 18), periler arasında geçen dialog da, “haydin Magic de alışveriş yapalım. Bu yağmurluklar Valtor’dan bizi koruyacak, kraliyet terzisi sağ olsun,” ifadeleri geçmektedir (Wargo, 2011; Straffi, 2015).

Winx Club *Kayıp Krallığın Sırrı* adlı film sinema serisinin ilkidir. Filmde Wings perilerinin mezuniyet gecesine geniş bir bölüm ayrılmıştır. Altı perinin parıltılı elbiseleri ve göz kamaştırıcı görünüşleriyle katıldığı gecede, bir peri Stella’ya “Brandon yeni ayakkabılarımı görsün derken, diğer peri ise, üzerinde bu elbise varken, Brandon ayakkabılarımı fark eder mi”demektedir. Stella ise, “*Ben her zaman söylerim popülerite gücünde beraberinde getirir,*” demektedir. Aynı bölüm şarkı sözü nakaratı ise şöyledir : “kolay değil, farklı olmak ve inanmak görünmeyene”. Bölüm sonunda krallığı kurtaran ve ailesini bir araya getiren ejderha perisi Bloom, sevgilisi Sky’la buluşur, dansa başlamadan Stella şöyle seslenir: “*Hey Bloom, dans sensiz başlamıyor, yeni elbiseni herkese göstermen gerekiyor*” (Straffi ve Molyneaux, 2008).

Schiller’in *İnsanın Estetik Eğitiminin Mektubu* eseri, güzelliğin bize insan olma onurunu yaşatan bir değer olduğunu savunur. Bahsettiği güzellik, ruhun ve duyguların özgürleştirilmesine dayalı estetik güzelliğidir ki, sanatta, insan doğasında felsefede, sadelikte ve duyguların asilleştirmesinde var olmaktadır. Schiller, estetik duyarlılığın liberal bir toplum için gerekli olduğunu savunmaktadır. Schiller’e göre, estetik durumda kişi "gerçekten özgürce hareket eder, en yüksek derecede her türlü zorlamadan özgürdür, ancak hiçbir şekilde yasalardan özgür değildir." Özerklik bu nedenle yalnızca ahlaki “kendi yasalarını uygulama” değil, aynı zamanda müdahaleden bağımsız “kendi kaderini tayin etme”dir (Ştefan-Sebastian, 2014, ss.171-174).

Bu makalenin iki amacı vardır. Birinci, Winx Club filmindeki perilerin sözde güzellik standartlarının kız çocukları ve genç kızları nasıl etkileyebileceği film diyalogları üzerinden analiz edilerek, anlaşılır kılmaya yardımcı olmak. Böylelikle kadın bedeninin nesneleşmesi ve mükemmel beden ölçüleri ile dış görünüşün sürekli bir alışveriş (giysiler, çantalar, aksesuarlar, ayakkabılar, telefonlar...) vasıtasıyla desteklenmesi anlatılmaktadır. İkinci konu ise, Winx perilerinin karşılaştıkları zorlukları sihirle çözmesidir. Zira gerek Heidi, Viking Vicky ya da Arı Maya çizgi filmlerinde karşılaşılan sorunları kendi özgür iradesi ve aklıyla çözen kahramanlar, Winx Club filminde yoktur. Bu durum kendinden olmayan dışardan atanan bir sihir gücü olmaksızın sadece sözde güzellikleri ile erkek arkadaşlarını (uzmanlar grubu) etkileyen perilerin özerk olmadığı ve kendi kaderlerini kendileri belirleyemediği bir kadencilik durumunu karşımıza çıkarmaktadır.

2. KAYIP DOĞALLIK VE GÜZELLİĞİN METALAŞMASI

Birçok çizgi film veya animasyon karakteri bizi etkiler ve kalıcı izler bırakır. İnsanlar bu karakterleri sever ve hayatlarının her alanında onlarla etkileşime girer. İnsanlar gibi, animasyon karakterleri de iyi konuşan dikkat çekici olmalıdır. Bu nedenle, bir animasyon karakterinin nasıl tasarlanıp etkileyici hale getirileceğini belirlemek, çizgi film ve animasyon teorisi ve araştırmasının önemli bir parçasıdır. Byatt ve Rhodes, batı çizgi film karakterlerinin Çin çizgi roman karakterlerinden daha abartılı yüz hatlarına sahip olduğunu ve daha tanınabilir olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılar, gerçek insan yüzlerini karikatür portrelerine dönüştürmeye çalışmıştır. Brennan, bir bilgisayarla insan yüzlerinin dış görünüm hatlarını ve kendine özgü

hatlarını çıkarmış ve bunları çizgilere dönüştürdükten sonra bu konturları abartarak çizgi film üretmek için küçültmüştür (Liu, Chen ve Chang, 2019, s.3).

Birçok çizgi dizi ve diğer popüler çocuk programlarının her bölümünün temelini "iyi adamların" güvenliğini tehdit eden "kötü adamlar"ın oluşturduğu şiddet ve kötülük dolu bir dünya oluşturmaktadır. Şiddet içeren ve korkutan TV programları, çocukların güvenlik ve emniyet duygularını zedelediği için gelişimsel olarak uygun değildir. Nitekim çocuklara başkalarına güvenmemeyi ve heran tehlike beklemeyi öğretir ve çatışmaları ve korkularıyla yüzleşmelerine ve çözmelerine yardımcı olmaz. Yaygın ve nedensiz şiddet çocuklara çatışmaları şiddet içermeyen bir şekilde nasıl çözeceklerini gösteren bir fırsatın yerini alırken, diğer yandan sosyalleşmelerinin önüne geçmektedir (Levin ve Carlsson-Paige, 1994, s.39).

Lieberman (1989), kadınların peri masalları aracılığıyla geleneksel sosyal rollere alıştıklarını bulmuştur ve Stone (1975, s.48), bir peri masalı, "tavırlarınızı ve eylemlerinizi şekillendirebilir" demektedir. Disney'in fikir babası olduğu peri masalı aşk hikayeleri ile cömert doğa ve sıkı çalışma gibi klasik Amerikan erdemleri sonbulur. Örneğin, Güzel ve Çirkin'de (1991) Gaston, Belle'i "kasabadaki en güzel kız ve kimse eline su dökemez" olarak tanımlıyor. Canavar, "o çok güzel" sözünü tekrarlıyor. Güzel ve Çirkin'de (1991) Belle'nin canavarla akşam yemeği yemesi gerekmektedir. Gardrop, Belle'i akşam yemeği için giyinmeye ikna etmeye çalışmaktadır. Gardrop Belle'e bir elbise teklifeder ve ona "bu sefer büyüleyici görüneceksin" der. Kraliçe ve peri rolleri, kızların gerçek hayatta arzu edebileceği meslekler değildir. Kızlar bir prenses olmayı isteyebilir ancak bunun gerçek hayatta gerçekleşme ihtimali sifıra yakındır. "Kadınlar için sınırlı mesleki rol yelpazesi ise birçok çocuğa yetişkinliğe ilişkin kısıtlayıcı, köle bir bakış açısı sunmaktadır (Aktaran: Wiersma, 2000, ss.20, 72 and 74).

Güzel bir yüze ve dış görünüşe bahşedilen toplumsal gücün özü beraberindeki politik, ekonomik ve ideolojik bir arka planla yükselen "güzellik miti"ni üretmiştir. Erkeklerin aksine, görünüşlerine ve güzellik uygulamalarına ilgi, kadınlar için doğaldır ve kendilerinden beklenen şeyin bu olduğuna inanırlar. Kendi bedenleri üzerinde öznelliğin sorumluluğunu üstlenmiş olan yetişkinler bile çoğu zaman bu sosyokültürel normlardan kaçamazlar ve çoğu durumda bu normlar, kadınlar için eylemlerinin arkasındaki motivasyonlardan habersiz bir şekilde içselleştirilmiştir (Ja, 2004, ss.54-55).

Günümüzde dış görünüşe artan yoğun ilgi nedeniyle, özellikle televizyonlarda ki beden güzelliği ve estetiği üzerine pekçok programlar, dizi filmler, çizgi filmler ve teşvik edilen güzellik merkezleri sağlık tüketimini artırmıştır. Oysa ki rasyonel birey, girişim ve rekabet insanı iken, tüketim ve alışveriş insanına doğru bir evrimleşmeye gitmektedir (Özmkas, 2016, ss.110 ve172).

Küresel güzellik endüstrisi giderek büyümektedir. ABD, günümüzde yaklaşık %20 payla dünyanın en büyük güzellik pazarı, onu Çin (%13) ve Japonya (%8) izlemektedir. Güzellik endüstrisinin büyüme tahminleri farklılık gösterse de, çoğu kişi, 2025 yılına kadar 800 milyar dolara ulaşmak veya aşmak için %5 ila %7 bileşik yıllık büyüme oranında ilerlemeye devam edeceği konusunda hemfikirdir. Dünya ekonomisi bugün ve sonra arasında daralsa dahi, bile, güzellik işinin kendi başına kalması diğer isteğe bağlı kategorilerden daha olası görünmektedir. Juliet Shor, *The Over Spent American* kitabında, ekonomik gerileme ve daralma olduğunda bile, tüketicilerin daha yüksek fiyatlı lüks mallar için harcama yapmaktan vazgeçerken, onlara duygusal bir artış sağlayan prestij kozmetiklerine - küçük lükslere - düşkün olmaya devam edeceklerini varsaymaktadır (Danziger, 2019).

Bu varsayımı destekler nitelikte ki gelişmeler günümüzde yaşanmaktadır. Covid virüsüne bağlı küresel salgın ve ekonomik duraksamaya rağmen lüks tüketime olan ilgi azalmadığı gibi artmıştır. Zira Louis Vuitton (Fransız giyim markası) sahibi Bernard Arnault, ABD’li Jeff Bezos’u 2021 yılında geçmeyi başarmıştır (Cumhuriyet, 2021).

Nitekim, sosyal psikoloji, sosyoloji ve psikolojiyi birleştiren kişinin sadece kendi ve yaşadığı toplumla ilgili olmayıp aynı zamanda nesnelere etkişimini de ihtiva eden bir alandır (Şenol, 2013, s.37). Sosyal psikoloji ve dış görünüş üzerine değerlendirme yapan bazı araştırmacılar beden imajının kökenlerini araştırırken, diğerleri olumsuz beden imajının zihinsel sağlığımız üzerindeki etkisini araştırmıştır. Geçmiş araştırmalara göre, insanların günlük olarak maruz kaldıkları tüm bu mükemmel görüntüler, kendilerine ilişkin algıları üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olabilir. İnsanlar, başkaları tarafından çizilen görüntülerin ulaşılabilir ve gerçekçi olduğunu düşünürler ve daha sonra kendileri, başkaları ve idealize edilen görüntüler arasında karşılaştırmalar yaparlar. Bununla birlikte, aslında, reklamcıların insanları maruz bıraktıkları görüntüleri yeniden düşünmeleri ve bunun kadınların gelişimi üzerindeki etkilerini yeniden değerlendirmeleri gerekmektedir (Caposella, 2008, ss.53-54).

Winx Club dizisinin neredeyse her bölümünde, doğa yâda doğadaki bir hayvanın düştüğü tuzaktan kurtarılması vardır. Gücünü doğadan aldığı söyleyen Winx perileri, kötü sihirle oluşan iklim değişiklikleri, okyanusların kirlenmesi, hayvanların yok edilmesini gibi sorunları iyi sihirle çözerler. Tüm teknolojik aletleri kullanan iyi periler, her zaman makyajlı, bakımlı ve güzel giyimli ve çekici görünümüdür. Dış görünüşlerinin kendilerine güç kattığını ve işleri kolaylaştırdığını ima ederler. Filmin herhangi bir sezonunda rasgele bir bölümünde dahi, çirkin, şişman birileri nerdeyse hiç yoktur, Serinin ilk bölümlerinde Stormy, Darcy ve Icy isimli cadılar korkunç görünümde iken, ilerleyen sezonlarda bu perilerde tıpkı Winx perileri gibi muazzam görünüme kavuşmuştur. Uzak Yansımalar’da (Winx Club - 5. sezon 17. Bölüm) öğretmenlerinin “kızlar, ateşe ateşle karşılık verin,” emrine karşılık Bloom, ateşle karşılık vermeliyiz der ve canavarı yener. Nitekim ateşe suyla karşılık verilmez, blakis kötülüğe kötülükle karşılık verilmelidir, şeklinde algı üretilmiştir. Tüketim toplumu üzerine analizleri ile ünlenmiş olan Baudrillard’a göre, iletişim kanalları kurgu ile gerçek arasındaki farkın yokolmasına ve günümüz toplumunun neyin gerçek neyin kurgu olduğunu anlamakta güçlük çekmesine neden olmaktadır (Baudrillard, 2013; Straffi, 2017).

Alfea’da Dersler Başlıyor bölümünde, Bloom arkadaşlarına neden Alfea’dasınız demektedir. Stella şu şekilde cevap verir. “Çünkü, ben gerçek bir peri olmak istiyorum. Başarılı, güzel, güçlü ve evrensel olarak takdir gören bir peri.” Daha sonraki gün okul müdürü bir gala gecesi yapılacağını bildirir. Balo için periler harekete geçerler. Stella, “ben giysi işine kafa yoracağım, giyim de önemli, Tabiki herkes beni fark etmeli” demektedir. Stella elbisesini Bloom ve diğer perilere gösterir ve kendinden geçerek şöyle der: “Aslında bu bana biraz pahalıya patladı, şuna bakın mağazanın vitrininden bana seslendi. Al beni lütfen al.” Perilerden biri cevap verir: “Sende bu isteğe cevap verdin, ne kadar asılsın canım,” der. Stella ise şöyle cevap verir “Herkesi etkileyeceğim kesin ama değil mi?” Bloom’un elbisesi olmadığından alışverişe çıkarlar. Saatler süren alışverişte Bloom, çeşit çeşit elbiseler giyer, çıkarır, indirimde elbise bulmaya çalışır. Oysa ki herşeyi sihirle yapan perilerin elbise için mağaza mağaza dolaşması ve parayla satın alması saçmalaktır. Ayrıca dolaplar dolusu elbise ve aksesuar sahibidirler ancak her baoda yenisini almaktadırlar. Filmin sonunda Bloom indirimden satın aldığı elbiseyi sihirle düzeltir ve bahar çiçeği kadar güzel bir görünüme sahip olur ve Sky büyülenir (Straffi, 2013).

Doğal güzellik, on dokuzuncu yüzyılda felsefe ve estetikten çıkarılmıştır. Bunun yerini yirminci yüzyıla kadar devam eden ve sanat felsefesi üzerine yoğunlaşan estetik kuramlaştırma almıştır. Yine de Adorno, 1960’larda doğal güzelliğe olan teorik ilginin yokluğuna meydan okumakta

yalnız değildi; yaklaşık aynı zamanlarda Ronald Hepburn estetikteki aynı ihmali eleştirmiştir (Kreber, 2020, s.171). Kadınlar üzerine son dönemlerde yapılan çalışmalar gösteriyorki, dış görünüşleri odak noktası haline geldiğinde, kadınlar kendilerini otomatik olarak nesneleştirmektedirler. Oysa ki nesneleştirilen kadınlar kendilerini görünüşlerine göre değerlendirebilirler. Nitekim kendilerini yeterli bulmazlar ve sonuç olarak daha zayıf motivasyon ve performansla işlerini yürütürler. Batı kültürü, kadınların kendi bedenlerine dair nesneleştirici bir görüşü içselleştirmelerine katkıda bulunur ve böylece kendi fiziksel görünüşleri hakkında endişelenirler (Barbosa, Romani-Dias, ve Veludo-de-Oliveira, 2020, ss. 584-589).

Hem algısal hem de duyuşsal bileşenlere sahip olan beden imajı giysilerle nasıl etkileşime girdiğimizi ve bu elbiseli görünümün halka nasıl sunulduğunu etkileyen, bedenlerimize ait zihinsel bir resimdir. Kıyafetle ilgili diğer kişisel özellikler gibi (örneğin, giyime ilgi, moda fikir liderliği, moda yenilikçiliği), beden imajı, elbise ile nasıl etkileşime girdiğimizi ve bu giyimli görünümün kamuya nasıl sunulduğunu etkileyen kişisel bir özelliktir. Sonuç olarak, elbisemiz ve geliştirdiğimiz vücut imajımız, nasıl göründüğümüz ve kendimiz hakkında nasıl hissettiğimiz üzerinde benzer sonuçlara sahiptir (Rudd and Lennon, 2014, s.120).

Okyanusun Gizemi (Winx Club Sezon 3) filmin başlangıcında bir petrol gemisinden düşen varillerin denizi siyaha boyaması ile kaçışan balıklar gözlemlenir. Hemen sonra, okyanusa gelen Trix cadıları, dünyada ki bütün okyanusları insanlar zehirliyor, bu da sonsuz okyanusların dengesini bozuyor neden okyanuslara hâkim olmayalım der. Öte yandan, Winx perileri Stella'yı beklemektedir. Stella'nın sesi içeriden gelir: "Olamaz." Perilerden biri "çabuk ol, bu yılki yeni öğrenciler bizi bekliyor" der. Öteki, "zaten bir dakika otuz beş saniye geciktik bile," der. Bir diğeri "belki bir sıkıntısı vardır" demektedir. Ancak yorum yapan başka bir peri "*Stella'ya tanyorsam son moda gözlüklerini arıyordur*" ifadelerini kullanır. Ejderha perisi Bloom, abartma canım "Stella hiç gözlük takmaz ki" ifadelerini kullanır. Bilakis, Stella aşırı havalı gözlükleri ile merdivenlerden iner. Hepsi gülüşürler, Stella "ne olmuş" diye sorar. Bloom "Stella sen eşsiz birisin," der. Stella ise "*ne yapayım gösterişli olmak doğamda var,*" demektedir. Geciktikleri için azarlanan periler, yeni öğrencilerin karşılamaya giderler. Sahneye çıktıklarında, ışıkları karartan Stella "*spot ışıkları harika olduğum yer*" ifadelerini kullanır. Diğer peri "*Stella yapma bu bir defile değil*" derken öteki, "*ama şurası kesinki şimdi dikkatlerini çektik,*" demiştir. Bu film, aynı zamanda ebeveynlere hitap eder. Çünkü kimyasal zehirlerle kirletilen okyanusları kurtaran kahraman Winx perileridir. Ancak esas mesele, perilerin abartılı dış görünüşleri ile tek tipleşmiş beden üzerinde tüketim özendiricileri olmalarıdır. Gerek son moda eşyaların özendirilmesi, diğer şeyler dışında süslenmeye ayrılan zamanın övülmesi, gerekse, perilerin ve yeni öğrencilerin çekik gözleri ve beden imajları ile tarzları bakımından benzer Batı kültürel motif öğelerini taşılamaları tüm bunlar tüketime yönelik simgeler, görseller ve söylevlerdir (Straffi, 2014).

Akça ve Çilekçiler tarafından 4-6 yaş grubundaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmanın sonucu, kız çocukların en fazla Karlar Ülkesi çizgi filmindeki Elsa karakterinden ikinci olarak Winx Club'daki Bloom karakterinden etkilendikleri ortaya çıkmıştır. Gerçek ile kurgu arasındaki çizgiyi ayırt edemeyen bu yaş grubundaki çocuklar, büyümlü bir evrende üstün yeteneklere ve doğa üstü güçlere sahip olan periler, cadılar, prensesler nedeniyle gerçek yaşantılarına yabancılaşabilmektedirler (Akça ve Çilekçiler, 2019, ss.418-419).

3. KÜRESELLEŞEN TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE AŞIRI TÜKETİMİN ÖZENDİRİLMESİ

Küreselleşme, son yirmi yılda ekonomilerin ve toplumların artan entegrasyonunu ifade eder. Küreselleşmenin kültür üzerinde büyük etkisi vardır. Homojenleştirilmiş bir dünya kültürü üretmek, yerel gelenekleri yok etmektedir. Kültür, bir toplumun üyeleri olarak insanların sosyal etkileşimleriyle edinilen davranışı karakterize eden çok yönlü bir kavramdır. Samuel Huntington'a göre, "insanoğlu arasındaki büyük bölünmeler ve baskın çatışma kaynağının nedeni kültürel öğeler olacaktır". Ritzer için tüketim kültürü, Batı medeniyetinin görmezden gelinen kötü davranışları özendirme, yaratıcılığın tüm faaliyetlerden çıkarılması ve onları bir dizi rutin prosedürlere dönüştürmesi sonucunu karşımıza çıkarmaktadır (Aktaran: Boccara, 2007, s.2).

İletişim teknolojisi ve bilgi akışkanlığın popülaritesi nedeniyle çağdaş kültürün tanımı değişmektedir. Dahası, önceden var olan tabakalardan ve sınıf hiyerarşilerinden farklı olan yeni bir kültürün ortaya çıkması için potansiyel bir alan olarak iletişime bakabiliriz. Böylece, toplumda miras kalan kültürel kapasite yerine, iletişim akışı kültürel alanı güçlü bir şekilde etkiler, alıcıları mutasyona uğratar ve yeni bir kültürü inşa eder (Frisk ve Yoshida, 2005, s.125).

Piyasa ekonomisi ile gerçekleştirilen ekonomik büyüme tüm dünyada zengin sayısının artmasını sağlamıştır. Böylelikle, pastadan en fazla payalan refah grubunun en üst sırasındaki servet sahipleri, aşırı pahalı lüks tüketim ile yaşantılarını sürdürmektedir. Bu sosyal gruptaki kişiler iyinin iyisi olarak tanımlanır. Nitekim ilgili gruptaki servet sahibi kimseler, çok pahalı ve marka değeri yüksek ürünleri tüketerek, prestijlerini ve sınıfsal değerlerini muhafaza ederler. Nadir ve sayısı sınırlı üretilen ürünler, gösterişli evler ve eşyalar, süslü püslü kıyafetler, makyaj malzemeleri, ayakkabılar, markalı envai tür ürünler bu grubun ilgi odağıdır (Oral, 2014, ss.72-77).

Eisner' e göre, çizgi film bir ardışık sanattır ve yanyana dizilmiş görüntü, resim, çizgi ve kelimeler aracılığı ile bir düşünceyi, fikri yâda hikâyeyi görüntülü ve sesli bir şekilde kurgulama ile ortaya çıkan bir yapıt ve bir sanat dalıdır. Amerikalı illüstratör Edwin John Prittie (1879–1960) tarafından yaratılan ve The Eude'un editör ekibinin isimsiz bir üyesi tarafından yazılan başlıklar içeren karikatürler, "komik resimler, şeytani bir bakışta kendini gösterebilir" iddiasıyla okuyucuya tanıtılmıştır. Bununla birlikte, çizgi film dizileri 1910'da kısmen yeni basılıyordu. Nitekim en düşük trajli günlük gazetelerden çok saygın dergilere kadar artan popülerlikleri yayıncılık endüstrisinin her alanını kasıp kavurmuştur. Zira "Karikatürün toplumsal kötülükleri gidermedeki gücü" sloganıyla teşvik edilmiştir. Zamanla, Spider Man, Superman, Batman, Wonder Woman gibi çizgi film karakterleri sinema filmi haline gelmiştir (Heimann, 2019, ss.121-122; Doğru, 2020, s.190).

Fordist imalat aracılığıyla seri üretime geçilmesi kitlesel tüketimi desteklemiştir. Sosyal refah yönündeki politikalar emek sınıfının gelirlerinin artmasına ve daha geniş bir tüketim sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Kadınlarında da tüketim sınıfının önemli birer özneleri olduğu bu dönemi takip eden post-Fordizm ile birlikte verimliliği ve hızı artan üretim zinciri aşırı tüketimi desteklemiştir. Artan lüks tüketim ve bedensel tüketim yanısıra, obezite önemli bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Kovid-19 sürecinde en riskli gruplar arasında obezler vardır. Bir taraftan her sene ev eşyalarını ve gardırobunu değiştirenler, diğer yandan aşırı yiyen ve ölüm riski artan bir grup, bir diğer tarafta moda sektöründe beti benzi solmuş sıfır beden mankenler. Tüm bunlar imgeler, söylemler, semboller, illüzyonlar ile "arzuların yükseltilmesi" yeni yeni tüketim alanlarının açılması neticesini doğurmuştur. Nitekim, ihtiyacından fazlasını tükettirmeye yönelik propaganda hem TV programları, diziler, filmler ve hem de çizgi filmler aracılığı ile yapılmaktadır (Topateş, 2015, s.35; Wallman, 2018, s.25).

Tek Boynuzlu Atın Sırrı isimli bölümde Winx perileri ve alışveriş hazzı yinelenmiştir. Stella ve Bloom arasında geçen konuşma dikkate değerdir.

Stella: “İnanamıyorum, indirimde olan herşeyde indirim yapıyorlar. Bu ne demek biliyormusun?”

- Bloom: “Hızlı alışveriş turumuz, sonsuz bir yolculuğa dönüşüyor mu demek?”
- Stella: “Hayır, nekadar çok alırsak, o kadar çok tasarruf ediyoruz, demek” (Straffi, 2016).

Tehlikede bir Peri (Winx Club - 4. Sezon 6. Bölüm) bölümünde de, Winx perilerin kahvaltı yaptıkları sahneler vardır. Zayıf ve muazzam dış görünüşleri olan bu periler, uyanmak için üç şekerli kahve içerken yanında bol bol kruvasan, bisküvi ve şekerleme yemektedirler. Oysa ki, zayıf kalmak isteyen bir insan bu tür yiyeceklerden uzak durması gerekmektedir (Straffi, 2016).

Stella'nın Büyük Partisi (Winx Club - Sezon 6 Bölüm 20) bölümünde bir peri ziyafeti vardır. Yiyeceklerin tümü günümüzün çokça talep gören ve satılan ürünleridir. Pizza, cupcake, pasta, çikolata, şekerleme, limonata v.s. vardır. Partinin sonunda Stella kraliçe olmanın, sabır, alçakgönüllük ve bol sevgi gerektiren çok ciddi bir iş olduğunu fark ettiğini itiraf etmektedir. Oysa ki, serinin tüm filmlerinde tüm zorluklarla sihirle mücadele ederler, dışardan atanan kendinden olmayan bir güçtür bu. Filmin sonunda Bloom tarafından hazırlanan pizzayı Stella ve Brondon yiyerek, yıldönümü kutlaması yaparlar. Parıltılı kıyafetleri ve renkli yaşamları ile Wings perileri günümüz tüketim kültürünün birer simgesi gibidir (Straffi, 2018).

Prences Balosu (Winx Club - Sezon 3 Bölüm 1) isimli bölümde ise tatil zamanı gelmiştir ve tüm periler hazırlanmaktadır. Stella bavullarını düzenlemektedir. Stella: “Bu annem bu da babam için, Hayır dur. Annemin pikniği için mavi buluzaya ihtiyacım var. Babamın kraliyet geçidine kırmızı elbise giymeliyim,” der. Peri arkadaşı ise “Stella endişelenmeyi bırak, bence. Elinde her ne varsa ikiye böl, Sonra elinde her ne varsa onu giy,” der. Stella ise saçmala diyerek kızar (Straffi, 2012).

Doğanın Öfkesi bölümünde (Winx Club - 4. Sezon 18. Bölüm) kızlar grubu bir partide şarkı söylemek üzere çağrılır. Giyinirler. Pretty music barda çalmak üzere giderler. Uzmanlar grubu Winx perilerini görünce gözleri kamaşır ve çok çarpıcısız kızlar derler. Diğer taraftan bir diğer genç oğlan, “ama aksesuarlarınızı biraz abartmış olabilirsiniz” der. Stella sinirlenerek, “şuna bakın bize moda tüyosunu veriyorsun” diyerek cevap verir. Kızlar şarkı söylemeye başlar. Şarkı sözleri ise tamamıyla dış görünüş üzerinedir. Sabah kalktım, bugün yine çok geç kaldım, saçımı yaptım güneş parlak harika, dışarı çıktım arkadaşlar beni bekler....Tüm bölümlerde uzun saçları, aksesuarları, kıyafetleri, ince beden ölçülere ile günümüz güzel kadın imgesine uygun nitelikler taşırlar (Straffi, 2012).

Günümüz toplumunda beden imajı, tüketim toplumunun estetik hazzının ilgi odağı olmuştur. Nitekim insanlar sağlıklı bir vücuda sahip olmaktan ziyade, dış görünüşteki albeninin artırılması için çabalamaktadır. Güzellik ve spor merkezlerin günden güne artması, toplumda algılanan yönde güzel bir bedene sahip olmak isteyen insanlara hitap etmektedir. Medya aracılığı ile empoze edilen ideal bedene ve dış görünüşe sahip olmak üzere güzellik kliniklerine giden, diyet ve spor yapan kadın ve erkekler teşvik edilir ve övülür. Güzel bir dış görünüş, özgüvenin, sempatinin ve ilginin merkezinde yer alırken tüketim ve kimlik oluşumunu şekillendirir (Ersoy, 2014, s.63).

4. WINX CLUB PERİLERİ, ÖZERKLİK VE KENDİ KADERİNİ TAYİN EDEBİLME

Özerkliğin çeşitli tanımları vardır. Özerklik terimi eski Yunancadan gelmektedir. İki kelimedenden oluşur: autos (kendisi) ve nomos (kural). Bu terim, bir kişinin hayatta kendi kurallarını koyma ve bağımsız olarak karar verme yeteneğini tanımlar. İnsanların kendi hayatlarını şekillendirmek için özgür olmaları gerektiği fikri, çoğu özerklik açıklamasının merkezinde yer alır (Gumbis, Bacianskaite ve Randakeviciute, 2008, s.79).

Bireylerin kişisel gelişiminde çok önemli yere sahip olan özerklik, kişilerin üst düzey eylem planlarına göre hareket etmelerini sağlayan gelişmiş ya da gelişmemiş kapasiteleri hakkında karmaşık bir varsayımdır. Frankfurt'un belirttiği gibi, insanlar "tercihleri ve amaçları bakımından olduklarından farklı olmayı isteme yeteneğine sahiptirler. Özerkliği oluşturan karmaşık yetenekler arasında dil ve özbilinç, bellek, mantıksal ilişkiler, inançlar ve bunların geçerliliği hakkında ampirik akıl yürütme (zeka) ve eylem planlarının kendi terimleriyle kullanılabilmesi normatif ilkeleri kullanma kapasitesi yer almaktadır. Hangi amaçların daha etkili ve tutarlı bir şekilde gerçekleştirilebileceğine ilişkin rasyonel seçim ilkeleri de dahil olmak üzere, eylem planlarının değerlendirilebileceği normatif ilkeleri kullanma kapasitesine de sahiptir insanoğlu (Richards, 1981, ss. 6-7).

Özerkliğe ve akıl yürütmeye dair en çarpıcı çizgi filmlerden birisi Viking Vicky'dir. Her sorunu düşünerek ve akıl yürüterek çözen Vicky, güçlü korsan Swan karşısında babası reis Halvar ve tayfasını korumaktadır. Tüm tayfa Vicky'nin aklına güvenmektedir. Benzer şekilde özerkliği tercih eden ve kovandan ayrılarak ormanda yaşayan Arı Maya'da akıllı ve kapasitesi sayesinde hayatta kalmayı ve özerk olmayı başarmıştır. Oysa ki Winx Club çizgi filmi kahramanı altı perinin, kötülükle mücadelede sahip olduğu en önemli güç sihirleridir. Bu güç dışardan atanan kendinden olmayan kendi öz iradesi dışında bir olgudur ve özerklik karşısı bir nitelik taşır. Modern hayatın ve teknolojinin tüm nimetlerinden yararlanan perilerin sahip oldukları tek şey ise sözde güzellikleri ve giyim kuşamları ile günümüz modasını takip etmeleridir.

Arkadaşlar Ne İçindir bölümünde (Winx Club-7.Bölüm), Faragonda (Alfea'nın Müdürü) tarafından kendilerini tehlikeye soktukları için okulunun tamamını temizlemekle cezalandırılan Winx perileri, temizlik araçlarını doğru kullanamaz ve temizliği tamamlayamaz. Bilhassa Stella tırnaklarının kırılmasından saçının bozulmasından şikâyet etmektedir ve büyüyle temizliği yapamadıkları için üzülmemektedir. Sonunda uzmanlar ismindeki erkek arkadaşlarını yardıma çağırırlar (Straffi, 2012).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Baudrillard, Tüketici Toplumu isimli eserinde, tüketim toplumunun geçmişten günümüze gelen bir olgu olmaktan ziyade, topluma tüketimin öğretildiği yada tüketmeye yönelik bir toplumun yetiştirildiğinden söz eder. Pekçok araştırmacı tüketim toplumunun nasıl meydana geldiğini sorgulamaktadır. Ritzer için Batı'nın ürettiği tüketim miti, aynı zamanda kültürel bir asimilasyonu getirmiştir. Bilhassa iletişim kanallarının artması her iki taraf için kültürel propagandanın hızla yayılmasını sağlamıştır. Wallman, "İstif Çağı" kitabında tüketimin teşvikinin 1900'lu yıllarda giderek arttığını söylemektedir. Fordist imalat sanayiinin geliştiği ve kitle üretimine geçen ABD için, üretmek kolaylaşınca üretilenleri tüketmek üzere nasıl söylem değişikliğine gidildiğini anlatan Wallman, Hendry Ford için başlangıçta en önemli şeyin ürettiği arabanın kalitesi iken zamanla nasıl ağız değiştirdiğini ve tek kullanımlık yakalar, kullan-at ürünler ve artan tüketim imgelerinden bahseder.

Bu çalışmada, Winx Club çizgi film serisi üzerine bir analiz yapılmıştır. Filmin hedef kitlesi olan, çocuklar, gençler, ebebeynler için güzellik tüketimi ve tektip güzellik üzerine özendiriciler içeren söylev, imge ve semboller ihtivaeden film serisi, büyük bir hedef kitlesine ulaşmıştır. O kadar ki, sadece bebekler yada oyuncaklar değil, kırtasiye malzemeleri, süreli dergiler, elbiseler, simli kanatlar, makyaj malzemeleri, ayakkabılar gibi türlü türlü eşyanın hem sanal hem de alışveriş merkezlerinde satılmasını teşvik etmiş ve büyük bir pazar payına sahip olmuştur.

Wargo'ya göre her yaşta ve hayatın her alanında, çekici insanlar daha olumlu değerlendirilir, daha iyi muamele görür ve daha rahat davranırlar. Anneler çekici bebeklere daha fazla sevgi gösterir. Öğretmenler daha çekici öğrencileri tercih eder ve onları daha zeki olarak değerlendirir. Çekici yetişkinler, çalışmaları için daha fazla para alırlar ve flört etme ve ilişkilerde daha başarılı olurlar Zebrowitz ve Montepare'ye göre daha az çekici, daha az ortalama, daha az simetrik, daha yaşlı veya cinsiyetleri için daha az prototip olan yüzler, daha olumsuz sosyal sonuçların yanı sıra daha düşük sosyal yetkinlik, sosyal güç, cinsel duyarlılık, zeka ve/veya daha kötü sağlık izlenimi yaratır.

Bu bağlamda üzerinde çalıştığım Winx Club çizgi filminin Wings perilerinin çocuklar ve gençler üzerinde ürettiği etki incelenmiştir. Zira kız çocuklarının davranış ve eylemlerini değiştiren bu film serisi, yapay güzelliğe ve prenses olmaya yönelik imgelerle doludur. Oysa ki gerçek hayatta prenseslik diye bir meslek neredeyse yoktur ve günümüz rekabet ortamında planlı bir şekilde çalışmadan zengin ve nüfuzlu doğmayan bir kız çocuk için bir meslek edinmek bile bir hayli zordur. Sosyal psikoloji açısından kişinin nesnelere (giysiler, süs eşyaları, arabalar, güzellik ürünleri...) ile kurduğu ilişki, toplumda kendini değerli hissetme ve statü arzusu ile ilişkilendirilebilir. Güzelliğin metalaştığı film serisinde, alışveriş bir hazdır. Zira periler, bütün dolapları elbiseler, giysiler, ayakkabılar, makyaj malzemeleri ile doldurmak, aşırı tüketim özendirilmekte, ormanda dahi abartılı kıyafetleri ile dolaşmakta, en son model elektronik eşyaları kullanmak, pizza, cupcake ile beslenmektedir. Bir taraftan pandaları, turnaları sihirli güçlerin ellerinden kurtaran iyi periler, sanki bu hayvanların neslinin tükenmesinin esas nedeni aşırı tüketime bağlı aşırı üretim ve küresel ısınma değilmiş de, sihirmiş gibi kurguyu gerçek gibi göstermektedir. TLC televizyon kanalındaki Kupon Biriktiriciler gibi Winx perileri de indirimde olan herşeyi almanın satın alarak tasarruf yapmak olduğunu söyleyerek insanları yanıltmaktadır. Zira evdeki heryeri kullanmadığı eşyalar ile dolduran kupon biriktiricisi ailesine satın alarak tasarruf yaptığını söylemektedir. Böylece, aşırı alışveriş, aşırı tüketim obezite başta olmak üzere pekçok sorunu beraberinde getirirken, güzellik tüketimi ise her sene daha fazla güzellik merkezinin açılmasına da neden olmaktadır.

Genellikle kız çocukları Winx Club filmi hayranı olan ebebeyn grubu, perilerin beden ölçülerinin gerçek olamayacak kadar ince olduğu, kız erkek arkadaş konusunun fazlaca yer bulduğu, süper güçlere sahip yarı giyinik ve yüksek topuklu bir grup kızın kötülükle savaşıyor olduğu, perilerin cinselleştirildiği, kızlar ne isterse elde eder şeklinde şarkılı mesajlarının olduğu, küçük çocukları korkutan canavarların varlığı, perilerin anoreksik olduğu ve çocuklara zayıf bir benlik imajı verdiği, konuşmalarının alay dolu olduğunu, kötü bir tavırla karşılık vermenin normal sayıldığı, görünüşün ve modanın ön plana çıktığı, Wings perilerin karşısındaki Trix cadılarının da kadın olduğu şeklinde yorumlar yapmışlardır (Parents reviews for Winx Club, 2021).

Bir diğer konu ise perilerin sihirli güçleri olmadan sahip oldukları tek şeyin dış görünüşleri ve güzellikleri olmasıdır. Oysa ki, Stella isimli peri güzelliği modayı takip etmek, takmak takıştırmak aşırı aksesuar kullanmak olarak olarak göstermektedir. Sadelik ve asaletle ilişkisi olmayan bu yeni güzellik kavramı ile yukardan atanan sihirli güç gerçek hayatla hiçbir

bağlantısı olmayan tüketim kültürünün belirleyicileridir. Özerklik, kendine güven, zeka, kendi kurallarını koyma, kendin olma ve kendi kaderini belirleme ile ilgilidir. Sihirli güçlerini kullanarak zafer kazanan perilerin kendi kaderlerini belirleyebilme öz yeterlilikleri bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akça, F. ve Çilekçiler, N.K. (2019). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların En Çok Etkilendiği Çizgi Film Karakterleri ve Bu Karakterlerle Özdeşleşmelerinin Yol Açabileceği Dijital Tehlikeler. *Addicta*, 6(2), 403–433
- Altıntaş, I.N. (2016). 9-11 yaş arası öğrencilerin çizgi film ve animasyonlardan edindikleri değerler ve rol model alma durumları. *Route Adicational and Social Science Journal*, 3(2), 315-335.
- Barbosa, A.S., Romani-Dias, M & Veludo-de-Oliveira, T.M. The Facets of Women Commodification: Violence in the University Context in Administration. *Journal of Contemporary Administration*, 582-599.
- Baudrillard J. (2013) *Tüketim Toplumu*. (Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Boccaro, N. (2007). Is it possible to control the spread of a globalized culture? *Sociology, Physics, Mathematics, Computer Science*, 1-13.
- Caposella, A. (2008). Effects of Social Class and Body Image on Self-Esteem. *Journal of Undergraduate Psychological Research*, (3), 52-57.
- Danziger, P.N. (01.09.2019). 6 Trends Shaping the Future of the \$532B Beauty Business. <https://www.forbes.com/sites/pamdanziger/2019/09/01/6-trends-shaping-the-future-of-the-532b-beauty-business/?sh=699e01ca588d>, Erişim Tarihi: 03.09.2021.
- Dış görünüş psikolojisi etkiliyor. *Milliyet* (26.11.2014). <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/dis-gorunus-psikolojiyi-etkiliyor-1964742>, Erişim Tarihi: 31.12.2020
- Doğru, H.Ç. (2020). Canlandırma Sinemada Çizgi Roman Estetiği: “Spiderman: Into the Spider-Verse” Örneği. *Journal of Arts*, (3), 189-204.
- Dünyanın 'en zengin' kişisi değişti. *Cumhuriyet* (08.08.2021). <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunyanin-en-zengin-kisisi-degisti-1858859>, Erişim Tarihi: 09.03.2021.
- Ekici, F.Y. (2015). Çizgi Filmlerin Çocuklar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 70-84.
- Eroltu, T. (24.07.2017). Çizgi Filmlerin Algınızı Yönettiğini Biliyor musunuz? <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/tuvana-eroltu/cizgi-filmlerin-alginizi-yonettigini-biliyor-musunuz-2490897>, Erişim Tarihi: 09.02.2021,
- Ersoy, E. (2014). Tüketim Aynasında “Göz”e Yansıyan Seyirlik ve Sembolik Kimlikler. *Sosyoloji Konferansları*49, 47-74.
- Frisk, H., ve Yoshida, M. (2005). New Communications Technology in the Context of Interactive Sound Art: anempirical analysis. *Organised Sound*, 10(2), 121-127.
- Gumbis, J., Bacianskaite, V., & Randakeviciute, J. (2008). Do Human Rights Guarantee Autonomy? *Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol* (62/63), 77-93.

- Heimann, W.M.K. (2019). "Evil at A Glance": "The Etude" Educational Cartoons from the Etude Music Magazine. Doctorate Thesis, Boston University, USA.
- Hortaçsu, N. (2012). *En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Ibili, E. and Sahin, S. (2016). The use of cartoons in elementary classrooms: An analysis of teachers' behavioral intention in terms of gender. *Educational Research and Reviews*, 11(8), 508-516.
- Ja, W.K. (2004). The Beauty Complex and the Cosmetic Surgery *Industry Korea Journal*, 52-82.
- Krebber, A. (2020). Traces of the Other: Adorno on Natural Beauty. *New German Critique* 47(2), 169-189.
- Kurttekin, F. (2013). *Meb Tarafından Tavsiye Edilen 100 Temel Eserden Popüler Olan On Kitap Örneğinde Dinî ve Ahlâkî Değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Levin, D.E. and Carlsson-Paige, N. (1994). Developmentally Appropriate Television: Putting Children First. *Young Children*, 49(5), 38-44.
- Liu, K., Chen, Jun-Hong and Chang, Kang-Ming (2019). A Study of Facial Features of American and Japanese Cartoon Characters. *Symmetry*, 11 (664), 1-24.
- Mishra, S. (2016). Cartooning History: Lai's Fiji and the Misadventures of a Scrawny Black Cat. *The Contemporary Pacific*, 28 (1), 97-126,
- Oral, S.G. (2014). *Lüks Tüketim Algisi ve Lüks Tüketim Odaklı Tüketici Davranışları Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Özmkas, U. (2016). Biyopolitika Kavramına Dair Bir Soruşturma. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Parents reviews for Winx Club (2021). <https://www.commonssensemedia.org/tv-reviews/winx-club/user-reviews/adult?page=1>, Erişim Tarihi: 07.12.2021
- Pop, C. (2016). Self-Esteem and body image perception in a sample of university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, (64), 31-44.
- Reddy-Best, KL. (2020). Physical Attractiveness: Dress, Appearance, and Diversity in Society. <https://iastate.pressbooks.pub/dressappearancediversity/chapter/physical-attractiveness/> Erişim Tarihi: 04.09.2021,
- Richards, D.A.J.(1981). Rights and Autonomy. In Ethics. *The University of Chicago Press Special Issue on Rights*, 92(1), 3-20.
- Rudd, N.A. and Lennon, S.J.(2001). Body Image: Linking Aesthetics and Social Psychology of Appearance. *Clothing and Textiles Research Journal*, 19(3), 120-133.
- Stevenson, R. (25.01.2021). Fate: The Winx Saga's Biggest Changes from the Nickelodeon Cartoon., <https://screenrant.com/fate-winx-saga-club-cartoon-netflix-changes-differences/> Erişim Tarihi: 08.02.2020.

- Straffi, I. ve Molyneaux, S. (Yönetmen), (February 22, 2008). *Winx Club Kayıp Krallığın Sırrı* (Film). İtalya: Rainbow S.p.a, <https://www.dsmartgo.com.tr/film/detay/winx-club-kayip-kralligin-sirri/13899>, Erişim: 23.03.2021.
- Straffi, I. (Yönetmen), (October 8, 2012). *Winx Club Prenses Balosu* (Film), (3. Sezon 1. Bölüm). Rainbow S.p.a, <https://www.youtube.com/watch?v=812X54fohlw&t=153s>, Erişim: 12.12.2020.
- Straffi, I. (Yönetmen). (December 20, 2012). *Winx Club Arkadaşlar ne içindir?* (Film) (1. Sezon 7.Bölüm) İtalya: Rainbow S.R.L, <https://www.youtube.com/watch?v=pKSe9NbpUy0>, Erişim: 15.05.2021,
- Straffi, I. (Yönetmen). (January 31, 2012). *Winx Club Doğanın öfkesi* (Film) (4. Sezon 18. Bölüm). İtalya: Rainbow S.p.a <https://www.youtube.com/watch?v=qY3WYppVIIM&t=50s>, Erişim: 14.04.2021.
- Straffi, I. (Yönetmen). (September 10, 2013). *Winx Club Alfea'da Dersler Başlıyor.* (Film). (1. Sezon 3.Bölüm). İtalya: Rainbow S.R.L, <https://www.youtube.com/watch?v=uhiZkjjpJbk>, Erişim: 29.12.2020.
- Straffi, I. (Yönetmen), (October 3, 2014). *Winx Club Okyanusun Gizemi* (Film), İtalya; Rainbow presenta, <https://www.youtube.com/watch?v=2c77urMJzy8>, Erişim: 30.01.2021.
- Straffi, I. (Yönetmen), (November 30, 2015). *Valtor'un Kutusu* (Film), (3.Sezon, 8.Bölüm), İtalya: Rainbow S.p.a, <https://www.youtube.com/watch?v=wqYpeH84qW8>, Erişim: 21.02.2021.
- Straffi, I. (Yönetmen), (December 10, 2016). *Winx Club Tek Boynuzlu Atın Sırrı* (Film), (7. Sezon 13. Bölüm), İtalya: Rainbow S.p.a https://www.youtube.com/watch?v=Zt_5JuAw4Zg, Erişim: 10.10.2020.
- Straffi, I. (Yönetmen), (December 27, 2016). *Winx Club Tehlikede bir peri* (Film), (4. Sezon 6. Bölüm). İtalya: Rainbow S.p.a, <https://www.youtube.com/watch?v=4sVNZpCE600&t=828s>, Erişim: 21.02.2021.
- Straffi, I. (Yönetmen), (April 21, 2017). *Winx Club Uzak yansımalar* (Film), (5. Sezon 17. Bölüm), İtalya: Rainbow S.p.a, <https://www.youtube.com/watch?v=fPfbrNnlQBA>, Erişim: 12.02.2021
- Straffi, I. (Yönetmen), (February 9, 2018). *Winx Club Stella'nın Büyük Partisi* (Film) (6.Sezon, 20.Bölüm), İtalya: Rainbow S.p.a, https://www.youtube.com/watch?v=2ykuY_Nv0zA, Erişim: 15.12.2020.
- Şenol, D. (2013). *Sosyal Psikoloji*. (Hamit Coşkun, Ed.). 2. Baskı. İstanbul: Elma Basım.
- Ştefan-Sebastian, M. (2014). Schiller's Aesthetic Freedom and the Challenges of Aesthetic Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 163, 169 – 178.
- Topateş, A.K (2015). Tüketim Toplumunda Tükenen Bedenler: Kozmetik Reyonu Çalışanları ve Estetik Emek. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6(2), 32-54.
- Wallman, J. (2018). *İstif Çağı*. (Senem Karagözoğlu, Aytaç Özgören, Çev.). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic.A.Ş.

- Wargo, E. (2011). Beauty is in the Mind of the Beholder. <https://www.psychologicalscience.org/observer/beauty-is-in-the-mind-of-the-beholder> Erişim Tarihi: 04.09.202.
- Wiersma, Beth A. (2000). The Gendered World of Disney: A Content Analysis of Gender Themes in Full-length Animated Disney Feature Films, (2000). *Electronic Theses and Dissertations*. 1906.
- Wijethilaka, R.G.T. S (2020). Effect of cartoons on children. <https://www.researchgate.net/publication/345066689>, Erişim Tarihi: 07.02.2020,
- Yang, W.S. (2012). *The Impact of Cartoon Characters and Front-of-Package (FOP) Nutrition Information on Parental Perceptions of Children's Food Products*. Master Thesis, the University of Waterloo, Canada
- Yetim, G. ve Sarıçam, H. (2016). Çizgi film programlarının çocuklara etkisi konusunda ailelerin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS – Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 341–364.
- Zebrowitz, L.A. and Montepare, J.M. (2008). Social Psychological Face Perception: Why Appearance Matters. *Soc Personal Psychol Compass*. 2(3), 1-16.

COVID 19 PANDEMIA AND ITS REPERCUSSIONS ON THE EUROPEAN UNION

Sibel Elif ÖZDİLEK*

ABSTRACT

Since the bombing of twin towers, the World has confronted with global threats such as global terrorism, drug use, global warming and the global viruses which spread worldwide where people have no way to escape. Covid 19 was one of the most threatening of these recent crises lasting long and compelling the countries to act interdependantly.

Together with its sui generis structure and fragmented decision making, European Union was emergently urged to act cooperatively and lay out strategies to minimise the severe consequences of the global crisis regardless of the differences in their priorities, policies, ideologies, geopolitical situation.

The aim of this study is to evaluate the economic, social and political effects of the pandemic on the European Union, which has already suffered from the global economic crisis, and to examine how the national and supranational policies of the European Union countries have mitigated the severity of the threat during this crisis and to learn lessons about the policies to be determined for the future.

Keywords: European Union, COVID 19, Pandemia, Global threat, Cooperation

* Dr., Ufuk Üniversitesi (Yarı Zamanlı), elif.ozdilek@ufuk.edu.tr, orcid:0000-0003-0907-8771

KOVID 19 PANDEMİSİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜZERİNE YANSIMALARI

ÖZ

İkiz kulelerin bombalanmasından bu yana, dünya küresel terörizm, uyuşturucu, küresel ısınma ve küresel virüs gibi insanların kaçacak yerlerinin olmadığı tüm dünyaya yayılan tehditlerle karşılaştılar. KOVID 19 da ülkelerin birbirine bağımlı hareket etmesini gerektiren son yılların en önemli tehditlerinden biriydi.

Kendine has yapısı, yönetim şekli ve farklı katmanlarda karar alma mekanizmalarıyla; Avrupa Birliği tüm ekonomik, sosyal, kültürel ve ideolojik farklılıklara bakmaksızın küresel krizi iyi yönetmek ve asgari zarar görmek için doğru stratejileri yaratmak ve birlikte hareket etmek zorunda kaldılar.

Bu çalışmanın amacı; pandeminin hali hazırda küresel ekonomik krizden zarar gören Avrupa Birliği üzerindeki ekonomik, sosyal ve siyasi etkilerini değerlendirmek ve bu kriz sürecinde Avrupa Birliği ülkelerinin ulusal ve uluslararası politikaların tehditin şiddetini hafifletmede nasıl bir etki yarattığını incelemek ve ileriye dönük belirlenecek politikalar konusunda dersler çıkarmaktır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, KOVID 19, Pandemi, Küresel Tehdit, İşbirliği,

1. INTRODUCTION

The World Health Organization China Country Office was given the information of similar pneumonia cases whose causes were recorded as 'unknown' originated in Wuhan City which was in Hubei Province. The number of cases with the same diagnosis were detected and the number reached to 44. After ten days of research to find out the sources of the disease, outbreak was attributed to one seafood sold in a market in Wuhan. The number of the cases following similar patterns of symptoms increased apparently. Then the cases started to transfer to the other countries starting from Thailand to Japan and Korea.

Corona virus is regarded as the severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2) leading to the disease named coronavirus disease 2019 (COVID-19). In March 2020, the World Health Organization (WHO) declared the COVID-19 outbreak a pandemic.

The virus originated in China had a spill over effect and revealed the fact that manufacturing in China, which is in quarantine during January and February, closure of the companies that form the basis of the industry and the limitation of sectors such as travel/cargo transportation accelerated the devastation. As a result, the disconnect experienced in China, the starting point of the global value chain, spread all over the world in March with the domino effect (McKibbin and Fernando, 2020, p. 2).

According to the World Trade Organization (WTO), between 13% and 32% reduction in global trade in 2020 and double-digit decreases were recorded in the trade volume of all regions (WTO, 2020).

According to the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), although there are uncertain signs of recovery compared to the peak of the crisis, global trade may be expected to ease the current restrictions, remove the restrictions or start a new normalization process, however, it still remains low and continues to shrink (OECD, 2020). The fluctuating numbers in the number of the cases and deaths displays a very vulnerable scenario which can instantly be transformed into an emergent situation. Particularly in the early 2020, pandemic accelerated with its severe consequences in the world.

According to the World Economic Outlook Report (WEO - World Economic Outlook) published by the International Monetary Fund (IMF - International Monetary Fund) in June 2020, in April, down 1.9 percent from the forecasts made, the overall economic growth level declined by 4.9 percent, and the optimistic picture for recovery was expected to make a longer and gradual progress, which was only a growth of 5.4 percent in 2021 (IMF, 2020).

The crisis created by the Covid process did not arise from a specific problem that occurred at a certain point in the global economy, but created a domino effect from multiple exit points such as "stopping of sectoral activities, contraction in demand, supply shock and evaporation of financial capital values". The global economy, which has not been able to get rid of the effects of the 2008 financial crisis and the stagnant global economy, pandemic process, and the effects of the 1929 Great Depression and the 2008 Global Financial Crisis have resulted in the greatest losses ever experienced in a shorter time and on a larger scale Voyvoda and Yeldan, 2020, p.4).

Based upon the data collected and the thorough research conducted by the World Health Organisation, as part of the guidance some measures were taken such as masks, adaptation or closure of schools, adaptation or closure of businesses or limits, restrictions on public or private gatherings, restrictions on domestic movement, public transport and stay at home orders, international travel restrictions, quarantining and testing which differed according to the

differences of the severity of the situation and the diverse policies adopted by the states. However, WHO aiming to mitigate the severity of the situation worldwide attempted to standardize the measures regardless of differences in governmental policies since taking precautions in a specific district will be in vain unless the same measures are applied in the neighbourhood.

2. HOW DOES EUROPEAN UNION REACT AGAINST COVID 19?

European Union appearing to be a super power as an amalgamation of countries bringing about the western civilization was not competent enough to handle the process. It also paved the way to see the weaknesses of the structure of the EU decision making and operational deficiencies of the system.

During the global economic crisis, COVID 19 created a unique startling effect on European Union which has recently been recovering from the economic crisis and EU economy has been exposed to a deep economic stagnation (European Commission, 2020a)

European Union which has emerged as an economic community in the late fifties has evolved into different structures in accordance with the changing supra and sub-systems in the world. Even the aim of the community to preserve peace and order in Europe has evolved into a new format by the involvement of newcomers with so diversified features. Having sui-generis characteristics, the European Union had no previous route to follow. Besides, establishing a union operating at national, international and supra-national level appeared to be impossible to achieve due to the conflicts of interests and changing economic and political conjuncture of the world.

While European Union was searching for the alternatives to resurrect, the unanticipated COVID crisis triggered the problems and made them float on the water. Another important fact ruled out was that EU was so much dependant upon the supply chain of China and was affected by the crisis much more than the other countries.

Health issues have always been given priority among other duties of the governments and had direct repercussions upon politics and economics. The COVID-19 pandemic led to devastation in the world where governments imposed several tactics in accordance with the instantly changing numbers of the positive cases. At first very strict decisions were taken to mitigate the case numbers which resulted in an increasing economic depression. Countries at first tried to lay out national strategies, however, when the World Health Organisation legally defined the crisis as 'pandemic', cooperation among the countries was inevitably required.

Member states of the European Union also laid out international policies to cope with the crisis. In July 2020, the decision to channelize 750 billion Euro to conduct research and help the countries affected by the crisis economically did not define apparently whether that financial aid would be in the form of loan or grant.

The statistical data concisely proved the fact that countries of the European Union had been affected by the COVID-19 pandemic very seriously. It brought about the urgent need to restructure health systems in such a way that they would be in capacity to cope with the severe consequences of the pandemic crisis. Not only the health system but also security, education, supply chain were influenced by the crisis.

During the pandemic, there have been different measures taken by the EU primarily restricting the contamination of the virus, supplying the medical equipments, advocating vaccination practices, medical treatment and combatting with misinformation. They also made decisions to aid the EU citizens who were stranded in other countries and provide financial support to economy and improve employment. EU has also closed the borders temporarily to prevent contamination and developed a green line to deliver basic food items (European Commission, 2020a).

2.1. Strategies and Tactics

European Union put forward strategies and tactics to cope with the problems stemming from COVID 19.

These measures can be listed as:

- Risk assessment made by the European Centre for Disease Control
- Weekly coordination meetings with the specialists from the member states
- Supplying the test kits, respiration equipments
- Emergency equipment reserve was established
- Production of goods which are primarily essential have been increased
- The export of these goods have been subject to regulations
- For research and development particularly for medical treatment and vaccination, 220 million Euro has been allocated
- Data platform was founded to collect and share data
- 164 million Euro was allocated to the small and medium size enterprises to develop innovative idea
- 3.1 billion Euro of it has been allocated against the impacts of crisis and 37 billion of it has been allocated to the initiative for CORONA investments and 800 million of it was allocated Public Health. This financial fund was allocated from the EU budget to transfer to the EU Solidarity Fund (European Commission, 2020a).

On 21 July 2020, EU governments and heads of state approved the recovery fund, which the EU aims to increase the Union's resilience against the coronavirus epidemic, and the Multi-Annual Financial Framework budget to be used between 2021-2027, to which this fund will depend. 750 billion euros of the 1824.3 billion euros in total will be used for the elimination of the damage caused by the corona virus epidemic (Financial Times, 2020).

Member states of the EU would rather have coped with the economic problems at the EU level but they tackled with the problems arising from the deficiencies in the health system at national level which grew the negative impacts of the crisis. EU countries were very apathetic and did not expect the crisis to have such a broad scope in the beginning where they did not need to act cooperatively to take necessary measures. Besides, European Union lacks the legal basis to take decisions in health issues. COVID 19 unraveled the urgent necessity to grant initiative to European Union to legislate on health issues. EU countries realised the fact that their nationwide efforts were in vain to cope with the situation and delegation of authority to the EU institutions was the first thing to do to survive.

2.2. National vs Supra-national

Public health is traditionally regarded as the service given by the states, however, it was impossible to tackle with unless authority is transferred to EU for which the necessary structures have not been identified yet. Since European Union has no right to enact law on public issues,

it was not likely to form a common health policy to apply in all the European countries. However, Eurobarometer results indicate that citizens of the EU countries do not have trust in the EU institutions and recently starting with United Kingdom have doubts about the future of the Union.

Referring to the international relations theories, COVID 19 pandemic was exactly the period of ‘interdependence’ where the crisis has spread from China to other countries and inevitably to European Union countries whose borders are very close to each other which was impossible to act autonomously.

The COVID-19 pandemic in the EU reflected different trends in terms of total recorded cases, deaths, types of transmission, and the CFR number of deaths/total number of cases), as identified from the data published by World Health Organization. The weekly reports of the WHO clearly showed how the numbers were fluctuated in different regions of the world so instantly which increased the panic worldwide (Alanezi et al., 2021).

The total number of recorded cases in the EU as of 5th October 2020, was 3,023,822 with 148,872 deaths. Among the countries in the EU that had exceeded 300,000 total cases were Spain, with the highest number of cases, followed by France, Italy, and Germany. The number of recorded cases in The Netherlands, Romania, and Belgium were very similar, ranging from 130,000 to 136,000. Seven countries recorded less than 10,000 cases: Luxembourg, Slovenia, Lithuania, Estonia, Malta, Latvia, and Cyprus.

Italy as an example was the country where coronavirus has been detected with very high numbers of deaths increasingly. In Italy particularly local governments took the necessary precautions. Governments shot videos to raise awareness for the situation and calls for people staying at home. Amusement parks, shopping malls, schools were closed for a certain period of time, all the outdoor activities were banned, the artistic and sport events were postponed, travels were restricted. The Italian government has set the penalty limit between 400 euros and 3000 euros. Also according to the decree announced, despite the positive Covid-19 tests, the order to stay in quarantine, 1 to 5 years in prison sought for “willful violators” (Yılmaz, 2020).

The most important outcome arising from the Italian case was that Italian citizens thought that they were left alone by the EU during the very critical days of the crises. Hence some of the Italian politicians even thought that being a member of the EU was something unnecessary since they did not have the support from the Union. The public opinion against the EU membership has been getting more and more negative. Vice president of the Italian Representative Assembly burn the European Union flag to protest.

In spite of the fact that Italy was one of the six founding states of the European Economic Community, they lost their reliance towards the Union and gave the signals of making a referendum to exit like United Kingdom.

The numbers shared by the WHO reveals that the situation is still threatening. The new cases in last 24 hours is 450, 970 whereas the cumulative cases are 236,599,025 and the cumulative deaths is 4, 831,486 as of 10th October, 2021 whereas the confirmed cases in Europe is 71, 486. 376 which is the second highest after the United States with 91,014,944 (Tubitak, 2021).

Since COVID-19 has a high likelihood to contaminate, it created panic and governments made a call to stay at home. Hence, life has been different in all stages of people’s lives. Education was one of them which compelled the students to receive education online. According to the UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) by 4 March 2020,

in different continents 22 schools were announced to have been closed. Then the measure has been extended into other countries as well.

Economic situation has also been affected negatively in all countries. The period of lockdown in the countries resulted in crisis in all industries. In the beginning only the countries were economically affected by the pandemic but then middle or small size enterprises in the industries of logistics, tourism, aviation, agriculture, accommodation all suffered from the decisions taken against the pandemic. It became impossible to sustain their existence for the companies during pandemic. Companies tended to downsize to compensate their losses which boosted unemployment in all countries.

As part of the lockdown strategies, companies preferred to make their employees work from home leading to the difficulty in monitoring and decrease in efficiency. Due to the demotivation of the people, productivity dropped remarkably.

Another important sector suffered from pandemic was agriculture. As the crisis broke out in winter, crops could not be harvested. In most of the European countries, there has been an initiative to increase production which was European Production Mobilisation. Within that framework, incentives were presented by the institutions such as Food Drink Europe in order to sustain some production industries in European Union. Italian Farmers Union namely Coldiretti announced that there will be problems in the arrival of the Albanian and Romanian seasonal workers which will strengthen the crisis. Another suggestion was made by France. Since the seasonal workers would not be able to come from Morocco and Tunisia, French government called the unemployed to work in the farms to harvest the crop. The campaign was called 'agricultural patriotism'

Another good example of solidarity came from Spain. According to the announcement made by the Young Farmers Agriculture Union, in order to prevent the negative impact of the pandemic, farmers cooperated to assist the local authorities and by using their own tractors, water supply tanks, loading the disinfectant mixtures into the tanks to spray them to the public areas (Olive Oil Times, 2021).

Together with the collapse of agricultural industry, logistics and some other related sectors were in difficulty and the products could not reach their target. Suppliers and markets started to stow product which deepened the gap.

Small and medium sized enterprises are so crucial in the European Union economy, they were given incentives to modify themselves according to the COVID-19 process. Steady state companies were forced to transform into decentralized organisations where the decision can be taken faster. Thanks to the information and Communication Technologies, the structures of small and medium size enterprises had to reorganise their structures so as not to be late to relieve the pain of the crisis.

On 23 April 2020 and 27 May 2020, the EU Commission published two separate reports on the estimation of the effects of the global crisis created by the Covid-19 epidemic on the EU (European Commission, 2020b). In the forecasts made in December 2019 for the economic outlook of the EU, an increase of 1.2 percent in the EU's GDP was expected in 2020, while this value was -2.9 percent after Covid 19, 9.2 percent in exports. It is stated that there will be a decrease of 8.8 percent in imports and 9.7 percent in the world total trade volume, and that the manufacturing sector will be affected the most (European Commission. (2020b). The report and note titled "Trade Policy Reflections Beyond the COVID-19 Outbreak" were not updated, but the effects of the epidemic were discussed in more detail (European Commission, 2020c). The

report has shown that COVID 19 had a very remarkable negative impact on European Economy proving the fact that countries highly depend on each other within and outside Europe. Hence, trade policy is very crucial in the post COVID 19 recovery period. The report states that;

Although there is data collected, research data at an aggregated and sectorial level, more detailed firm-level data is required in order to fully understand the impact of the coronavirus outbreak on EU trade, particularly in sectors where production is fragmented globally. The scarcity of firm-level data limits the ability to get an overview of the impact on EU firms and the linkages between the supply chains of these firms.

COVID 19 was a very different crisis regarding its scope, impact and the process itself. The Multi-Sociological Aspects of the COVID-19 Pandemic has brought about multi-sociological impacts which means that it has psychological, social, commercial, political, economic, psycho-social impacts which should be considered by also taking the cultural, educational and international factors into consideration. The term 'New Normal' has been added to the literature after the COVID 19 (Karakas, 2020, p.567).

Regarding the challenges of COVID-19 for the European Union (EU), the EU has been caught to such a scope-wide crisis without preparations. As mentioned in the EU Commission reports, in state aid and economic governance, the adaptability to the crisis was higher in comparison with the area of Schengen Wolff and Ladi, 2020, p. 1031).

EU needed the time to gradually adapt to the changing circumstances resulting from COVID 19. In the beginning, they could not be well-coordinated since the virus affected the member states differently. Italy was the first state where emergent action should be taken in terms of medical equipment and the reintroduction of internal borders. Also European citizens like in all other parts of the world, had difficulty accepting the fact that they will be locked down which will limit their freedom to mobility and work. However, when the situation was getting worse and worse day by day, the recovery package was consented in order to survive.

The changing dynamics of the COVID 19 led to the ambiguities and fluctuations due to the instant changes. Though the European Union is an identity in itself, member states had to act differently in accordance with the severity of the impacts of CORONA in each member states. Hence the policies that are adopted against the crisis has differed. Trust in the government, governance, domestic politics and differences in economic terms diversified the decisions taken.

Italy was the first EU member states suffering from the CORONA cases, however, EU countries refrained from sending medical equipments to Italy which complicated the situation. Free movement of people as part of the European integration was no longer applicable due to the need to prevent the virus from contamination.

One of the recent developments was the G7 summit convened under the presidency of the U.K. in 11-13 June, 2021. The aim was to unite the powers of the welfare states to recover from COVID 19 and rebuild the economies. Members of the G7 reached conciliaion to set out a series of concrete steps to compensate the damage resulted from COVID 19.

It was actually a very crucial step towards the future of the global crisis management.

The roundtable meeting of the G7 leaders convened for the betterment of global health together with other participants from South Korea, South Africa, Australia, and India; by the UN secretary general; and by other representative of international organizations. It had the

significance from the global perspective not only for the current pandemic but also for the prospective global pandemics.

Most of the decisions taken were not new but The United Kingdom's 100m-dose pledge is "entirely new", according to a spokesperson. The United States has already donated \$2bn (£1.4bn) to Covax, according to a White House official. In February, the Biden administration pledged \$2bn more. But that second \$2bn will now fund the purchase of the Pfizer doses, manufactured in the US, along with \$1.5bn in additional funds, according to the official (The Guardian, 2021).

Although the plan was not tailored in accordance with the features of the countries separately, they presented jointly 'the Pandemic Preparedness Partnership' which was created by the U.K and was composed of the international technocrats coming from industry, government or scientific institutions, who had the field of expertise drawn from across industry, government, and scientific institutions, established by the U.K. to advise the G7 on how to prevent, detect, and respond to future pandemics. The Pandemic Preparedness Partnership prepared an independent report, 'the 100 Days Mission to Respond to Future Pandemic Threats', including applicable suggestions for the government and other directly or indirectly related institutions on how to respond to crises immediately with reference to a predetermined crisis plan. The report underlined the importance of the first 100 days just after the diagnosis of the epidemic which was claimed to change its course and prevent it from transforming into pandemic.

The G7 pledged over the next 12 months to secure a further 1bn vaccine doses either through donating surplus supplies or providing further finance to Covax, the UN-backed scheme charged with distributing vaccines to low- and middle-income countries.

The report had considerable significance in terms of the messages given for the future arrangements. Health system and the related international organisations such as World Health Organisation was also intended to be strengthened, reformed and updated according to the changing needs of the global society and the lessons learned from the COVID 19 pandemic.

Although U.K had very high numbers of cases revealing the fact that the national policies against COVID was not successful, they had very remarkable actions against the pandemic in the global arena.

According to the researches conducted, most of the new diseases are caused by the animals. As an alternative solution, the U.K. established the 'Animal Vaccine Manufacturing and Innovation Center' which will be funded by The Bill and Melinda Gates Foundation. Another initiative by the U.K. was 'Global Pandemic Radar' which functions to detect the COVID 19 variants and track new diseases.

The 47th G7 Summit was held in Cornwall (UK) from 11-13 June 2021. After a year of unprecedented uncertainty and tragedy due to the Covid-19 pandemic, G7 leaders met to discuss joint actions to fight the spread of the pandemic collectively, stop climate change and help economies recover. They pledged to make 2021 the year of multilateralism's renaissance (EIAS, 2021).

The 47th G7 Summit had a peculiar place in terms of the decisions taken. As well as the leaders of the G7 countries including Canada, France, Germany, Italy, Japan, the UK and the US; the President of the European Council and the President of the European Commission; representing the EU, and leaders from Australia, India, South Africa, and South Korea participated as guests. Thanks to the high participation from different regions of the world at different status having

only one thing common to discuss which was COVID 19 pandemic eased the decision making. <https://eias.org/news/g7-summit-2021-can-multilateralism-get-us-out-of-the-crises/> There were some crucial outcomes of the last G7 Summit. UK by having a leading role in the meeting found the opportunity to redefine its diplomatic relations during the post-Brexit period. France also had the role to ease the tension between China and the United States.

G7 summits are important to make global decisions particularly during the times of crisis. Participants from different regions of the world brainstorming in such a way that different perceptions selective for different needs and expectations leads to taking more effective and efficient decisions.

Economic recovery after the covid crisis, global warming, trade, global values, multilateralism will be the other topics to be discussed.

As for the more recent developments, since the EU had the downsides of considering the global threat in the scope of the nation states, in the recent developments more coordinated approaches were prioritized. In the proposal by the European Commission drafted as a Proposal for Council Recommendation argued that the unilateral measures against COVID 19 has triggered the economic crisis regionwide and urged the member states to take coordinated measures. (European Commission, 2021)

3. LESSONS TO BE TAKEN

Although it was too late to be criticized by the member states and their citizens, the EU started to take decisions valid for all countries within the scope of the Union against the Covid-19 crisis as of March and was able to process the necessary packages. First of all, after the European Council meetings on March 17, 2020, in line with the measures taken against Covid-19, EU member states aimed to work together/jointly to prevent the spread of the virus, to provide medical supplies, to support Covid-19 researches, and to contribute to socio-economic impact. - they have identified 4 main priorities, such as overcoming the pantry. In this context, non-essential travels to the Schengen area were restricted, and a rescEU stock with a budget of 50 million Euros, which is a part of the European Civil Protection Mechanism, was created to assist member countries in the supply of medical equipment (European Commission, 2020a). After the European Council meetings held on 17-21 July 2020, the New Multi-Annual Financial Framework (1,824, 1824) with the agreement reached on the EU 2021-2027 budget in order to eliminate the socio-economic effects of the Covid-19 crisis and to improve the economies of the member states. 3 billion euros) and a rescue package that could rise up to 750 billion euros (European Council, 2020a). In this whole process, it was decided to exempt the member countries by providing flexibility in the criteria of the Economic and Monetary Union and the Stability and Growth Pact, in the face of the collapse of their economies due to the involuntary shock arising from the health crisis. Although it was too late to be criticized by the member states and their citizens, the EU started to take decisions valid for all countries within the scope of the Union against the Covid-19 crisis as of March and was able to process the necessary packages. First of all, after the European Council meetings on March 17, 2020, in line with the measures taken against Covid-19, EU member states aimed to work together/jointly to prevent the spread of the virus, to provide medical supplies, to support Covid-19 researches, and to contribute to socio-economic impact. - they have identified 4 main priorities, such as overcoming the pantry. In this context, non-essential travels to the Schengen area were restricted, and a rescEU stock with a budget of 50 million Euros, which is a part of the European Civil Protection Mechanism, was created to assist member countries in the supply of medical equipment (European Commission, 2020d). ; European Council, 2020). After the European Council meetings held on 17-21 July 2020, the New Multi-Annual Financial Framework (1,824,

1824) with the agreement reached on the EU 2021-2027 budget in order to eliminate the socio-economic effects of the Covid-19 crisis and to improve the economies of the member states. 3 billion euros) and a rescue package that could rise up to 750 billion euros (European Council, 2020a). In this whole process, it was decided to exempt the member countries by providing flexibility in the criteria of the Economic and Monetary Union and the Stability and Growth Pact, in the face of the collapse of their economies due to the involuntary shock arising from the health crisis.

4. CONCLUSION

COVID 19 has been a global crisis radically changed the conceptualization and the scope of threat. Even though it has been known that threat has been globalized after bombing of the twin towers, COVID 19 was unique in its impacts and outcomes. Regardless of geographical, ethnic, nationalistic, linguistic and religious differences and the developmental level of the countries, all countries were affected by COVID 19.

European Union member states were among the mostly affected states. Although the crisis originated from Wuhan, China, it had a very fast spill-over effect and spread worldwide. At first it was not regarded as an alert situation and was not expected to have such severe consequences.

The COVID-19 pandemic revealed the fact that CORONA virus has no borders or clearcut demarcations which necessitate all the actors such as the member states, EU institutions, outsiders, super powers of the world to act together. Otherwise, the crisis will not be over. Although some EU member states such as France and Germany had important contributions to lay out policies to combat with COVID 19, member states prefer to take national decisions in terms of health, education and security. They only delegated their authority to the EU institutions in economic decisions where they felt that their rights were not protected well.

EU member states were reluctant to comply with the decisions taken at the supranational level due to the economic stagnation in their countries during the global economic depression. That unwillingness turned into lack of reliance towards the EU institutions which may result in more severe problems in the future. During the time of crises like COVID 19, cooperation is the priority important act. There is no address of the virus since it spread in a very short time affecting all spheres of life. Predetermined scenarios with predetermined road map and crisis plan may mitigate the severity of the crises. Unless all the attempt is in compliance with each other and complementary which is based upon thorough research, the results may not be that much hazardous in the future.

There have been so many lessons to be learned from the COVID 19. The crisis is unpredictable with its consequences thus it may require tailoring process which means the strategies and tactics to be imposed may vary according to the differences in their structures. The permanent flow of information based upon scientific research and follow up may resolve the crisis at different fragmented levels.

It is repetitively claimed that ‘world will not be the place as it is today’ and the ‘New Normal’ will have its own mechanisms. People will be more sensitive to their environment and they will have the anxiety whether it will be experienced once again or not. The transition from the crisis to the normal period will take time.

REFERENCES

- Alanezi, F., Althumairi, A., Aljaffary, A., Alfayez, A., Als Salman, D., & Alhodaib, H. et al. (2021). A comparative study of strategies for containing the COVID-19 pandemic in Gulf Cooperation Council countries and the European Union. *Informatics in Medicine Unlocked*, 23, 100547. doi: 10.1016/j.imu.2021.100547
- EIAS (2021). G7 Summit 2021: Can multilateralism get us out of the crises? - EIAS. (2021). Retrieved 13 October 2021, from <https://eias.org/news/g7-summit-2021-can-multilateralism-get-us-out-of-the-crises/>
- European Commission. (20021). 'Proposal for a Council Recommendation: A coordinated approach to facilitate safe free movement during the COVID-19 pandemic and replacing Recommendation (EU) 2020/1475', Brussels, 25.11.2021
- COM(2021) 749 final, 2021/0396 (NLE, Retrieved 29 November, from https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic/common-approach-travel-measures-eu_en
- European Commission. (2020a). "European Economic Forecast Spring 2020", 26 Temmuz 2020 tarihinde European Commission: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-performance-and-forecasts/economic-forecasts/spring-2020-economic-forecast-deep-and-uneven-recession-uncertain-recovery_en
- European Commission. (2020b). "The Impact of the Covid-19 Pandemic on Global and EU Trade Chief Economist Team, DG Trade European Commission 17 April 2020", 26 Temmuz 2020 tarihinde European Commission: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2138&title=Commission-publishes-report-on-the-impact-of-coronavirus-on-EU-trade>
- European Commission. (2020c). "Trade Policy Reflections Beyond the COVID19 Outbreak", 26 Temmuz 2020 tarihinde European Commission: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/july/tradoc_158859.07.01%20Chief%20Economist%20Note%202020%20Final.pdf
- European Commission. (2020d). "Covid-19: Commission Creates First Ever RescEU Stockpile of Medical Equipment", 26 Temmuz 2020 tarihinde European Commission: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_476
- European Council. (2020). Conclusions by the President of the European Council Following the Video Conference with Members of the European Council on COVID-19, 26 Temmuz 2020 tarihinde European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/03/17/conclusions-by-the-president-of-the-european-council-following-the-video-conference-with-members-of-the-european-council-on>
- IMF. (2020). 2020. World Economic Outlook Update, June 2020. [online] Available at: <<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>> [Accessed 25 July 2021].
- European Council. (2020a), Special European Council, 17-21 July 2020, 20 Nisan 2020 tarihinde European Council: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2020/07/17-21/> [Accessed 30 October 2021].

- Financial Times (2020). EU coronavirus recovery fund plans face political bear traps. 30 Ekim 2021 tarihinde Financial Times <https://www.ft.com/content/7a916526-aa63-4720-8b1f-c170ede555d2>
- Karataş M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 40(1): 541–573
- McKibbin, W. J. & Fernando, R. (2020). “The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios”, 25 Temmuz 2020 tarihinde: <https://www.brookings.edu/research/the-global-macroeconomic-impacts-of-covid-19-seven-scenarios/>
- OECD. (2020). “International Trade Pulse, OECD-Updated: July 2020”, 25 Temmuz 2020 tarihinde The Organisation for Economic Co-operation and Development: <http://www.oecd.org/sdd/its/international-trade-pulse-oecd-updated-july-the-guardian>. (2021)s. G7’s Carbis Bay declaration: the key pledges. [online] Available at: <<https://www.theguardian.com/world/2021/jun/13/g7s-carbis-bay-declaration-the-key-pledges>> [Accessed 6 September 2021].
- Olive Oil Times. 2021. Farmers Help Fight Coronavirus in Spain. [online] Available at: <<https://www.oliveoiltimes.com/world/farmers-help-fight-coronavirus-in-spain/80723>> [Accessed 23 September 2021].
- TUBİTAK (2020). Dünyada Durum. [online] Available at: <<https://covid19.tubitak.gov.tr/dunyada-durum>> [Accessed 21 October 2021].
- Voyvoda, E. & Yeldan, E. A. (2020). “COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri ve Politika Alternatiflerinin Makroekonomik Genel Denge Analizi”, 25 Temmuz 2020 tarihinde Wordpress: https://yeldane.files.wordpress.com/2020/05/covid_voyvodayeldan_v2_31mayis.pdf
- Wolff, S. and Ladi, S., 2020. European Union Responses to the Covid-19 Pandemic: adaptability in times of Permanent Emergency. Journal of European Integration, 42(8), 1025-1040.
- WTO. (2020). Trade Set to Plunge as COVID-19 Pandemic Upends Global Economy, 25 Temmuz 2020 tarihinde World Trade Organization: https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- Yılmaz, E. (2020). Koronavirüs Sonrası Küreselleşme Hareketleri ve Ulus Devletlerin Konumu. Turkish Studies-Social Sciences, Volume 15 Issue 4(Volume 15 Issue 4), 2219-2232. doi: 10.29228/turkishstudies.43171

GENEL OTİZM FENOTİPİNDE YÜZ İFADELERİNDEN DUYGU TANIMA BECERİLERİNİN İNCELENMESİ*

İlayda TÜRK HÖL**

ÖZ

Otizm spektrum bozukluğuna sahip bireyler yüz ifadeleriyle ortaya konan duyguları anlamakta zorluk yaşamaktadırlar. Özellikle korku ve öfke gibi bilgilendirici yüz bölgesinin gözler olduğu duyguları tanımakta nörotipik bireylere kıyasla zorluk göstermektedirler. Tipik gelişim gösteren ancak klinik seviyeye ulaşmamış düzeyde çeşitli otizm benzeri özellikleri farklı derecelerde ortaya koyan bireyler genel otizm fenotipi olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışma, tipik gelişim gösteren bireylerin yüz ifadelerinden duygu tanıma becerilerini genel otizm fenotipi kapsamında incelemiştir. Otizm katsayılarına göre düşük ve yüksek olarak gruplandırılmış katılımcılara duygusal yüz ifadeleri sergileyen modellerin fotoğraflarının gösterildiği duygu sınıflandırma görevi verilmiştir ve katılımcılardan duyguları sınıflandırmaları istenirken tepki süreleri ölçülmüştür. Sonuçlar otizm katsayısı yüksek olan grubun duygu tanımlama becerilerinin bozulmamış olduğunu ancak tanımlayıcı yüz bölgesi gözler olan öfke ve korku duygularını anlayabilmek için otizm katsayısı düşük olan gruba kıyasla daha fazla zamana ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. Bu durum göreceli olarak daha fazla otizm özellikleri gösteren nörotipik bireylerde duyguları tanıma performansı ve bu performans için harcanan süre arasında bilişsel bir ödün verme davranışı olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Otizm spektrum bozukluğu, genel otizm fenotipi, yüz ifadeleri, duygu tanımlama

*Bu çalışma, 2013 yılında Durham Üniversitesi Gelişimsel Psikopatoloji programında kabul edilen “The Role of Eye Fixation and Saccades in the Perception of Emotion from the Face” başlıklı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

**Dr, Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, e-posta: ilayda.turk@erzurum.edu.tr, ORCID ID: [0000-0002-9276-167X](https://orcid.org/0000-0002-9276-167X)

Makale Gönderim Tarihi: 12.10.2021

Makale Kabul Tarihi: 05.11.2021

INVESTIGATION OF EMOTION RECOGNITION ABILITIES FROM FACIAL EXPRESSIONS IN BROADER AUTISM PHENOTYPE

ABSTRACT

Individuals with autism spectrum disorders display deficits in recognizing emotions from facial expressions. This is especially pronounced when the informative facial region is the eye area for emotions such as fear and anger. Typically developing individuals with sub-clinical levels of autism-like behaviours in varying degrees are called broader autism phenotype. The current study investigated emotion recognition skills from facial expressions in broader autism phenotype. Participants were grouped based on their autism quotients as high and low and were asked to complete an emotion classification task, where photographs of models displayed emotional facial expressions. Their reaction times were also measured. Results yielded that the emotion recognition abilities of individuals with high autism-like behaviours are intact. But these individuals needed more time to recognize emotions like anger and fear, of which the informative facial region is the eye area, in comparison to the low autism quotient group. This suggests that there is a cognitive trade-off between the effort for emotion recognition and reaction times in neurotypical individuals with relatively higher autism-like behaviours.

Key words: Autism spectrum disorder, broader autism phenotype, emotion recognition, facial expressions

1. GİRİŞ

1.1. Otizm Spektrum Bozuklukları ve Genel Otizm Fenotipi

Otizm çoğunlukla erken çocukluk döneminde tanı alan nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizm semptomlarının şiddeti ve yoğunluğu bireyler arasında ve her bireyin kendi içinde zamanla farklılık gösterebildiği için semptomlar bir spektrum çerçevesinde değerlendirilir ve sıklıkla otizm spektrum bozukluğu (OSB) olarak değerlendirilir. OSB, güncel diagnostik sistemler (DSM - 5; ICD - 10) tarafından iki temel alanda görülen bozukluk ile sınıflandırılmaktadır: a) Farklı bağlamlarda sosyal iletişim ve etkileşimde görülen devamlı eksiklikler; b) kısıtlı, tekrarlayıcı davranış, ilgi ve aktivite örüntüleri.

Otizm semptomlarının süreklilik gösterdiği fikri ile uyumlu olarak, genetik aktarım çalışmaları semptomların kalıtsal olabildiğini ortaya koymuştur. Örneğin OSBlı bireylerin nörotipik ebeveyn ve kardeşleri şans olarak beklenenin üzerinde bir oranla, daha hafif biçimlerde çeşitli benzer otizm tipi davranışlar göstermektedir (Hallmayer ve ark., 2011; Piven ve ark., 1997; Ronald ve ark., 2006; Sasson, Lam, Parlier, Daniels ve Piven 2013; Silverman ve ark., 2002). Çeşitli otizm tipi sendromların klinik olmayan düzeylerde ortaya konulması genel otizm fenotipi olarak tanımlanmaktadır (Bailey ve ark., 1995). Buna göre, genetik aktarım çalışmalarının sonuçları genel popülasyonda otizm fenotipi kapsamına giren birey oranının göreceli olarak yüksek olduğu çıkarımını doğurmaktadır.

1.2. Duygular ve Duyguların Yüz İfadeleri

Ekman ve Friezer (1975) 6 temel duygu tanımlamıştır: Mutluluk, üzüntü, korku, öfke, tiksinti ve şaşkınlık. Kültürler arası çalışmalar bu 6 temel duygunun hem yüz ifadelerinin hem de bu ifadelerin tanımlanıp yorumlanmasının evrensel olduğunu belirtmektedirler (Izard, 1994; Keltner ve Ekman, 2000).

Ayrıca, duyguların yüz ifadelerinin algılandığı yüz bölgelerinin ortaya konulan duygusal duruma göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir. İfade edilen duyguyu anlamak için belirli yüz bölgelerine tutarlı olarak dikkat edilip edilmediği üzerine yapılan erken dönem çalışmalar, yüzün üst yarısının (örn., gözler, kaşlar) korku ve öfke duygularının tanınmasında alt yarısının ise (örn., ağız) mutluluk duygusunun anlaşılmasında rol oynadığını belirtmişlerdir (Boucher ve Ekman, 1975; Sullivan ve Kirkpatrick, 1996).

Daha sonra yapılan iki ayrı çalışma yukarıdaki çalışmaların sonuçlarını genişletmiştir. Bu çalışmalarda yüz bölgesinin tamamı duygusal yüz ifadeleri aracılığıyla duygu bilgisi göndericisi, beyin ise bilgi alıcı ve dekoder olarak düşünülmüştür (Smith, Cottrell, Gosselin ve Schyns, 2005; Schyns, Petro ve Smith, 2009). 5 farklı çözünürlük skalasında sunulan duygusal yüz ifadeleri fotoğrafları kullanılarak duyguların yüz ifadelerinin tanımlayıcı bölgeleri hesaplanmıştır. Duyguların bilgilendirici yüz bölgeleri arasındaki korelasyon katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak farklı yüz bölgelerinin farklı duyguların bilgi göndericisi olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, yakın dönemde yapılan çalışmaların sonuçları da her bir duygunun yüz ifadesinin belirli yüz bölgeleri aracılığıyla ortaya konduğunu vurgulamaktadır.

1.3. OSBlı Olan ve Olmayan Bireylerde Görsel Bilgi İşlemlerin Gelişimi

Yüze bakmak ve yüz ile ifade edilen bilgilere dikkat etmek sağlıklı bir sosyal yaşam ve iletişimin kaçınılmaz bir parçasıdır. Nörotipik bebeklerin insan yüzlerine ve özellikle yüzün göz bölgesine bakmayı tercih ettiği uzun zamandan beri bilinmektedir (Hainline, 1978). Bebekler yüzlere bakma eğilimine ek olarak, diğer kişilerin nereye baktığına da farklı tepkiler göstermektedir. Örneğin, doğrudan karşıya bakan yüzlere yana bakan yüzlerden daha uzun süre

bakmaktadırlar (Farroni, Csibra, Simion ve Johnson, 2002); gözleri kapalı yüzlerden ziyade gözleri açık olan yüzlere bakmayı tercih etmektedirler (Batki, Baron-Cohen, Wheelwright, Connellan ve Ahluwalia, 2000) ve yüz yüze etkileşim içerisindeyken bakım verenleriyle duygusal bir alışverişe girmektedirler (Messinger, Mahoor, Chow ve Chon, 2009). Dolayısıyla yüzden, özellikle yüzün göz bölgesinden bilgi almak erken dönem normatif gelişimin bir parçası gibi görünmektedir.

Diğer yandan, boylamsal bir çalışma bebeklik döneminde göz teması kurmamanın çocuklukta otizm tanısı almanın en iyi yordayıcısı olduğunu göstermektedir (Osterling ve Dawson, 1994). Zihinsel yaştan bağımsız olarak, diğer kişilerin başını ya da gözünü çevirdiği yöne bakma davranışının ortaya çıkışı OSBlı çocuklarda gecikme göstermektedir (Leekam, Hunniset ve Moore, 1998) ve başkalarının bakışına ilişkin atipik refleksif yönelme OSBlı çocuklarda oldukça yaygındır (Nation ve Penny, 2008). Ek olarak, diğer çalışmalar OSBlı çocukların bakma uzunluğunun yüzün diğer bölgelerine kıyasla göz bölgelerinde daha az olduğunu ve bu davranışın sosyal karşılık verme becerisinde eksiklikle ilişkili olduğunu bulmuştur (Speer, Cook, McMahon ve Clark, 2007). Ayrıca, OSBlı çocuklar doğrudan bakma davranışı gösteren modellerin cinsiyetlerini sınıflandırmada zorluk (Pellicano ve Macrae, 2009) ve göz bölgesine daha az baktıkları için de yüzün göz bölgesini tarama davranışında anormallik göstermektedirler (Yi ve ark., 2013).

1.4. Amprik Çalışmalar ve Duygu Tanımlama Görevleri

Araştırmalar yukarıda bahsedilen OSBlı ilişkili çocukluk dönemindeki anomalilere ek olarak, OSBlı yetişkin bireylerin yüz ifadeleri ile ortaya konulan duyguları işleme ve değerlendirmede zorluk yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Duygu tanıma çalışmalarında OSBlı bireylerden fotoğraflara bakmaları istendiğinde ve nereye bakacakları deney gereği kısıtlanmadığında pek çok duyguyu tanımada zorluk yaşadıkları görülmüştür (Bolte ve Poutska, 2003; Celani, Battacchi ve Arcidiacono, 1999). Üzüntüyü tanımada zorluklar gösterdikleri ve bunun sosyal etkileşimde karşılıklılık puanları ile korelasyon gösterdiği bulunmuştur (Boraston, Blakemore, Chilvers ve Skuse, 2007). Diğer çalışmalar OSBlı bireylerin özellikle öfke duygusunu tanımada (Philip ve ark., 2010; Tanaka ve ark., 2012) ve bu duygunun yoğunluğunu oranlamada daha düşük performans gösterdiğini bulmuşlardır (Law Smith, Montagne, Perrett, Gill ve Gallagher, 2010). Bir başka çalışmada tipik gelişim gösteren katılımcılar otizm puanlarına (The AQ; The Adult Autism Spectrum Quotient, Baron-Cohen, Wheelwright, Skinner, Martin ve Clubley, 2001) göre yüksek ve düşük olarak iki gruba ayrılmış ve her iki gruptan da yoğunluğu değişen duygusal yüz ifadelerinden duyguları tanımlamaları istenmiştir (Poljac, Poljac ve Wagemans, 2012). Sonuçlar yukarıdaki çalışmalarla tutarlı biçimde yüksek otizm skoru grubundaki bireylerin öfke duygusunu tanımada diğer gruba göre daha düşük performans sergilediğini ve doğru tanımlamak için diğer gruba göre daha belirgin öfke ifadelerine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Diğer taraftan, OSBlı kişilerin yüz ifadelerinden duyguları tanıma becerisinin zarar görmemiş olduğunu rapor eden çalışmaların var olduğunu belirtmekte fayda vardır (Bar-Haim, Shulman, Lamy ve Reuveni, 2006; Buitelaar, van der Wees, Swaab-Barneveld ve van der Gaag, 1999; Rutherford, Clemets ve Sekuler, 2007).

Yukarıda değinildiği üzere, OSB semptomları hafiften şiddetliye bir süreklilik göstermekte ve bu durum hem birey içi hem de bireyler arası gözlemlenebilmektedir. Dolayısıyla daha yetkin, normal zeka aralığında ya da üstünde olan OSBlı bireylerin günlük sosyal karşılaşmalarda ya da çeşitli bilişsel görevlerde normal davranış örüntüleri sergileyebilmeleri oldukça mümkündür. Ancak, sosyal durumlarla baş etme stratejileri tipik gelişim gösteren bireylerden

ve otizm spektrumunda olan diğer bireylerden farklı olabilir (Rice, Moriuchi, Jones ve Klin, 2012).

Dolayısıyla yukarıda bahsedilen çelişkili çalışma sonuçları, araştırmacıları OSBli bireylerin duygusal yüz ifadelerinden bilgi işleme stratejilerini incelemeye yönlendirmiştir. Tipik gelişim gösteren bireyler yüzü taramaya ilk olarak göz bölgesinden başlayıp, sonra burun ve sonra da ağız bölgesinde devam etmektedirler (Atkinson ve Smithson, 2013; Bindemann, Scheepers ve Burton, 2009). Ancak, OSBli bireylerin yüze bakma stratejilerinin atipik olduğu ve dominant bir şekilde göz bölgesine bakmadıkları öne sürülmektedir.

OSBli bireylerde duygu tanıma ve sınıflandırma çalışmalarında, özellikle atipik yüz tarama davranışının incelenmesinde göz takip cihazı hassas, net sonuçlar veren ve sıklıkla tercih edilen bir teknolojidir (Boraston ve Blakemore, 2007). Nitekim bu alanda göz takip cihazı kullanılarak yapılan çalışmalar spesifik bir şekilde otizmlili bireylerin yüzün göz bölgesinden ziyade ağız bölgesine baktıklarını (Klin, Jones, Schultz, Volkmar ve Cohen, 2002; Neumann, Spezio, Piven ve Adolphs, 2006; Spezio, Adolphs, Hurley ve Piven, 2007) ve göz bölgesine kıyasla yüzün kritik olmayan diğer bölgelerine bakmayı tercih ettiklerini göstermiştir (Pelphrey ve ark., 2002).

Yukarıdaki çalışmalara ek olarak, performans doğruluğunun yanısıra tepki sürelerinin de incelendiği bir grup çalışmada, OSBli bireylerin tepki sürelerinin duyguları tanımlamakta yavaş olduğu, genel olarak tipik gelişim gösteren bireylere kıyasla duygu sınıflandırma performansının daha kötü olduğu ve mutluluk duygusunu korku duygusuna kıyasla daha kolay sınıfladıkları bulunmuştur (Kliemann, Dziobek, Hatri, Baudewig ve Heekeren, 2012; Kliemann, Dziobek, Hatri, Steimke ve Heekeren, 2010). OSBli bireylerin yüz bölgesinden çok ağız bölgesine bakmayı tercih ettikleri göz önüne alındığında, göz bölgesinde gerçekleşen ifadelerden anlaşılacak korku duygusunu (kaşların çatılıp yukarı kalkması ve gözlerin büyümesi) ağız bölgesinden anlaşılacak mutluluk duygusundan (ağzın genişlemesi ve dudak kenarlarının yukarı kıvrılması) daha zor tanımlamaları bakımından bu çalışmanın sonuçları oldukça bilgilendirici görünmektedir.

1.5.Çalışmanın Amacı ve Hipotezler

Bu çalışmanın amacı Kliemann ve arkadaşlarının (2010, 2012) OSBli bireyler ve nörotipik bireyleri karşılaştırarak yaptığı çalışmanın genel otizm fenotipi bağlamında bir küçük ölçekli bir replikasyonudur. Toplum örnekleminde elde edilen, genel otizm fenotipi katsayısına bağlı olarak iki gruba ayrılmış bireylerde duygu tanıma ve sınıflandırma performansı ve tepki süreleri açısından gruplar arası fark olup olmadığı incelenmiştir. Ayrıca, otizm puanları sadece kategorik değil sürekli değişken olarak da ele alınabildiği için tüm örneklem kapsamında otizm skorları ile duygu tanıma ve sınıflandırma performansı ve tepki süreleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yukarıda değinilen literatüre dayalı olarak hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur:

Yüksek AQ grubu ile düşük AQ grubu arasında duyguları sınıflandırma performansı açısından fark olacaktır. Spesifik olarak, yüksek AQ grubu özellikle korku ve öfke gibi yüzün göz bölgesinden bilgi alınabilecek duyguları sınıflandırmada düşük AQ grubuna göre daha daha çok hata yapacaktır.

Yüksek AQ grubu ile düşük AQ grubu arasında duyguları sınıflandırma hızı açısından fark olacaktır. Spesifik olarak, yüksek AQ grubu korku ve öfke duygularını sınıflandırma tepki hızı düşük AQ grubuna göre daha yavaş olacaktır.

Tüm örneklemin AQ puanı ile duygu sınıflandırma performansı arasında negatif korelasyon, tepki süresi ile de pozitif korelasyon gözlemlenecektir. Otizm skoru arttıkça duyguları doğru sınıflandırma becerisi azalacak, duyguları sınıflandırmak için kullanılan süre ise artacaktır.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırma yaş ortalaması 26.5 olan (yaş aralığı 22 - 41), 15 kadın ve 15 erkek olmak üzere toplam 30 üniversite öğrencisi katılımcı ile yürütülmüştür. Tüm katılımcılar Durham Üniversitesinde çeşitli alanlarda lisansüstü eğitim gören, normal ve normale düzeltilmiş görme becerisine sahip, akıcı İngilizce konuşabilen öğrencilerdir. Tüm katılımcılar bu araştırmada gönüllü olarak yer almış ve her bir deney için tek tek test edilmişlerdir. Deneyler için etik kurul izni Durham Üniversitesi Psikoloji Bölümü Etik Kurulu'ndan alınmıştır. Deneyler Durham Üniversitesi Psikoloji Bölümünde araştırma laboratuvarında yürütülmüştür. Tüm katılımcılar tüm ölçümleri tamamlamıştır. Her bir deney süreci yaklaşık bir saat sürmüştür.

2.2. Veri Toplama Araçları

Monitör

Uyaranlar ekran büyüklüğü 350mm (genişlik)x 245mm (yükseklik) olan, 1280 (genişlik) x 960 (yükseklik) piksel çözünürlüğe sahip, 60 Hz yenileme hızlı CRT monitörde gösterilmiştir. Uyaran olarak gösterilen yüz fotoğraflarının görsel açısı dikey yönde 13.4°, yatay yönde 17.5°dir.

Buton Kutusu

Duygu sınıflandırma tepkileri aynı renkte 5 butona sahip bir buton kutusu aracılığı ile ölçülmüştür. Deney amacıyla her biri belli bir duyguyu belirten dört düğme kullanılmıştır (örn., üst: öfke, sağ: mutluluk, sol: korku, alt: nötr).

Uyaranlar

Uyaranlar katılımcılara aşına olmayan 96 modelin önden görünüş fotoğraflarını içermektedir. Fotoğraflar Radboud Faces Database adında (RaFD) standardize edilmiş bir veritabanından seçilmiştir (Langner ve ark., 2010). Toplamda 24 farklı (12 kadın, 12 erkek) beyaz, genç yetişkin kişilerin fotoğrafları kullanılmıştır. Fotoğraflarda modeller görüntüleri ilk bakışta özellikle dikkat çekmeyecek şekilde ayarlanmıştır. Tüm modellerin bakışları ve kafa yönelimleri doğrudan karşıya doğrudur. Fotoğraflar beyaz fona basılmış, 384mm x 576mm piksel boyutunda renkli fotoğraflardır. Tüm modeller üç duygusal (öfke, mutluluk, korku) ve bir nötr ifadeye sahiptir. Dolayısıyla, her bir model için dört fotoğraf kullanılmıştır.

The Autism Spectrum Questionnaire for Adults (The AQ; Baron-Cohen ve ark., 2011)

Katılımcıların otizm katsayı skorları The Autism Spectrum Questionnaire for Adults (The AQ; Baron-Cohen ve ark., 2011) ile ölçülmüştür. AQ, normal zekâ düzeyine sahip bireylerin kendilerinin doldurabilecekleri 50 soruluk 4 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Sorular, OSBli bireylerin zorluk yaşadığı 5 farklı alandaki becerileri ölçmeye yönelik tasarlanmıştır: sosyal beceriler (madde 1, 11, 13, 15, 22, 36, 44, 45), dikkat odağı değiştirme (madde 2, 4, 10, 16, 25, 32, 34, 37, 43, 46), detaylara dikkat etme (madde 5, 6, 9, 12, 19, 23, 28, 29, 30, 49), iletişim (madde 7, 17, 18, 26, 27, 31, 33, 35, 38, 39), hayal gücü (madde 3, 8, 14, 20, 21, 24, 40, 41, 42, 50). Ölçekte 32 puan ve üstü klinik düzeyde önemli OSBye işaret etmektedir.

Gruplar total örneklemin ortalama AQ puanı kesme noktası olacak şekilde oluşturulmuştur. Buna göre 17 puan ve altı olana bireyler düşük AQ grubuna, 17 puan üstü ise yüksek AQ grubuna atanmıştır.

2.3. Uyarı Sunumu

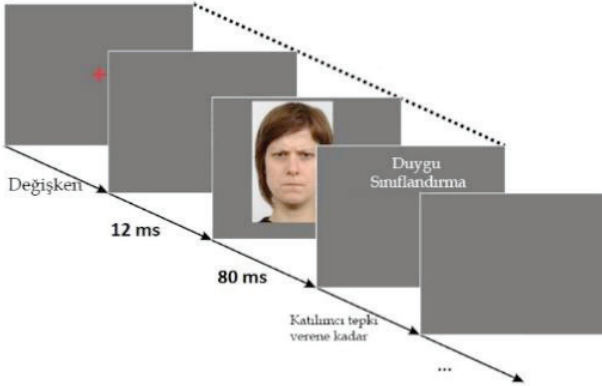
Tüm görev her biri 96 denemeden oluşan dört bloktan, totalde ise 384 denemeden oluşmaktadır. Katılımcı cinsiyeti, ifade edilen duygu ve başlangıç fiksasyon noktası her bir blokta dengelenmiş ve her bir blok kendi içinde ve birbirleri arasında randomize edilmiştir. Ayrıca her katılımcı için uyarılar görev boyunca farklı sırada gösterilecek şekilde randomize edilmiştir.

Katılımcıların ekranın rastgele yerlerine bakmalarını önlemek için katılımcılardan her deneme başlangıcında ekranda belirecek bir başlangıç fiksasyon noktasına (bir artı işareti) bakmaları istenmiştir. Sonrasında 12 milisaniyelik (ms) boş bir ekran sunulmuştur. Sonrasında ise 80 ms boyunca tek bir yüz ifadesi sunulmuştur. Bunu takiben gri, boş bir ekran belirmiş olup katılımcılar hangi yüz ifadesini gördüklerini buton kutusu aracılığı ile belirtene kadar ekran böyle kalmıştır (bkz. Şekil 1).

Kritik olarak, tepki otomatizasyonunu önlemek ve katılımcıları yüzün tüm ilgili bölgelerine bakmaya teşvik etmek için her bir denemede fotoğraftaki yüzler yüzün belli bir bölgesi başlangıç fiksasyon noktasına denk gelecek şekilde kaydırılmıştır. Sol göz, alın, sağ göz, sağ yanak, ağız, sol yanak olmak üzere toplamda 6 bölge belirlenmiştir. Göz ve yanak bölgelerinin duygu sınıflandırma açısından kritik özellikleri literatürde ortak olarak belirtildiği için data analizini sadeleştirmek amacıyla göz ve yanak bölgeleri iki genel bölge olarak ele alınmıştır (örn., gözler, yanaklar). Dolayısıyla başlangıç fiksasyonu analizler kapsamında toplamda dört bölgeden oluşmuştur.

Uyarı sunumunu ve davranışsal sonuçların kodlanması Matlab'a entegre edilmiş Cambridge Araştırma Sistemleri yazılımı ile yürütülmüştür.

Şekil 1. Duygu sınıflandırma görevinden örnek bir deneme

2.4. Veri Analizi

Performans ve tepki hızı 2 (Grup: Yüksek AQ, Düşük AQ) x 4 (Duygu Türü: Korku, öfke, mutluluk, nötr) x 4 (Fiksasyon noktası: Göz, alın, yanak, ağız) faktörlü karışık desen grup içi tekrar ölçümlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir.

Otizm katsayıları ve performans ve tepki hızı arasındaki ilişki ise bir seri Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Veriler SPSS 20 (SPSS Inc., USA) ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Katılımcıları yüksek ve düşük AQ gruplarına atamak için tüm örneklemin ortalama AQ skoru puan bölme sınırı olarak kullanılmıştır. Bağımsız gruplar t testi sonucuna göre yüksek AQ grubu (n=15, X= 22.67, SD= 5.287) düşük AQ grubuna göre (n=15, X= 11.73, SD= 3.105) anlamlı düzeyde yüksek AQ skoruna sahiptir (t (2, 28) =-6.907, p < .001).

3.1. Duygu Sınıflandırma Doğruluğu

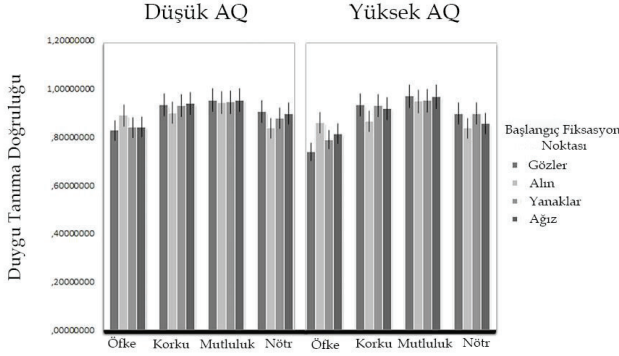
Duygu sınıflandırma performansı indeksi olarak doğruluk yüzdesi alınmıştır. Katılımcıların 16 koşul için ortalama duygu doğruluk yüzdeleri şekil 2’de görülebilir.

Duygu kategorizasyon doğruluk oranları üzerinde yapılan karışık desen 2 x 4 x 4 ANOVA sonucuna göre grup ya da fiksasyon noktasının anlamlı bir temel etkisi yoktur (tüm p değerleri > .05). Buna göre gruplar arasında genel olarak duygu kategorizasyon becerisinde anlamlı bir fark yoktur ve katılımcıların doğru kategorizasyon performansı fiksasyon noktasına bağlı olarak değişmemektedir.

Ancak, kategorizasyon performansı üzerinde duygu türünün temel etkisi (F (3, 84) = 13.110, p<.001) istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre, genel örnekleme Bonferroni düzeltmesi ile ikili karşılaştırmalar sonrasında duygularının doğru tanımlanmasında öfke ve korku (ortalama fark=-.083, p< .05), öfke ve mutluluk (ortalama fark= -.128, p< .001), korku ve mutluluk (ortalama fark= .046, p< .05) ve mutluluk ve nötr (ortalama fark= .078, p< .05) arasında fark bulunmuştur. En doğru sınıflanan duygu mutluluk iken (X= .953, SD= .005) en yanlış kategorize edilen duygu öfke olmuştur (X= .825, SD= .020).

Ek olarak, duygu türü ile fiksasyon noktasının ortak etkisi de (F (4.384, 252) =2.714, p= .029) istatistiksel olarak anlamlıdır. Fiksasyon noktalarının her bir duygu üzerindeki etkilerini incelemek için dört ayrı tek yönlü ANOVA yapılmıştır. Fiksasyon noktasının öfke duygusu üzerinde anlamlı etkisi bulunmuştur (F (2.169, 62.915) = 4.790, p<.05). Fiksasyon noktasının diğer duygular üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur (tüm p değerleri>.05). Bonferroni düzeltmesi ile ikili karşılaştırmalar sonuçlarına göre öfke duygusunun ortalama sınıflandırılma doğruluğu oranları katılımcılar başlangıçta alın bölgesine baktıklarında (X= .874, SD=.107) göz bölgesine baktıklarından (X= .783, SD=. 137) daha yüksektir (p<.05). Buna göre tüm katılımcılar alın bölgesini yüzden öfke duygusunu algılamada göz bölgesine göre daha bilgilendirici bulmuş olabilirler.

Şekil 2. Tüm koşullar için ortalama duygu tanımlama doğruluğu

ANOVA analizlerine ek olarak genel popülasyonda AQ skorları ve tüm koşullardaki duygu sınıflandırma performansı arasındaki ilişki bir seri korelasyon analizi ile incelenmiştir. Buna göre, AQ skorları ile fiksasyon noktasının göz bölgesi olduğu öfkeli yüzlerin ($r=-.430$, $p<.001$) tanımlanması arasında anlamlı negatif korelasyon bulunmuştur. Dolayısıyla AQ skorları arttıkça katılımcıların fiksasyon noktası göz bölgesi olduğunda öfke duygusunu tanımlama becerileri azalmaktadır. Diğer negatif korelasyon performans doğruluğu ile fiksasyon noktasının yanaklar olduğu nötr yüz ifadelerinin ($r=-.370$, $p<.05$) tanımlanması arasında gözlenmiştir. Buna göre AQ skorları arttıkça fiksasyon noktası yanak bölgesi olduğunda katılımcıların nötr ifadeleri ayırt etme becerisi azalmaktadır. Diğer korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (tüm p değerleri $>.05$).

3.2. Tepki Süreleri

Katılımcıların tüm koşullar için ortalama tepki süreleri şekil 3'de görülebilir. Tepki süresi birimi milisaniyedir. Tepki süreleri üzerinde yapılan karışık desen 2 x 4 x 4 ANOVA sonucuna göre grubun ($F(1, 28) = 10.153$, $p<.05$) temel etkisi gözlemlenmiştir. Grup üyeliğinin tepki süreleri üzerindeki temel etkisi, yüksek AQ grubunun düşük AQ grubuna kıyasla duyguları sınıflandırmada genel olarak yavaş oldukları anlamına gelmektedir.

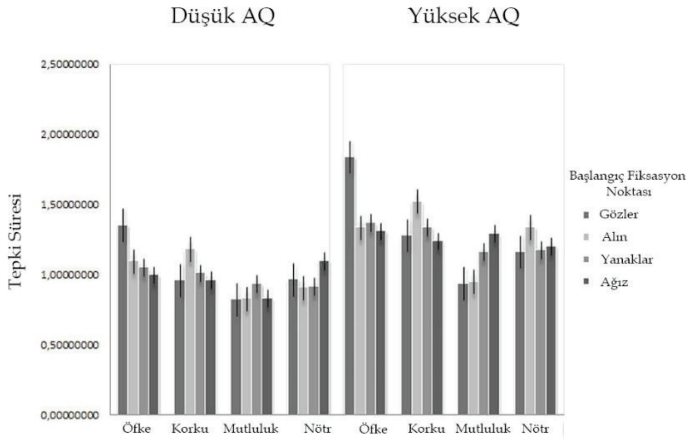
Ek olarak duygu türünün ($F(1.918, 53.707) = 16.132$, $p<.001$) duyguların sınıflandırılma hızı üzerinde temel etkisi vardır. Duygunun temel etkisini daha iyi incelemek için yapılan Bonferoni düzeltilmesi ile ikili karşılaştırmalar sonuçlarına göre öfke ve korku (Ortalama fark= .108, $p<.05$), öfke ve mutluluk (Ortalama fark= .324, $p<.001$), öfke ve nötr (Ortalama fark= .198, $p<.05$), korku ve mutluluk (Ortalama fark= .217, $p<.05$) tepki süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklar vardır. Toplam grupta en hızlı sınıflandırılan duygu mutluluk iken ($X= .901$, $SD= .058$) en yavaş sınıflandırılan duygu öfke ($X= 1.296$, $SD= .059$) olmuştur.

Ayrıca duygu türü ve fiksasyon noktasının ortak etkisi anlamlı bulunmuştur ($F(1.918, 53.707) = 16.132$, $p<.001$). Fiksasyon bölgesi ve duygunun ortak etkisini incelemek için dört ayrı tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Buna göre fiksasyon bölgesinin öfke ($F(1.939, 56.243) = 29.04$, $p<.001$) ve korku duygusu ($F(1.849, 53.621) = 15.241$, $p<.001$) üzerinde anlamlı etkisi vardır. Fiksasyon bölgesinin diğer ifadeler üzerinde anlamlı bir etkisi ortaya çıkmamıştır (tüm p değerleri $>.05$). Anlamlı bulunan başka bir etki yoktur.

Öfke duygusu için yapılan ikili karşılaştırmalar, genel örneklemede gözler ve alın (Ortalama fark= .381, $p < .001$), gözler ve yanaklar (Ortalama fark= .385, $p < .001$) ve gözler ve ağız bölgelerine odaklanmanın (Ortalama fark= .443, $p < .001$) tepki süreleri üzerinde anlamlı farklar yarattığını ortaya koymuştur. Katılımcıların en hızlı tepki süresi başlangıç fiksasyon bölgesi gözler olduğunda ($X = 1.598$, $SD = .550$) en yavaş tepki süresi ise ağız bölgesi olduğundadır ($X = 1.155$, $SD = .313$).

Korku duygusu için yapılan ikili karşılaştırmalar, genel örneklemede alın ve göz (Ortalama fark= .233, $p < .05$), alın ve yanak (Ortalama fark= .178, $p < .001$) ve alın ve ağız bölgelerine odaklanmanın (Ortalama fark= .252, $p < .001$) tepki süreleri üzerinde anlamlı farklar yarattığını ortaya koymuştur. Katılımcıların en hızlı tepki süresi başlangıç fiksasyon bölgesi alın olduğunda ($X = 1.354$, $SD = .343$) en yavaş tepki süresi ise ağız bölgesi olduğundadır ($X = 1.101$, $SD = .273$).

Şekil 3. Tüm koşullar için ortalama tepki süreleri

ANOVA analizlerine ek olarak genel popülasyonda AQ skorları ve tüm koşullardaki duygu sınıflandırma hızı arasındaki ilişki bir seri korelasyon analizi ile incelenmiştir. Buna göre iki mutluluk-yanak ve nötr-ağız koşulları dışında otizm skorları tüm koşullarla istatistiksel olarak anlamlı pozitif korelasyon göstermiştir (tüm p değerleri $< .05$). Korelasyon katsayıları .160 ve .653 arasında değişmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin otizm puanları arttıkça yüz ifadelerinden duyguları tanımlama süresi de artmaktadır.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmada OSB tanısı almış bireylerde sıklıkla görülen yüz ifadelerinden duygu tanıma becerilerinin bozulması durumunun genel popülasyonda geniş otizm fenotipi olarak adlandırılan bireylerde de var olup olmadığı araştırılmıştır. Genel sonuçlar duyguları sınıflandırmada yüksek otizm skoruna sahip nörotipik bireylerin düşük otizm skoruna sahip bireyler kadar iyi performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Ancak, yüksek otizm skorlu bireyler düşük otizm skorlu bireylere kıyasla duyguları sınıflandırırken daha fazla süreye ihtiyaç duymaktadırlar.

OSBli bireylerin duygu tanıma becerileri üzerine olan çalışmalar çelişkili sonuçlar ortaya koymuştur. Bazı araştırmacılar özellikle öfke ve korku gibi tanımlayıcı yüz ifadelerinin göz bölgesi olduğu duyguların tanınmasında bozukluklar rapor etmişlerdir (Kliemann ve ark., 2010; Kliemann ve ark., 2012) ve bunu da OSBli bireylerin göz teması kurmaktan kaçınma davranışı ile ilişkilendirmişlerdir. Bazıları ise OSBli bireylerde bu tür bozukluklara dair anlamlı sonuçlar bulamamışlardır (Bar-Haim ve ark., 2006; Rutherford ve ark., 2007). Bu çalışmanın sonuçlarına göre ise yüksek ve düşük AQ gruplar arasında duyguları doğru tanımlama açısından fark yoktur. Ancak, AQ skorları ile başlangıç fiksasyon bölgesinin gözler olduğunda öfke duygusunun doğru tanımlanma oranı arasında negatif bir korelasyon vardır. Bu durum, yüksek otizm skorlarına sahip bireylerin başlangıçta gözlerle bakmaları istendiğinde öfke duygusunu tanımda zorluk çektiğini göstermekte ve literatürle kısmen tutarlılık göstermektedir.

Bu çalışmada gruplar arasında duygu tanıma açısından anlamlı fark bulunmamış olması örneklemin otizm spektrumunu yeterince kapsayıcı bir şekilde temsil etmemesinden kaynaklanıyor olabilir. Grupları ayırmak için kullanılan ortalama kesme puanı 17 iken ölçek için belirlenen klinik eşik skoru 32 puan ve üstüdür (Baron – Cohen ve ark., 2001). Dolayısı ile düşük AQ grup birkaç otizm semptomuna sahipken yüksek AQ grup ortalama düzeyde otizm semptomlarına sahiptir. Dolayısı ile, bireysel ayrılıklar bağlamında gerçekten bazı yüksek OSBli bireylerin duygu tanıma becerilerinin sorunsuz olması ihtimali haricinde, istatistiki olarak anlamlı olmayan fark örneklemin kısıtlı doğasına da işaret ediyor olabilir. Literatürde klinik popülasyon için bahsedilen gruplar arası farkların toplumsal örnekleme daha iyi incelenebilmesi için daha büyük ve otizm spektrumunu temsil edebilirliği açısından daha zengin bir örneklem kullanılması ileriki çalışmalar için faydalı olabilir.

Yine de gruplar arasında tepki süreleri bakımından anlamlı farklılık çıkması oldukça dikkat çekicidir. Kliemann ve arkadaşlarının (2010, 2012) çalışmaları ile tutarlı bir biçimde yüksek AQ grubu tüm duygu türlerini sınıflandırmada düşük AQ grubuna kıyasla daha yavaş bulunmuştur. Ek olarak, genel popülasyonda AQ skorları ile duygu tanıma süreleri arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Yani otizm skorları arttıkça duygu tanıma süreleri de artmaktadır.

Performans doğruluğu ve tepki süresi datası birlikte incelendiğinde, genel otizm fenotipi bireylerin temel duyguları tanıma becerilerinin bozulmamış olduğu ama yüz ifadelerinden elde edilen duygu bilgisini işlemleyebilmek için daha fazla süreye ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmaktadır. Bu da otizm spektrumundaki bireylerin duygu işleme açısından kullandıkları bilişsel stratejiler konusunda farklılık gösteriyor olabileceğine işaret etmektedir. Genel otizm fenotipi bireylerin duyguları doğru tanımlayabilmek için ortaya koydukları çaba ve geçen süre arasında bilişsel düzeyde bir ödün verme söz konusu olabilir.

Ayrıca, AQ skorları ile korku ve öfke tanı performansları arasındaki negatif korelasyon ve fiksasyon bölgesinin öfkeli yüzlerde göz ve korkulu yüzlerde alın bölgesi olduğunda tepki sürelerinin artması genel otizm fenotipi bireylerin de OSB tanısı almış bireylere benzer şekilde (Law Smith ve ark., 2010; Philip ve ark., 2010; Poljac ve ark., 2012; Tanaka ve ark., 2012) ancak daha hafif düzeyde zorluk yaşadığını düşündürmektedir.

Başlangıç fiksasyon bölgesi ve duygu türleri ortak etkisi, duygusal halin yüz ile ifade edildiği durumlarda duyguların tanısal bölgeleri hakkında literatürü destekler niteliktedir. Önceki çalışmalar öfke ve korku duyguları için bilgi verici bölgenin göz bölgesi olduğunu (Smith ve ark., 2005; Schyns ve ark., 2009) ve bazen alın bölgesinin de korkunun anlaşılabilmesi için kullanılabilirliğini belirtmişlerdir (Schyns ve ark., 2009). Bu çalışmanın sonuçları kısmen bu bulgularla tutarlı görünmektedir. Çünkü genel örnekleme öfke için en hızlı tepki süreleri başlangıç fiksasyon noktası gözler olduğunda korku içinse alın olduğunda gerçekleşmiştir. Yine de literatürde mutluluk duygusunun en kolay ağız bölgesinden anlaşıldığı ifade edilmesine

rağmen, bu çalışmada ağız üzerindeki başlangıç noktasının mutluluk duygusunun tanınma süresi üzerinde bir etkisi bulunmadığına dikkat çekmek gerekir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçları genel otizm fenotipi yüksek nörotipik bireylerin yüz ifadelerinden duyguları tanımada sorun yaşamadıklarını ancak duyguları doğru tanımlayabilmek için daha fazla zamana ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. Bu durum özellikle duygunun tanınma yüz bölgesi gözler olduğunda, yani öfke ve korku duygularında ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, otizm benzeri özellikler gösteren bireyler OSBlı bireylere benzer olarak göz bölgesinden gelen duygu bilgisini işlemekte göreceli olarak daha hafif düzeyde zorluklar gösteriyor olabilirler. Bu zorlukları telafi etmek ve sosyal gereksinimlere uyum sağlayabilmek için duyguları doğru işlemleyebilmek adına örtük düzeyde daha uzun zaman harcıyor olabilirler.

KAYNAKÇA

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th Ed.). Washington, DC: Author. <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- Atkinson, A. P. ve Smithson, H. E. (2013). Distinct contributions to facial emotion perception of foveated versus nonfoveated facial features. *Emotion Review*, 5(1), 30-35. <https://doi.org/10.1177/1754073912457226>
- Bailey, A., Le Couteur, A., Gottesman, I., Bolton, P., Simonoff, E., Yuzda, E. ve Rutter, M. (1995). Autism as a strongly genetic disorder: evidence from a British twin study. *Psychological medicine*, 25(01), 63-77. <https://doi.org/10.1017/s0033291700028099>
- Batki, A., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Connellan, J. ve Ahluwalia, J. (2000). Is there an innate gaze module? Evidence from human neonates. *Infant Behavior and Development*, 23(2), 223-229. [https://doi.org/10.1016/S0163-6383\(01\)00037-6](https://doi.org/10.1016/S0163-6383(01)00037-6)
- Bar-Haim, Y., Shulman, C., Lamy, D. ve Reuveni, A. (2006). Attention to eyes and mouth in high-functioning children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 36(1), 131-137. <https://doi.org/10.1007/s10803-005-0046-1>
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Skinner, R., Martin, J. ve Clublely, E. (2001). The autism-spectrum (AQ): Evidence from asperger syndrome/high-functioning autism, males and females, scientists and mathematicians. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31(1), 5-17. <https://doi.org/10.1023/a:1005653411471>
- Bindemann, M., Scheepers, C. ve Burton, A. M. (2009). Viewpoint and center of gravity affect eye movements to human faces. *Journal of Vision*, 9(2), 1-16. <https://doi.org/10.1167/9.2.7>
- Bolte, S. ve Poustka, F. (2003). The recognition of facial affect in autistic and schizophrenic subjects and their first-degree relatives. *Psychological Medicine*, 33(5), 907-915. <https://doi.org/10.1017/s0033291703007438>
- Boraston, Z. ve Blakemore, S. J. (2007). The application of eye-tracking technology in the study of autism. *The Journal of Physiology*, 581(Pt3), 893-898. <https://doi.org/10.1113/jphysiol.2007.133587>
- Boraston, Z., Blakemore, S. J., Chilvers, R. ve Skuse, D. (2007). Impaired sadness recognition is linked to social interaction deficit in autism. *Neuropsychologia*, 45(7), 1501-1510. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2006.11.010>
- Boucher, J. D. ve Ekman, P. (1975). Facial areas and emotional information. *Journal of Communication*, 25(2), 21-29. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1975.tb00577.x>
- Buitelaar, J. K., van der Wees, M., Swaab-Barneveld, H. ve van der Gaag, R. (1999). Theory of mind and emotion-recognition functioning in autistic spectrum disorders and in psychiatric control and normal children. *Development and Psychopathology*, 11(1), 39-58. <https://doi.org/10.1017/s0954579499001947>
- Celani, G., Battacchi, M. W. ve Arcidiacono, L. (1999). The understanding of the emotional meaning of facial expressions in people with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 29(1), 57-66. <https://doi.org/10.1023/a:1025970600181>

- Ekman, P. ve Friezer, W. V. (1975). *Unmasking the face: A guide to recognizing emotions from facial clues*. Englewood Cliffs, New Jersey:Prentice Hall.
- Farroni, T., Csibra, G., Simion, F. ve Johnson, M. H. (2002). Eye contact detection in humans from birth. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 99(14), 9602-9605. <https://doi.org/10.1073/pnas.152159999>
- Hallmayer, J., Cleveland, S., Torres, A., Phillips, J., Cohen, B., Torigoe, T., ... Risch, N. (2011). Genetic heritability and shared environmental factors among twin pairs with autism. *Archives of General Psychiatry*, 68(11), 1095-1102. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2011.76>
- Hainline, L. (1978). Developmental changes in visual scanning of face and nonface patterns by infants. *Journal of Experimental Child Psychology*, 25(1), 90-115. [https://doi.org/10.1016/0022-0965\(78\)90041-3](https://doi.org/10.1016/0022-0965(78)90041-3)
- Izard, C. E. (1994). Innate and universal facial expressions: evidence from developmental and cross-cultural research. *Psychological Bulletin*, 115(2), 288-299. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.2.288>
- Keltner, D. ve Ekman, P. (2000). Facial expression of emotion. In M. Lewis & J. Haviland (Eds.). *Handbook of Emotion* (p. 236-249). New York: Guilford Press.
- Kliemann, D., Dziobek, I., Hatri, A., Baudewig, J. ve Heekeren, H. R. (2012). The role of the amygdala in atypical gaze on emotional faces in autism spectrum disorders. *The Journal of Neuroscience*, 32(28), 9469-9476. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.5294-11.2012>
- Kliemann, D., Dziobek, I., Hatri, A., Steimke, R. ve Heekeren, H. R. (2010). Atypical reflexive gaze patterns on emotional faces in autism spectrum disorders. *The Journal of Neuroscience*, 30(37), 12281-12287. <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.0688-10.2010>
- Klin, A., Jones, W., Schultz, R., Volkmar, F. ve Cohen, D. (2002). Visual fixation patterns during viewing of naturalistic social situations as predictors of social competence in individuals with autism. *Archives of General Psychiatry*, 59(9), 809-816. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.59.9.809>
- Langner, O., Dotsch, R., Bijlstra, G., Wigboldus, D. H., Hawk, S. T. ve van Knippenberg, A. (2010). Presentation and validation of the Radboud Faces Database. *Cognition and Emotion*, 24(8), 1377-1388. <https://doi.org/10.1080/02699930903485076>
- Leekam, S. R., Hunnisett, E. ve Moore, C. (1998). Targets and Cues: Gaze-following in Children with Autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39(7), 951-962. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00398>
- Law Smith, M. J., Montagne, B., Perrett, D. I., Gill, M. ve Gallagher, L. (2010). Detecting subtle facial emotion recognition deficits in high-functioning autism using dynamic stimuli of varying intensities. *Neuropsychologia*, 48(9), 2777-2781. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2010.03.008>
- Messinger, D. S., Mahoor, M. H., Chow, S. M. ve Cohn, J. F. (2009). Automated measurement of facial expression in infant–mother interaction: A pilot study. *Infancy*, 14(3), 285-305. <https://doi.org/10.1080/15250000902839963>

- Nation, P. ve Penny, S. (2008). Sensitivity to eye gaze in autism: Is it normal? Is it automatic? Is it social?. *Development and Psychopathology*, 20(1), 77-97. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000047>
- Neumann, D., Spezio, M. L., Piven, J. ve Adolphs, R. (2006). Looking you in the mouth: abnormal gaze in autism resulting from impaired top-down modulation of visual attention. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 1(3), 194-202. <https://doi.org/10.1093/scan/nsi030>
- Osterling, J. ve Dawson, G. (1994). Early recognition of children with autism: A study of first birthday home videotapes tapes. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(3), 247-257. <https://doi.org/10.1007/BF02172225>
- Pellicano, E. ve Macrae, C. N. (2009). Mutual eye gaze facilitates person categorization for typically developing children, but not for children with autism. *Psychonomic Bulletin and Review*, 16(6), 1094-1099. <https://doi.org/10.3758/PBR.16.6.1094>
- Pelphrey, K. A., Sasson, N. J., Reznick, J. S., Paul, G., Goldman, B. D. ve Piven, J. (2002). Visual scanning of faces in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 32(4), 249-261. <https://doi.org/10.1023/a:1016374617369>
- Philip, R. C. M., Whalley, H. C., Stanfield, A. C., Sprengelmeyer, R., Santos, I. M., Young, A. W., ... Hall, J. (2010). Deficits in facial, body movement and vocal emotional processing in autism spectrum disorders. *Psychological Medicine*, 40(11), 1919-1929. <https://doi.org/10.1017/S0033291709992364>
- Piven, J., Palmer, P., Jacobi, D., Childress, D. ve Arndt., S. (1997). Broader autism phenotype: evidence from a family history study of multiple-incidence autism families. *American Journal of Psychiatry*, 154(2), 185-190. <https://doi.org/10.1176/ajp.154.2.185>
- Poljac, E., Poljac, E. ve Wagemans, J. (2012). Reduced accuracy and sensitivity in the perception of emotional facial expressions in individuals with high autism spectrum traits. *Autism: the international journal of research and practice*, 17(6), 668-680. <https://doi.org/10.1177/1362361312455703>
- Rice, K., Moriuchi, J. M., Jones, W. ve Klin, A. (2012). Parsing heterogeneity in autism spectrum disorders: visual scanning of dynamic social scenes in school-aged children. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(3), 238-248. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2011.12.017>
- Ronald, A., Happe, F., Bolton, P., Butcher, L.M., Price, T. S., Wheelwright, S., ... Plomin, R. (2006). Genetic heterogeneity between the three components of the autism spectrum: A twin study. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45(6), 691-699. <https://doi.org/10.1097/01.chi.0000215325.13058.9d>
- Rutherford, M. D., Clements, K. A. ve Sekuler, A. B. (2007). Differences in discrimination of eye and mouth displacement in autism spectrum disorders. *Vision Research*, 47(15), 2099-2110. <https://doi.org/10.1016/j.visres.2007.01.029>
- Sasson, N. J., Lam, K. S., Parlier, M., Daniels, J. L. ve Piven, J. (2013). Autism and the broad autism phenotype: familial patterns and intergenerational transmission. *Journal of Neurodevelopmental Disorders*, 5(1), 11. <https://doi.org/10.1186/1866-1955-5-11>

- Schyns, P. G., Petro, L. S. ve Smith, M. L. (2009). Transmission of facial expressions of emotion co-evolved with their efficient decoding in the brain: behavioral and brain evidence. *PLoS One*, 4(5), e5625. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0005625>
- Silverman, J. M., Smith, C. J., Schmeidler, J., Hollander, E., Lawlor, B. A., Fitzgerald, M., ... Galvin, P. (2002). Symptom domains in autism and related conditions: evidence for familiarity. *American Journal of Medical Genetics*, 114(1), 64-73. <https://doi.org/10.1002/ajmg.10048>
- Smith, M. L., Cottrell, G. W., Gosselin, F. ve Schyns, P. G. (2005). Transmitting and decoding facial expressions. *Psychological Science*, 16(3), 184-189. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.00801.x>
- Speer, L. L., Cook, A. E., McMahon, W. M. ve Clark, E. (2007). Face processing in children with autism Effects of stimulus contents and type. *Autism: the international journal of research and practice*, 11(3), 265–277. <https://doi.org/10.1177/1362361307076925>
- Spezio, M. L., Adolphs, R., Hurley, R. S. ve Piven, J. (2007). Abnormal use of facial information in high-functioning autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(5), 929-939. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0232-9>
- Sullivan, L. A. ve Kirkpatrick, S. W. (1996). Facial interpretation and component consistency. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 122(4), 389-404.
- Yi, L., Fan, Y., Quinn, P. C., Feng, C., Huang, D., Li, L., L. K. (2013). Abnormality in face scanning by children with autism spectrum disorder is limited to the eye region: Evidence from multi-method analyses of eye tracking data. *Journal of Vision*, 13(10). <https://doi.org/10.1167/13.10.5>
- Tanaka, J. W., Wolf, J. M., Klaiman, C., Koenig, K., Cockburn, J., Herlihy, L., ... Schultz, R. T. (2012). The perception and identification of facial emotions in individuals with autism spectrum disorders using the Let's Face It! Emotion Skills Battery. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(12), 1259-1267. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02571.x>
- World Health Organization. (2019). *The ICD-11 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines*. World Health Organization.

AFYON SORUNUNDAN SİLAH AMBARGOSUNA TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ (1971-1978)*

Buğra SIZAN**

ÖZ

Bu çalışmada 1971-1978 yılları arası Türk-Amerikan ilişkileri incelenecektir. Türk-Amerikan ilişkileri 1947-1960 yılları arasında altın çağını yaşamıştır. Kıbrıs Sorununun ortaya çıkmasıyla beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlar başlamıştır. Johnson Mektubundan sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin tartışılmaya ve sorgulanmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Anadolu'da geleneksel olarak yüzyıllardır afyon ekimi yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tarafı Türkiye'den, afyon ekiminin yasaklanması talebinde bulunmuştur. Türk köylüsünün geçim kaynaklarından olan afyonu Türkiye sınırlandırılabilceğini, devlet kontrolünde ekim yapılabileceğini fakat yasaklanmayacağını açıklamıştır. Türkiye'nin bu kararı üzerine ABD, Türkiye'ye karşı ambargo uygulanması için çalışmalara başlamıştır. 1971 yılındaki Afyon krizinde Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir gerilim alanı olmuştur. Kıbrıs'ta 1974 yılındaki askeri darbe sonrası adada devlet düzeninin bozulması, Kıbrıs Türklerinin hayatlarının tehlike altına girmesi sonucunda Türkiye, garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlemiştir. Kıbrıs Barış Harekâtıyla beraber Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye'nin meşru ve haklı Kıbrıs Barış Harekâtına karşı ABD, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. ABD'nin 1975-1978 yılları arasında Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasına rağmen, ambargo Türkiye'yi haklı davasından vazgeçirmemiş, ABD, 1978 yılında silah ambargosunu kaldırarak Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye; ABD; Kıbrıs; Afyon Sorunu; Kıbrıs Barış Harekâtı; Silah Ambargosu

* Bu çalışma Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Çok Boyutlu Dış Politikada Türk-Amerikan İlişkileri (1964-1978)" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, bugrasizan95@gmail.com, ORCID Kimliği:0000-0001-5105-4971

TURKISH-AMERICAN RELATIONS FROM THE AFYON CRISIS TO THE ARMS EMBARGO (1971-1978)

ABSTRACT

In this study, Turkish-American Relations between 1971-1978 will be examined. Turkish-American relations had their golden age between 1947-1960. With the emergence of the Cyprus Problem, problems began in Turkish-American relations. After the Johnson Letter, we entered a period in which Turkish-American relations began to be discussed and questioned. Opium has been cultivated traditionally for centuries in Anatolia. The United States of America requested Turkey to ban the cultivation of opium. Turkey has declared that opium, which is one of the livelihoods of Turkish villagers, can be limited and cultivation can be done under the control of the state, but it will not be banned. Upon this decision of Turkey, the USA started to work on the implementation of an embargo against Turkey. After the 1971 Afyon crisis, there was a new area of tension in Turkish-American relations. has begun. After the 1974 military coup in Cyprus, as a result of the deterioration of the state order on the island and the endangerment of the lives of the Turkish Cypriots, Turkey, using its guarantor right, organized the Cyprus Peace Operation. With the Cyprus Peace Operation, a new era has been entered in Turkish-American relations. Against Turkey's legitimate and justified Cyprus Peace Operation, the USA started to impose an arms embargo on Turkey. Although the USA imposed an arms embargo on Turkey between 1975 and 1978, the embargo did not deter Turkey from its rightful cause, and the USA lifted the arms embargo in 1978 and entered a new era in Turkish-American Relations.

Keywords: Turkey; USA; Cyprus; Opium Problem; Cyprus Peace Operation; Arms Embar

1. AFYON (HAŞHAŞ) SORUNU

Afyon sorununun gelişimine baktığımızda, ABD’de 1960’lı yıllarda Vietnam Savaşı sonrası uyuşturucu tüketimi artmaya başlamıştır. ABD’de gençlerde giderek artan uyuşturucu tüketimi başkanlık seçimlerinde gündeme gelmiştir. Richard Nixon başkanlık kampanyası sırasında Vietnam Savaşını bitirmeyi ve uyuşturucuyla mücadele etme sloganıyla girdiği seçimleri kazanmıştır. Amerikan başkanı seçilen Richard Nixon ilk iş olarak Amerikan gençliğini öldüren uyuşturucuyla mücadeleye başladı.

Konunun Türkiye ile olan ilgisine bakıldığında ise, Anadolu topraklarında yüzyıllardır afyon ekimi yapılmaktadır. Haşhaş bitkisi geleneksel olarak Türk köylüsü için temel geçim kaynaklarından biridir. Haşhaş bitkisi gıda sanayi ve ilaç sanayinde hammadde olarak kullanılmaktadır. Haşhaş bitkisi eroinin temel hammaddesidir. Türkiye’de yetişen haşhaş dünyanın kaliteli haşhaşları arasındadır.

Dünyadaki uyuşturucu üretimi güzergahı Güneydoğu Asya’dan Altın Üçgen denilen ülkelerden çıkmakta, Afganistan üzerinden Türkiye’ye gelip Fransa’da hap haline getirilerek ABD’ye satılmaktadır. ABD’ye göre uyuşturucu ticareti Türkiye üzerinden gerçekleşmekteydi. ABD’li yetkililere göre uyuşturucu ticaretinin merkezi Türkiye olarak görülüyordu.

Nixon yönetimi, Türkiye’ye haşhaş ekiminin yasaklanması için girişimlere başladı. 1969 yılında ABD Büyükelçisi, Başbakan Süleyman Demirel ile görüşmesinde Türkiye’nin haşhaş ekimi ve afyon üretimini yasaklamasını istemiş, doğacak zararların karşılanması için 5.000.000 dolar yardımda bulunmayı teklif etmiştir. (Erhan, 2018, s. 73)

ABD tarafından gelen bu teklifi Başbakan Süleyman Demirel kabul etmemiştir. Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklayamayacağını, Türk köylüsünün haşhaş uyuşturucu amacıyla değil, geçimini sağlamak amacıyla kullandığını belirtmiştir. Yüzyıllardır Anadolu topraklarında haşhaş ekildiği, afyon üretiminin sınırlandırılabilirliği ortaya konmuştur. Amerikan basını tarafından Türkiye aleyhinde kara propaganda yapılmaya başlandı.

Türkiye, afyon üretimini yasaklamanın mümkün olmadığını, fakat sınırlama getirileceğini belirtiyordu. Haşhaş ekiminde kademeli olarak sınırlamaya gidilmiştir. Devlet kontrolü altında belirli illerde haşhaş ekimine izin verilecekti.

1960 yılında 42 ilde ekim yapılırken 1969 yılında 9 ile, 1970 yılında ise 7 ilde haşhaş ekimine izin veriliyordu Amerikan Uyuşturucu ile Mücadele Ajansı (DEA) ile ortak operasyonlar yapılması teklifinde bulunuldu. Türkiye’de narkotik birimleri kurularak uyuşturucuyla mücadelede başarılı sonuçlar alınmıştır. Alınan tedbirler sonrası uyuşturucu amacıyla afyon üretimi büyük ölçüde engellenmiştir. Fakat Amerikan tarafına göre Türkiye’nin yaptıkları olumlu olsa da afyon üretimi yasaklanmalıydı.

ABD tarafına göre Türkiye’ye askeri ve ekonomik yardımda bulunuyordu. Yapılan yardımlara karşı Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması gerekirdi. Amerikalılara göre Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması müttefiklik ilişkisine aykırı olarak görülüyordu. ABD’li senatörlere göre Türkiye’ye 20 yıldır Amerikan yardımı yapılmaktaydı. Türkiye’nin afyon ekimini durdurması yapılan yardımlara göre önemsiz kalır gibi açıklamalarından sonra sorun başka bir boyuta geçmiştir. (Arcayürek, 1985, s. 145)

ABD Temsilciler Meclisinde ve Senato’da Türkiye’nin haşhaş ekimini yasaklaması için girişimlere başlandı. ABD Adalet Bakanı John Mitchell’e göre Türkiye gibi ülkelerdeki yasadışı afyon üretimini önlemek için ekonomik yaptırımlar ve ambargo uygulanmasını ortaya atmıştır. (Uslu, 2016, s. 251) .

Amerikan Kongresinin Türkiye'ye karşı tavrı giderek sertleşmeye başlamıştır. Temsilciler Meclisi ve Senato'da yapılan konuşmalar Türkiye'yi bir dost ülke olarak değil, düşman bir ülke gibi görmekteydi. Türkiye'nin yasadışı afyon üretimini engelleme konusundaki başarılarını dikkate almıyordu. Amerikalı yetkililer Türkiye'nin gerçeklerini, sosyo-ekonomik yapısını gözlemliyordu. Türkiye'deki afyon tarlalarının yok edilmesini, afyon tarlaların buldozerlerle ezilmesi söyleniyordu.

ABD Temsilciler Meclisi ve Senato üyeleri Türkiye'nin afyon üretimini yasaklamadığı takdirde, yaptırımlar uygulama açıklamaları arka arkaya gelmeye başlamıştır. Ambargo kararı ekonomik ve askeri alanlarda olacaktı. Amerikan kongresinde bazı görüşlere göre Türkiye haşhaş ekimine devam ederse, Türkiye'yi yola getirmek için gerekirse afyon tarlalarının bombalanması dahi gündeme gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, çıkarlarına uymayan bir konuda Türkiye'yi gözden çıkarıyordu. Amerikalılara göre Türkiye, kendisinden istenenleri yapmıyordu. ABD'nin bu tutumu kabul edilemezdi.

12 Mart 1971 muhtırasından sonra Nihat Erim başkanlığında yeni hükümet kurulmuştur. Nihat Erim hükümeti, ordunun muhtırası sonrası kurulan bir ara rejim hükümetiydi. Hükümet teknokratlardan oluşuyordu. Hükümetin bir seçim kaygısı yoktu. Yeni kurulan hükümette askerlerin gölgesi vardı. Başbakan Nihat Erim hükümeti Türk halkının isteklerini, Türk köylüsünün, çiftçisini dikkate almadan 29 Haziran 1971'de afyon ekimini yasaklamıştır.

Nihat Erim anılarında “*Amerika bu kadar sıkışmış bir durumda iken, bizde bu afyon ekici ve onun çevresindeki illeri, son yasaklamaya giren yedi ili kapsamına alacak, bir tarım modernizasyonu işine girsek, Amerika'nın teknik ve mali yardımını bu konuda sağlasak, Türkiye'de tarım modernizasyonu için yapılacak çalışmalarda, bu bölgemizi pilot bölge olarak kullansak, hem o bölge halkına hizmette bulunmuş oluruz, hem de o bölgeden bütün Türkiye'de birden bire, dünyanın en ileri ürününü veren tarım çalışmalarının, tarım tekniğinin uygulanmasına geçilmiştir düşüncesindeyim.*

İşte bu düşünce ile zaten 42 küstür ilden dört ile indirilmiş olan afyon üretimi, haşhaş ekimini büsbütün yasaklamak ve Amerika'nın bu konuda minnetini, muhabbetini ve her türlü yardımını kazanmak fikri bende galip gelmişti.” (Erim, 2018, s. 233)

Afyon ekiminin yasaklanması kararı Türk halkında tepkilere yol açmıştı. Türk halkının istekleri dikkate alınmamıştır. Amerika tarafında ise Nihat Erim hükümetinin afyon yasağı kararı büyük bir sevinçle karşılanmış, ABD Başkanı Richard Nixon, Türkiye'yi alınan bu karardan dolayı tebrik etmiştir.

İhsan Sabri Çağlayangil anılarında “*Amerikan büyükelçisi bana geldi. Sayın Demirel'e lütfen söyleyiniz. Sizde nerede ne kadar haşhaş ekiliyorsa, biz onun parasını peşin verelim, ekimi durdursunlar, dedi. Peki söylerim dedim. Sayın Demirel'e söyledim. Aldığım cevap şöyleydi: 'Bizim 27 ilimiz ve çevresinde haşhaş ekiliyor. Bizde afyondan adını alan iller var. Bunu yapamayız. Ama ekim alanlarını giderek daraltabiliriz'. Gittim Amerikan elçisine söyledim. Bana, 'Beni bir kere de bu konuda başbakanınızla görüştürebilir misiniz?' dedi. 'Peki söylerim dedim. Gittim, Sayın Demirel'e yine söyledim. Demirel kabul etti. Görüldü. Aynı cevabı verdi Sayın Demirel. Bu görüşmeden sonra Amerikan Büyükelçisi, 'Çok yazık. Bundan çok fena neticeler doğacak' dedi. Çok fena neticeler belli oldu. Üç ay sonra bizim hükümetimiz düşürüldü'”. (Cılızoğlu, 2007, s. 82-83)*

Ara rejim sonrası 1973 seçimleri sürecinde afyon yasağı konusu gündemde olmuştur. Seçime bütün partiler afyon yasağının kaldırılması vaadiyle girmiştir. 1973 seçimlerinden sonra Bülent Ecevit başkanlığında kurulan Cumhuriyet Halk Partisi- Milli Selamet Partisi koalisyon

hükümeti afyon yasağını 1 Temmuz 1974 yılında kaldırmıştır. Afyon yasağının kaldırılması Türkiye’de büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit’in afyon yasağının kaldırılması ile ilgili mecliste yaptığı bir konuşmasında: “*Demokratik bir ülkenin yurttaşlarına, ‘Sen yüzyıllardan beri dedelerinden, atalarından görerek alıştığın bir yaşam yolunu, hayat yolunu bırak, sen bu yolu bıraktıktan sonra biz ileride sana başka yaşam yolları arayacağız’ denemez. Fakat Türkiye’de böyle yapılmıştır. Bir alternatif geçiş yolu gösterilmeksizin, belli yörelerin köylüsü, adeta boşlukta ve çaresiz bırakılmıştır. Onun için hükümetimiz programına uygun olarak haşhaş ekimine yeniden izin verme kararı almıştır.*” (Ecevit, 2015, s. 430-431)

Türkiye’nin afyon yasağını kaldırması, ABD’de büyük bir tepki çekmiştir. ABD tarafı Türkiye’yi cezalandırmak istemiştir. Yasağın kalkmasından sonra Amerikan Senatosunda Türkiye’ye ambargo uygulanma teklifleri görüşülmeye başlandı. ABD’de ve Birleşmiş Milletler raporlarında Türkiye’nin afyon ekimi konusunda aldığı tedbirlerin başarılı sonuçlar verdiği kabul edilmiştir. (Robins, 2007, s. 23) Türkiye’nin Kıbrıs Barış Harekâtına başlamasından sonra Afyon Sorunu ikinci planda kalarak gündemden düşmüştür.

2. KIBRIS BARIŞ HAREKATI

Kıbrıs’ta 1960 yılında kurulan Türkler ve Rumlardan oluşan Kıbrıs Cumhuriyeti’nde sorunlar bitmemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren sorunlu bir yapı haline gelmiştir. Kıbrıslı Rumlar, adadaki Türk varlığını hiçbir zaman kabul etmemiş, Kıbrıs Türklerini yok saymıştır. Rumlar, Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görüyordu. Kıbrıs Türklerinin Londra ve Zürih Anlaşmalarından gelen kurucu unsur olmalarını kabullenmeyip, azınlık statüsü altında olmalarını istiyordu.

Kıbrıslı Rumlar, EOKA Terör Örgütü ile Türklere karşı saldırılara başlamışlardır. Rumların amacı, adada yaşayan Türkleri yıldırmaktır. Türklere karşı planlı saldırılar ile Kıbrıs’ın tek hâkimi olmayı istemişlerdir.

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, 1963 yılında, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında değişiklik talep etmiştir. Rumlar, Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının daimî veto hakkının kaldırılmasını, Kıbrıs anayasası gereği Türklere verilen hakların sınırlanmasını istemiştir. Rumlar amaçlarına ulaşmak için Türk köylerini basıp, adada yaşayan Türkleri öldürmeye başlamıştır.

1963 yılında Rumların, Kanlı Noel Saldırısı acı bir olaydır. Kanlı Noel sonrası Türkler yaşadıkları yerleri terk ederek, adanın %3’ünde yaşamaya başlamıştır. (Vatansever, 2010, s. 1513). Türkler, Kıbrıs’ta zor koşullar altında hayatlarını devam ettirmeye başladı.

Kıbrıs’ta Türklerin can ve mal güvenliğinin ortadan kalkmasından sonra Türkiye, garantörlük haklarını kullanarak adaya askeri müdahalede bulunmayı istemiştir. Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesini önlemek için ABD Başkanı Lyndon Johnson, mektup göndermiştir. Johnson Mektubu sonrası Türkiye, beklemediği bir şekilde ABD’nin ağır tepkisiyle karşılaşmış ve Kıbrıs’a müdahaleyi yapamamıştır.

Johnson Mektubu, Türkiye’de büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Kıbrıs’ta, Türklere karşı Rum saldırılarını şiddetini artırarak devam etmiştir. Türkiye, Johnson Mektubu olayından sonra gerekli dersleri alarak olası bir çıkarma için hazırlıklara başlamıştır. Kıbrıs Türklerini korumak için Türk ordusunun modernizasyonuna başlandı. Askeri anlamda gerekli çıkarma gemileri, hava indirme birlikleri hazırlanmaya başlamıştır.

Kıbrıs Türklerini, Rum saldırılarından korumak için 1964 ve 1967 yıllarında hava hareketleri düzenlenmiştir. Türkleri korumak için hava hareketleri yapılsa da kara harekâtı yapılamamıştır. Kıbrıs'ta Rum saldırıları şiddetini artırarak devam etmiştir. Türkiye'nin askeri hazırlıkları hızla ilerleyerek iş artık uluslararası ortam değerlendirilmesine kalıyordu. (Erim, 1975, s. 302)

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 yılında Makarios'a karşı bir darbe olmuştur. Darbeyi Yunanistan'daki Albaylar Cuntasının desteğini alan Nikos Sampson yapmıştır. Nikos Sampson, Türklere saldırılarda bulunan EOKA Terör Örgütünün eski liderlerindendi. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, darbe sonrası adadan kaçmıştır. Nikos Sampson liderliğindeki cunta Türklere karşı saldırılarda bulunmaya başlamış, adada devlet düzeni ortadan kalkmıştır.

Türkiye, Kıbrıs'ta ortadan kalkan devlet düzenini sağlamak ve adada yaşayan Türklerin hayatlarını korumak için girişimlere başlamıştır. Başbakan Ecevit, Kıbrıs'ın garantör ülkeleriyle görüşmelerde bulunmuştur.

Başbakan Bülent Ecevit'in ABD temsilcisi ile görüşmesi sırasında Kıbrıs Barış Harekâtı başlıyordu. 1964-1974 arası dönem değerlendirildiğinde Türkiye'nin gelmiş olduğu durum dikkate değerdir. Johnson Mektubu sonrası, Kıbrıs'a müdahale edemeyen Türkiye, ABD'nin müdahalenin durdurulması isteklerine karşı durabilecek bir duruma gelmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi Sisco ile görüşmesinde Başbakan Bülent Ecevit: "*Tarih tekrerrür edebilir, ama bu, hataların da tekrar edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Siz on yıl önceki hatanızı tekrar edebilirsiniz, fakat biz tekrarlamayacağız dedim. Sizin hatanız bize engel olmaktı. Bizim hatamız da size uymaktı. Sonucu gördünüz: Türk Amerikan ilişkileri on yıl boyunca zedelenmiş olarak kaldı ve Türk- Yunan ilişkileri büsbütün bozuldu ve Kıbrıs'ta iş ne noktaya geldi görüyorsunuz. Demek ki bu davranış bir hataydı. Biz tekrarlamayacağız bu hatayı, siz isterseniz tekrarlamaya uğraşın.*" (Ecevit, 2015, s. 126-127)

20 Temmuz 1974 günü Türkiye, adada bozulan devlet düzenini sağlamak, adada yaşayan Türklerin hayatlarını korumak için Londra ve Zürih Anlaşmalarına dayanan garantörlük hakkına dayanarak harekât kararı almıştır. Başbakan Bülent Ecevit'in TBMM Özel oturumunda yaptığı konuşmasında: "*Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a barış, sükûn ve özgürlük getirmek için, Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına ve anayasal düzenine yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek için ve adadaki Türklerin, aziz soydaşlarımızın haklarını ve güvenliğini güvence altına almak için giriştiği harekât başlamıştır.*" (T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 1974, s. 19)

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Türk Silahlı Kuvvetleri, Rum saldırılarından dolayı sıkışmış durumda olan Kıbrıs Türklerinin hayatlarını kurtarmıştır. Rumlar tarafından kuşatma altında bulunan Türk köyleri kurtarılmıştır. Türk ordusu adanın kuzeyinde Lefkoşa-Gönyeli-Girne hattı üzerine tutarak, Kıbrıs topraklarının %7'sini fiili hakimiyeti altına almıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı, Birleşmiş Milletler ve ABD tarafından meşru ve haklı olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletlerin çağrısı üzerine 25 Temmuz 1974'te Cenevre'de barış görüşmeleri başlamış ve ateşkes ilan edilmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Nikos Sampson yönetimi devrilmiş, yerine Glafkos Klerides gelmiştir. Yunanistan'da Albaylar Cuntası devrilererek, ülkede demokrasiye geri dönüş süreci başlamıştır. Yunanistan, Kıbrıs Barış Harekâtına tepki olarak NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır.

Cenevre Konferansı sırasında Türk tarafı adada anayasal düzenin ortadan kalktığını, Kıbrıs'ta Türklerin can güvenliğinin sağlanacağı ve haklarının korunacağı bir federatif yapı kurulması gerektiğini belirtmiştir. Rum tarafı ise Kıbrıs Barış Harekâtının meşru olmadığını, Türk

askerinin adada işgalci olduğunu ve adadan çekilmesini istemiştir. Cenevre Konferansı sonrasında imzalanan Cenevre Protokolü, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini meşru saymış, Kıbrıs Türk toplumunun haklarını kabul ettirmiştir. (Fırat, 2015, s. 746)

Cenevre Konferansı sürerken Rumlar ateşkesi ihlal etmeye başlamıştır. Rumlar Türk yerleşim yerlerini kuşatıp, saldırıya başlamıştır. Kıbrıs'taki tehlikeli durum Türkler için devam ediyordu. Magosa surlarına sıkışan 10.000 kişi aç ve susuzdu. Adadan gelen haberler durumun Türkler için dayanılmaz bir hale geldiğini gösteriyordu. (Birand M. A., 1985, s. 430) Adada yaşayan Türklere saldırıların devam etmesi üzerine Türkiye, Kıbrıs'a İkinci Harekate başlamıştır.

İkinci Harekât ile adada dağınık halde olan Türkleri, Rum saldırılarından kurtarmak amaçlanmıştır. İkinci Harekât sonrası Türk Silahlı Kuvvetleri, Magosa- Lefkoşa- Omorfo hattını tutmuştur. (Olgun, 1991, s. 43). İkinci Harekât sonrası adada dağınık halde olan Türkler bir araya toplanmış ve Kıbrıs'ın günümüzdeki sınırları oluşmuştur.

Şükrü Sina Gürel'e göre: "*Aslında Johnson Mektubu ile beraber söylenmesi gereken bir şey daha var o da Johnson Mektubuna kadar Türkiye büyük ölçüde kendi ulusal çıkarlarını sadece ve sadece batının bütüncül çıkarlarının bir parçası olarak görüyordu. Johnson Mektubu ile birlikte farkına vardı ki, batının bütüncül çıkarlarıyla çelişmeyen mutlaka o bütüncül çıkarlar kapsamı içinde kalması gerekmeyen, kendine özgü ulusal hak ve çıkarları vardır. Kıbrıs Barış Harekâtı bu anlayış çerçevesinde Ecevit hükümetinin verdiği bir karardır.*" (Gürel, Şükrü Sina Gürel ile Mülakat, 2019)

ABD, Kıbrıs'a yapılan Birinci Harekâtı meşru kabul edip, İkinci Harekâtı kabul etmemiştir. Türkiye'nin İkinci Harekâtı ABD tarafından işgal olarak nitelendirilmiştir. ABD, Türkiye'nin adada işgalci olduğunu belirterek, Kıbrıs'tan askerlerini çekmesini istemiştir. Türkiye ise Rumların ateşkesi ihlal ederek Türk yerleşimlerine saldırdığını, hareketin garantörlük anlaşması hükümlerine dayandığını açıklamıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçekleştirdiği İkinci Harekâtın haklı ve meşru sebeplere dayandığını belirtmiştir.

Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun, haklı Kıbrıs davasında ABD'nin ambargo uygulama kararı Türk- Amerikan ilişkilerinde etkileri yıllarca sürecek bir süreci başlatmıştır.

3. SİLAH AMBARGOSU

Amerikan Kongresi, Türkiye'nin 1974 yılında afyon yasağını kaldırmasından sonra Türkiye'ye ambargo uygulanması için görüşmelere başlamıştı. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasından dolayı afyon yasağı ikinci planda kalmıştı. Türkiye'nin İkinci Harekate başlamasından sonra ABD Temsilciler Meclisi ve Senatosunda Türkiye'ye karşı ambargo uygulanma kararları görüşülmeye başlandı.

Amerikan Kongresi ve Senatosunda, Türkiye karşıtı bir hava hakimdi. Amerikan Kongresindeki Yunan ve Ermeni lobisi Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması için girişimlerde bulunuyordu.

ABD'de yaşanan Watergate Skandalı sonrası Amerikan Kongresinde Richard Nixon ve yönetimine karşı güvensizlik oluşmuştu. Amerikan Kongresi, başkan ve yönetiminin tekliflerini geri çeviriyordu.

Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması kararı Amerikan Kongresi ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger arasındaki bir hesaplaşmaya dönüşmüştü. ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a göre Kongre'nin dış politika yapımına müdahale etmesi doğru değildi. Dış Politika, yürütme organı olan Amerikan Başkanı ve yönetimine aitti.

ABD Başkanı Gerald Ford ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmaması için çalışmalarında bulunmuştur. Amerikan Kongresindeki Yunan lobisi baskılarını artırıyordu. ABD Başkanı Gerald Ford, ambargo yasasını iki kez veto etse de Kongre ile uzlaşmak zorunda kalmıştır. (Bostanoğlu, 2008, s. 494)

17 Aralık 1974'te Amerikan kongresinde alınan kararla, 5 Şubat 1975 tarihine kadar Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini çekmediği takdirde silah ambargosu uygulanacaktı. 5 Şubat 1975'te Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye karşı askeri yardımları durdurma ve silah ambargosu uygulama kararı almıştır. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyetinin ilanı ABD'nin silah ambargosuna Türkiye'nin cevabı niteliğinde olmuştur.

Yunan lobisinin etkili tutumu, Amerikan Kongresinin Türkiye'nin afyon yasağının kaldırılmasına duydukları öfke ve Türkiye'yi cezalandırma isteği silah ambargosunun uygulanmasını sağlamıştır. Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Başkan Gerald Ford, özel görüşmeler ve basın toplantıları ile Kongre'nin silah ambargo kararını yumuşatmaya çalışsa da etkili olamamıştır. (Sönmezoğlu, 2016, s. 292).

17 Haziran 1975 tarihinde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'ne nota vermiştir. Türkiye'deki 20 kadar Amerikan üssü statüsü hakkında 30 gün içinde müzakere yapılmadığı takdirde 'yeni bir durumun' ortaya çıkacağını açıklamıştır. (Gönlübol & Kürkçüoğlu, 2014, s. 590). ABD'nin silah ambargosu uygulaması kararında geri adım atmaması üzerine Başbakan Süleyman Demirel Hükümeti, 25 Temmuz 1975'te Ortak Savunma İş birliği Anlaşmasını feshetmiştir. ABD'nin Türkiye üzerindeki bütün üs ve tesislerinin faaliyeti durdurulmuştur. İncirlik üssü, NATO kapsamında hariç bırakılmıştı.

Başbakan Süleyman Demirel'in Meclis Genel Kurulunda yaptığı bir konuşmasında “*Dostluklar ancak karşılıklı münasebetlere dayanır, karşılıklı menfaatlere dayanır. Türkiye, sadece yük çeken, sadece fedakârlık yapan bir ülke olamaz. Birleşik Amerika ile mevcut olan bütün ortak tesisler, savunma tesisleri kapatılmıştır, tarafımızdan kapatılmıştır.*

Bir tarafta Türkiye'ye silah ambargosu tatbik etmek suretiyle, Türkiye'nin savunmasını zayıflatmış bulunan bir Birleşik Amerika olacak; diğer tarafta, Türkiye ile ortak savunma işi içinde bulunan bir Amerika olacak; bu ikisini bağdaştırmak mümkün değildir. Ama bütün bunlardan, bu memleketle olan münasebetlerde yeni çizgiler arayarak, yeni menfaat beraberliği arayarak çıkabilmek lazımdır”. (Neziroğlu & Yılmaz, 2014, s. 287)

Fahir Armaoğlu'na göre “*NATO içinde müttefik durumunda bulunan iki devletten birinin diğerine silah ambargosu tatbik etmesi, tarihte eşine rastlanmayan bir gariplik örneği olmuştur.*” (Armaoğlu, 2017, s. 720) Amerika Birleşik Devletleri'nin silah ambargosu Türkiye'de büyük tepkilere sebep olmuştur. Amerikan karşıtlığı Türk-Amerikan ilişkilerinde hiç olmadığı kadar artış göstermiştir.

Johnson Mektubu ve Afyon Sorununda görülebileceği üzere yaşanan sorunlar karşısında ABD'nin Türkiye'ye karşı ambargo kartını kullanması, Türk-Amerikan ilişkilerinin tek taraflı yapısını gözler önüne sermiştir. Türk ordusunun ağırlıklı olarak Amerikan silahları kullanmasına rağmen silah ambargosunun devam etmesinin ABD açısından başarılı olmadığı görülmüştür. (Howard, 1976, s. 308) 1975 yılında Türkiye'nin Amerikan üslerini kapatması ile ambargo kararı geri tepmiştir.

Türkiye, Amerikan üslerinin faaliyetini durdurarak, ABD'ye her zaman istediğini yapamayacağını göstermiştir. ABD, yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin kararlı tutumu

sonrasında karşı ambargo kararını gözden geçirmeye başlamıştır. Üslerin kapatılmasından sonra ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı istihbarat anlamında zayıflaması, ABD'nin Türkiye'yi kaybetmek istememesi sonucunda ambargonun kalkması için görüşmelere başlanmıştır.

Müttefikleri olan ABD ve NATO'ya güvenmeyen Türkiye yaşanan sorunlar karşısında yeni bir ordu oluşturmaya gitmiştir. Ege Ordu Komutanlığı NATO kuvvetleri dışında oluşturuldu. Türkiye, güvenliğini 1952 yılından beri NATO'ya göre düzenlemiştir. NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında olan Türkiye'nin yaşanan olaylardan sonra NATO'ya bağlı olmayan bir ordu kurması düşünülemeyecek bir konuydu. Ege Ordu Komutanlığının kurulması Türkiye- NATO ve ABD ilişkilerindeki geline nokta gösteriyordu.

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında askeri mühimmat konusunda yaşanan sıkıntılar, ABD'nin NATO müttefiki olan Türkiye'ye, başka bir örneği olmayan şekilde ambargo uygulaması Türk savunma sanayiinin geliştirilmesini hızlandırmıştır. 1975 yılında ASELSAN kurulmuştur. Türkiye, milli savunma sanayi kuruluşları oluşturarak askeri anlamda dışa bağımlılığını azaltmak istemiştir.

Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı silah ambargosu karşısında çok boyutlu bir dış politika anlayışını uygulamaya devam etmiştir. Silah ambargosunun etkilerini azaltmak için Türkiye, komşu ülkeler ve Ortadoğu coğrafyasıyla ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde silah ambargosu sürecinde artarak devam etmiştir.

Silah ambargosundan dolayı Türk ekonomisi zarar görmüştür. Türkiye, yakın coğrafyasıyla iyi ilişkiler kurarak, silah ambargosunun Türk ekonomisine olan etkilerini azaltmayı amaçlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri ile yapılan müzakereler sonucunda 26 Mart 1976 yılında Türk-Amerikan Savunma ve İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma ile Türkiye'deki üs ve tesislerin NATO görevleri dışında kullanılmayacağı belirtiliyordu. Anlaşmanın 18. Maddesinde *'ABD hükümeti, bu anlaşmanın ilk 4 yılı içinde hibe, kredi ve ödünç olmak üzere bir milyar dolar tutarında savunma malzemesini Türkiye'ye verecektir. Bu meblağ, dört yıllık süre içinde eşit miktarlara bölünerek ödenecektir. Başka konularda anlaşmaya varılmadığı takdirde, bahsi geçen toplam miktarın %25'i olan 250 milyon dolar, tahsisi yapılmış olarak dört yıl öncesinden hazır olacaktı. İlk yıl için hibe miktarı 75 milyon dolar olacak ve dört yıl içinde hibe miktarı 250 milyon dolardan az olamayacaktır.'* (Armaoğlu, 1991, s. 294)

ABD Kongresinin, yapılan anlaşma ile Türkiye'ye verilecek yardım miktarını fazla bularak onaylamaması üzerine 1976 Savunma ve İş birliği Anlaşması kabul edilmemiştir.

Silah ambargosu sırasında Türkiye'nin uluslararası görünümü son derece kötüydü. Dünya basınında Türkiye aleyhinde gazetelerde yazılar yazılıyor, filmler oynatılıyor, Türkiye karşıtı gösteriler yapılıyordu. Türkiye'nin Avrupa'ya ihraç ettiği portakallar Rumlar tarafından Kıbrıs'tan gelen yağma malları denerek, mahkeme yoluyla el konuluyordu. (Birand M. A., 1979, s. 275). Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun, haklı sebeplere dayandığı Kıbrıs konusunda dünya tarafından haklı iken haksız duruma düşürülmeye çalışılıyordu. Yaşanan bu durumlar Türkiye'nin sıkışmışlığını gösteriyordu.

4. SİLAH AMBARGOSUNUN KALKMASI VE SONUÇLARI

Amerika Birleşik Devletleri 26 Eylül 1978 yılında Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosunu kaldırmıştır. Amerikan Kongresi ambargonun kaldırılması kararında Kıbrıs sorununun barışçıl yollarla adil ve kalıcı bir şekilde çözümü Amerikan dış politikasının amaçlarından olacaktı. Amerika Birleşik Devletleri bölgede Türkiye ve Yunanistan arasındaki mevcut askeri güç

dengesinin korunmasına dikkat edecekti. (Gürel, 2018, s. 153). Amerikan Kongresi Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımlarda 7/10 ilkesini benimsemiştir. ABD yapacağı her yardımda Yunanistan'a Türkiye'ye yapılan yardımdan fazlasını verecekti. Amerikan Kongresinin ilke kararı günümüzde de geçerlidir.

Türkiye, silah ambargosu sürecinde büyük zararlar görmüştür. Soydaşlarının hayatlarını kurtarmak için Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunan Türkiye, Amerikan ambargosuyla karşı karşıya kalmıştır. Ambargo sürecinde Türk ekonomisi zarara uğramıştır. Türkiye 1975-1978 yılları arasında müttefikleri olan ABD ve NATO ülkelerince dışlanmıştır. NATO'nun kuruluşundan itibaren Türkiye'den başka hiçbir ülkeye ambargo uygulanmaması ayrıca dikkate değer bir konudur.

Oral Sander'e göre " *Asıl önemli olan nokta, Türkiye ABD'nin askeri yardım amaçlarına tam olarak uymadığı sürece yeni ambargoların konulabileceği ya da 'ambargo' adı altında olmasa bile, duruma göre yardımın kısıllabileceğinin bilinmesidir.*" (Sander, 1979, s. 85)

Şükrü Sina Gürel'e göre: " *Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimize bakarsak Türkiye'nin ilk defa Soğuk Savaşın başlangıcından beri kendi ulusal çıkarları çerçevesinde hareket edebildiğini Amerika Birleşik Devletleri burada görmüştür. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin üslerini 1975-1978 yılları arasında faaliyet dışı bırakarak bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğünü kabul etmediğini göstermiştir.*" (Gürel, Şükrü Sina Gürel ile Mülakat, 2019)

ABD tarafının beklemediği bir şekilde Türkiye'nin 1969 OSİA Anlaşmasını feshederek, Amerikan üs ve tesislerini kapatması, uygulanan silah ambargosunun Türkiye üzerinde etkili olmadığını göstermiştir. 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiştir. Silah ambargosu uygulanmasıyla Türkiye haklı Kıbrıs davasından vazgeçmeyeceğini, Kıbrıs Türk halkını kaderlerine terk etmeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Türkiye silah ambargosu sürecinde ulusal çıkarlarına uygun, kararlı bir dış politika ortaya koymuştur. 1975-1978 yılları arasında uygulanan silah ambargosu, Türk-Amerikan ilişkilerinde etkisi kapanmayacak, derin bir güvensizliğe yol açmıştır.

5. SONUÇ

Türk- Amerikan ilişkileri 1947- 1964 ve 1964-1978 arası iki ayrı döneme ayrılarak değerlendirilebilir. Sovyetler Birliği tehlikesine karşı müttefik arayan Türkiye 1947 yılından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. 1947'den itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri hızlanmıştır. 1952 yılında NATO üyeliği ile Türk-Amerikan ilişkilerinin altın çağı başlamış denebilir. Türkiye ABD ve NATO ile ilişkilerini geliştirerek Sovyetler Birliği tehlikesine karşı NATO'nun güvenlik alanında girmiş, Türk ordusunun modernizasyonunu sağlamıştır. Türkiye 1950-1960 yılları arasında ABD ile her alanda uyumlu bir dış politika izlemiştir. Türkiye'nin geleceği NATO ittifakına ve ABD ile olan ilişkilere göre düşünülmüştür.

Kıbrıs Sorununun başlaması Türk-Amerikan ilişkilerinde krizlerle dolu günlerin başlangıcı olmuştur. Johnson Mektubu, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktasına sebep olmuştur. Johnson Mektubu sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde inişli çıkışlı ve sorunlu günler başlamıştır. Johnson Mektubu sonrası ABD'ye karşı güvensizlik başlamıştır. Türkiye'de NATO ittifakı ve ABD sorgulanmaya başlandı.

Afyon sorunu Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir krize neden olmuştur. Amerikalılar, Anadolu topraklarında yüzyıllardan beri geleneksel olarak yapılan afyon ekiminin

yasaklanmasını istemiştir. Türkiye ise afyon ekiminin yasaklanmasının mümkün olmadığını, fakat sınırlandırılabilceğini açıklamıştır. Türkiye'nin bu açıklamaları ABD tarafını tatmin etmemiş, Türkiye aleyhinde kara propaganda yapılmaya başlanmıştır. ABD'ye göre dünyadaki uyuşturucu ticaretinin kaynağı Türkiye'ydı. ABD yönetiminde ve Amerikan kongresinde Türkiye'ye yaptırım uygulanması görüşülmeye başlandı. Durum öylesine Türkiye'deki afyon tarlalarının bombalanması dahi gündeme gelmiştir. ABD tarafı, Türkiye'nin afyon ekimini durdurmadığı için cezalandırılması gerektiğini dillendirmeye başlamıştır.

Afyon krizi, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye'nin önceliklerini dikkate almadığını, Türk-Amerikan ilişkilerine sadece kendi penceresinden baktığını göstermiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan her sorunda ABD'nin Türkiye'ye karşı yaptırım kozunu oynaması Türk-Amerikan ilişkilerinde gelinen noktayı açıkça ortaya koymaktadır. Afyon ekiminin yasaklanması kararının ara rejim döneminde alınmış olması, Türk halkının önceliklerinin dikkate alınmaması dikkate değer bir durumdur. Afyon ekiminin yasaklaması Türk halkında tepkilere neden olmuştur.

1973 seçimlerine gidilirken seçime katılan bütün partiler afyon yasağının kaldırılacağı vaadiyle seçime katılmışlardır. Seçim sonrası kurulan Bülent Ecevit hükümeti afyon yasağını kaldırmıştır. Afyon yasağının kalkması, Türk halkınca olumlu karşılanmıştır. ABD tarafı ise Türkiye'ye ambargo uygulanmasına karar vermiştir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemesi sonucu afyon sorunu ikinci planda kalmıştır.

Türkiye'yi Kıbrıs Barış Harekâtına götüren sürece baktığımızda 1963 yılına gitmektedir. 1963 yılı Kanlı Noel'inde Rumlar tarafından Türklere yapılan baskı ve saldırılar şiddetini artırmıştır. Türkiye, Johnson Mektubundan sonra Kıbrıs'ta çıkabilecek muhtemel durumlara karşı hazırlanmaya başlamıştır. Türk ordusunun Kıbrıs'a çıkarma yapabilmesi için çıkarma gemileri yapılmaya başlanmış, olası bir askeri harekate Türk ordusunun hazır olması sağlanmıştır.

1964-1974 yılları arasındaki dönemde Kıbrıs'ta sorunlar bitmemiş, adada yaşayan Türklere karşı Rum terörü dayanılmaz bir hale gelmiştir. Türkiye, geçen 10 yılda yaşanan olaylardan ders almış, 1974 yılına gelindiğinde Kıbrıs'a askeri harekât için hazırdu. Türkiye, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak, adada ortadan kalkan devlet düzenini sağlamak için garantörlük haklarına dayanarak Kıbrıs Barış Harekâtını düzenlemiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda adada Rumlar tarafından kuşatılmış durumda olan Türklerin hayatları kurtararak, Türk ordusunun başarısıyla sonuçlanmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, Kıbrıs'ta darbeye iktidara gelen Sampson cuntası devrilmiş, Yunanistan'daki Albaylar Cuntası ortadan kalkmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında ateşkes görüşmeleri sırasında Rumların, Türk köylerini kuşatmaya alıp, saldırılarına devam etmesinden sonra Kıbrıs'a İkinci Çıkarma düzenlenmiştir. İkinci Çıkarma sonrası Kıbrıs'ın günümüzdeki sınırları oluşmuştur.

Türkiye'nin İkinci Harekâtı ABD tarafından meşru olarak görülmemiştir. İkinci Harekât sonrasında Türkiye'nin adada işgalci olduğu ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin adadan çekilmesi gerektiği Amerika Birleşik Devletleri tarafından açıklanmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ve İkinci Çıkarması uluslararası hukuka uygun, Kıbrıs'ın kurucu anlaşmalarındaki garantörlük hakkına dayanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye karşı bu haksız ve taraflı tutumu Kıbrıs'ın çözümsüzlüğe doğru gitmesine neden olmuştur.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri Kongresinde Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması teklifleri görüşülmeye başlanmıştır. ABD'nin silah ambargosu uygulama kararı Afyon sorununa gitmektedir. Türkiye'nin afyon yasağını kaldırması ABD'de büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Amerikan Kongresindeki Rum ve Ermeni lobisi Türkiye

karşıtlığı ile lobi yaparak Türkiye'ye ambargo uygulanması için girişimlere başlamışlardır. Amerikalılara göre Türkiye, afyon yasağını kaldırarak Amerikan çıkarlarına aykırı hareket ediyordu ve cezalandırılması gerekmekteydi. Kıbrıs Barış Harekatının başlaması ile afyon sorunu ikinci planda kalmıştır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye ambargo uygulaması konusunda kararlıydı. Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı ve İkinci Harekâtı gerçekleştirmemiş olsaydı bile ABD'nin silah ambargosu uygulanacaktı. Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini çekmediği takdirde silah ambargosu uygulayacağını açıklamıştır.

Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması kararında ABD Başkanı ve Kongre görüş ayrılığına düşmüştür. Başkan Ford ve yönetimi Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını desteklemiyordu. Fakat Kongre Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması gerektiğini açıklıyordu. Amerika'da yaşanan Watergate Skandalı sonrasında başkan ve yönetimine karşı Kongre güvenmiyordu. Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan ve Kongre arasında yaşanan bir krizin ortasında kalmıştı. ABD Başkanı Ford'un girişimlerine rağmen Türkiye'ye karşı silah ambargosu uygulanma kararı onaylanmıştır.

ABD'nin silah ambargosu kararı Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin silah ambargosu kararına tepkisi, 1969 yılında imzalanan Ortak Savunma ve İş birliği Anlaşmasını feshetmek ve Türkiye'deki Amerikan üs ve tesislerini kapatmak olmuştur. Türkiye'nin haklı Kıbrıs davasından dolayı Amerika Birleşik Devletleri'nin ambargo uygulaması Türk-Amerikan ilişkilerinde etkileri geçmeyecek bir kırılmaya neden olmuştur. Türkiye'ye silah ambargosu uygulanması kararının NATO üyeleri arasında bir örneği yoktu. ABD'nin istediği politikalara uymayan Türkiye'ye karşı yaptırım uygulanması gündeme geliyordu. Türkiye'ye 1964 yılında ABD'nin ittifak ortağına karşı tehditkâr bir üslupla Johnson Mektubu göndermesi, Afyon ekimi nedeniyle yaşanan sorunlar ve yıllardan beri Türkiye'nin haklı olduğu Kıbrıs sorununda karşılaştığı durum Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan durumu gözler önüne sermektedir.

Türkiye, ABD'nin silah ambargosu uygulaması sürecinde kararlı bir dış politika izlemiştir. Türkiye kendi ulusal çıkarlarına göre bir siyaset izlemiştir. ABD'nin ambargo uygulaması Türkiye'nin kararlılığını azaltmamış, aksine artırmıştır. Türkiye, haklı olduğu, ulusal çıkarlarına dayanan politikalarına taviz vermeden devam etmiştir. Silah ambargosunun devam ettiği 1975-1978 yılları arasında Türkiye, ambargodan zarar görmüştür. NATO ittifakı ortağı olunan başta ABD ve diğer NATO üyeleri Türkiye'ye silah satışını durdurmuş, ekonomik alanda yaptırımlar uygulanmıştır.

Silah ambargosu Türkiye'de milli savunma sanayinin kurulması sürecini hızlandırmıştır. Milli savunma sanayinin kurulması ile Türkiye'nin dışa bağımlılığın azaltılması hedeflenmektedir. Türkiye'nin bu kararlı tutumu sonucunda ABD Türkiye ile ambargonun kaldırılması için görüşmelere başlamıştır. 1978 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye uyguladığı silah ambargosu kaldırılmıştır.

Silah ambargosu sürecinde Türkiye, ittifak ortağı olan Amerika Birleşik Devletleri'ne güvenemeyeceğini bir kez daha görmüştür. Türkiye ile ABD'nin aynı ittifakın üyeleri olmaları Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasını engellememiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1975-1978 yılları arasında uyguladığı silah ambargosu Türkiye üzerinde beklediği etkiyi göstermemiştir. Türkiye, milli menfaatlerine uygun, kararlı tavrından vazgeçmemiştir.

Türkiye, ABD'nin uygun görmediği konularda hareket ederse yaptırımlar ve silah ambargosu tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Türk-Amerikan ilişkilerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye'ye karşı bu tavrı günümüzde de devam etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin yaşanan her krizde Türkiye'ye karşı yaptırım uygulama tavrı değişmedikçe,

Türkiye'nin Amerikan yaptırımları ile karşılaşması muhtemeldir. Türk-Amerikan ilişkileri, ulusal çıkarlara dayanan, dengeli ve eşit bir seviyede sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

- (1974, Temmuz 20). *T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum)*, 13/1.
- Arcayürek , C. (1985). *Çankaya'ya Giden Yol 1971-1973* (1. b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Armaoğlu , F. (1991). *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armaoğlu , F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995* (22. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Birand , M. A. (1979). *Diyyet* (2. b.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand , M. A. (1985). *30 Sıcak Gün* (10. b.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bostanoğlu , B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası* (2. b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Cılızoğlu , T. (Dü.). (2007). *Çağlayangil'in Anıları* (3. b.). Bilgi Yayınevi.
- Ecevit , B. (2015). *Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası* (1. b.). Ankara: Raşan Ecevit-Bülent Ecevit Bilim Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.
- Erhan , Ç. (2018). *Beyaz Savaş Türk-Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu* (2. b.). Ankara: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Erim , N. (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık.
- Erim , N. (2018). *12 Mart Anıları* (2. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fırat , M. (2015). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919-1980* (20. b., s. 746). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gönlübol , M., & Kürkçüoğlu , Ö. (2014). *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995* (10. b.). (M. Gönlübol, Ed.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürel , Ş. S. (2018). *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri* (1. b.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Gürel , Ş. S. (2019, Ekim 10). Şükrü Sina Gürel ile Mülakat. (B. Sızan, Röportaj Yapan)
- Howard , H. N. (1976). The Bicentennial in American-Turkish Relations. *The Middle East Journal*, 30(3), 291-310.
- Neziroğlu , İ., & Yılmaz, T. (Dü.). (2014). *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları* (Cilt 6.). Ankara: TBMM Basınevi.
- Olgun , A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*. Ankara: Ank.
- Robins , P. (2007). The Opium Crisis and the Iraq War: Historical Parallels in Turkey-US Relations. *Mediterranean Politics*, 12(1), 17-38.
- Sander , O. (1979). Türkiye'nin Batı Bağlantısı ABD ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 34, 63-86.
- Sönmezoğlu , F. (2016). *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Kitabevi.

- Uslu , N. (2016). *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri* (1. b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Vatasever , M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.

YAYIM ALANI, YAZIM KURALLARI ve YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ

YAYIM ALANI

Dergi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinde yapılan bilimsel nitelikli çalışmalarını yayımlar.

YAZIM KURALLARI

1. Çalışmalar 5000 ile 9000 kelime arasında olmalıdır.
2. Gönderilecek çalışmaların daha önce yurt içi veya yurt dışında herhangi bir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Fakat bilimsel toplantılarda (kongre, sempozyum, seminer vb.) sunulan ve tam metni yayımlanmamış bildiriler, sunulduğu yer ve tarih belirtilmek şartıyla kabul edilir.
3. Yazıların manyetik ortamda (CD/DVD) veya elektronik posta ile gönderilmesi gerekmektedir.
4. Yazılar; Microsoft Word'de tek satır aralığı, Times New Roman ve 12 punto; kâğıt ölçüsü A4 olacak şekilde hazırlanmalıdır. Metin içinde yer alacak şekiller ve tabloların bu ölçülere uyması gerekmektedir.
5. Türkçe çalışmalarda, yazının başlığı ve yazar ad(lar)ının altında 150 – 200 kelimelik bir Türkçe öz ve anahtar kelimeler yer almalı; bunu takiben İngilizce başlık, öz ve anahtar kelimeler verilmelidir. İngilizce çalışmalarda, yazının başlığı ve yazar ad(lar)ının altında 150 - 200 kelimelik bir İngilizce öz ve anahtar kelimeler yer almalı; bunu takiben Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler verilmelidir. Her iki öz de tek satır aralığı ve 10 punto ile yazılmalıdır. Anahtar kelimeler, 4 - 7 kelime arasında olmalıdır.
6. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla veya metnin içinde açılacak ayraçlarla yapılabilir.
7. Makalede yer alan ekler, metodolojik ayrıntıları ve ek bilgileri içermelidir. Birden fazla ek olduğu durumda EK A, EK B başlıkları kullanılmalıdır. Eklerle kaynaklardan sonra yer verilmelidir. Makalenin tamamı için okuyucuya bilgi verecek mahiyette ve makale başlık sayfasında yer alması uygun görülen 20 – 25 kelimelik kısa anlatım, özet bölümünün ardından yazılmalıdır.
8. Yazarın akademik unvanı, görevi, bağlı bulunduğu kuruluş elektronik posta (elmek) adresi ilk sayfanın altına 10 puntoluk dipnotla yazılmalıdır.
9. Tablo ve şekillere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo ve şekillerin üstünde yer almalı, kaynaklar ise tablonun altına yazılmalıdır.
10. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası yay ayraç içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır.
11. Öneri yazıları A-4 veya 8.5"x11" boyutundaki kağıda 1.5 aralıklı olarak yazılmalıdır. Yazılar okunabilecek koyulukta basılmalı ve çoğaltılmalıdır. Sayfa kenar boşlukları üst: 3cm, alt: 3cm; sol: 3,5 cm, sağ: 2,5 cm olmalıdır. Sayfaların altına sağ köşesine sayfa numarası konmalıdır. Font büyüklüğü en az 10 punto olmalıdır.
12. Yazı, Giriş bölümüyle ikinci sayfadan başlamalı ve uygun bölümlere ayrılmalıdır. Bölümler, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bölüm başlıkları numaralarıyla birlikte büyük harflerle ("1. GİRİŞ" şeklinde) yazılmalıdır. Gerekli durumlarda bölümler alt bölümlere ayrılabilir. Alt bölümler, her bölüm içinde bölüm numarası da kullanılarak "1.1", "1.2" şeklinde numaralandırılmalıdır. Alt bölüm başlıkları numaralarıyla birlikte her kelimenin ilk harfi büyük olacak şekilde sola dayalı olarak yazılmalıdır. Son bölüm, Sonuç(lar)/Tartışma bölümü olmalı ve bu bölümü takiben Kaynakça ile varsa Teşekkür ve Ekler yer almalıdır. Not: İsteğe bağlı olarak şekil listesi ve tablo listesi kaynakçadan hemen önce verilebilir.
13. +Notasyon (işaretlerle gösterim) ve kısaltmalar ilgili bilim alanının standart notasyon ve kısaltmaları olmalı veya metin içinde ilk geçtiği yerde tanımlanmalıdır. Gerekli durumlarda, notasyon ve kısaltmalar Giriş bölümünde veya bu bölümü izleyen ayrı bir bölüm içinde verilebilir.
14. Tüm çizimler, haritalar, grafikler, fotoğraflar, vb. şekil olarak değerlendirilmelidir. Baskıya hazır özgün şekiller yazı basıma kabul edildikten sonra gönderilmelidir. Şekiller, ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Bunlara metin içinde "Şekil 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir şekil için uygun bir başlık kullanılmalı ve başlık şeklin altına numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

15. Tablolar ardışık olarak numaralandırılmalıdır. Tablolara metin içinde numaralarıyla "Tablo 1." şeklinde atıfta bulunulmalıdır. Her bir tablo için uygun bir başlık kullanılmalı ve bu başlık tablonun üzerine numarasıyla birlikte yazılmalıdır.

16. Başka eserlere yapılan atıflar aşağıdaki iki şekilden biri tercih edilerek gösterilebilir:

A. Metin içinde başka eserlere yapılan atıflar;

- Yazar soyadı, yıl ve sayfa kullanılarak "(Yazar, 2010, s.15)" şeklinde yapılmalıdır.
- İki yazarlı eserlerde iki yazarın soyadı "(Yazar ve Yazar, 2009, s.135)" şeklinde kullanılmalıdır.
- Daha çok yazarlı eserler, yalnızca ilk yazarın soyadı verilerek "Yazar vd." şeklinde ve yine benzer biçimde yıl ve sayfa numarası yazılarak kullanılmalıdır.
- Birebir alımlar "...” İşareti ile ve 10 punto yazılacaktır.

Örnek:

Kontrol ortamı (çevresi); kurumsal (örgütsel) biçimler bütünü örgütteki insanların kontrol bilincine yansımını ifade eder (Erdoğan, 2005, s.92)

B. Yukarıdaki yöntem benimsenmez ise atıflar dipnot yönteminde ve aşağıdaki kurallara göre yapılır:

- Kitap dipnotta ilk kez tanıtılırken, sırasıyla şu bilgileri vermek gerekir:

Yazar adı-soyadı (ilk harf büyük); Kitap başlığı (ilk harfler büyük); Kitabın yayım bilgileri (İlk kez basılmamış ise baskı sayısı, basıldığı şehir, yayınevi, yayın yılı) ve (eğer alıntı yapılmış ise alıntının) ve sayfa numarası (tek sayfadan alıntı ise s.95 şeklinde, birden fazla sayfadan ise ss. 95-98 şeklinde gösterilir).

Örnek:

Kontrol ortamı (çevresi); kurumsal (örgütsel) biçimler bütünü örgütteki insanların kontrol bilincine yansımını ifade eder.

- Bir dergideki makale dipnotta ilk kez tanıtılırken, sırasıyla şu bilgileri vermek gerekir: Yazar adı-soyadı; Makalenin başlığı; Derginin adı; Dergiye ait bazı yayım bilgileri (Cilt no.su + Sayı no.su + Ay ve yıl + sayfa no.su).
- İnternetteki belgelerin gösterimi şu şekilde yapılır:

“Son Yazarın Adı-Soyadı; “Belgenin Başlığı”; Tüm Eserin Başlığı, Belge Tarihi ya da Belgenin Son Güncellenme Tarihi, Adres, Sayfa ve parantez içinde Erişim Tarihi.

- Bütün kaynaklar için geçerli olmak üzere; aynı kaynağa ikinci ve sonraki başvurular yazarın soyadı ve sayfa numarasını göstermek yeterlidir.
- Birebir alımlar "...” İşareti ile ve 10 punto yazılacaktır.

17. Açıklama Dipnotu:

Bilgi ve açıklama dipnotu sayfa altında ve (*) işareti ile gösterilir. Açıklama dipnotlarının gereğinden fazla verilmemesi gerekmektedir.

18. Kaynakça yazımında aşağıdaki hususlara dikkat edilecektir:

- “KAYNAKÇA” başlığı sola hizalı, tüm harfleri büyük, kalın yazılmalıdır.
- Atıfta bulunulan eserler “Kaynakça” bölümünde ilk yazarın soyadına göre alfabetik liste olarak sıralanmalıdır.
- İlk yazarı aynı olan eserlerde sıralamayı belirlemek için sırasıyla ikinci ve daha sonra gelen yazarların soyadları kullanılmalıdır.
- Tüm yazarları aynı olan eserler yılına göre eskiden yeniye doğru sıralanmalıdır.

- İlk yazarı ve yılı aynı olan üç ve daha fazla yazarlı eserler de aynı şekilde ayrılmalıdır.
- Kaynakçada tüm yazarların soyadları ve diğer adlarının ilk harfleri yer almalıdır.

YAZILARIN DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nde, en az 2 (iki) hakem tarafından incelenip "Yayımlanabilir" oluru alınmış bilimsel makaleler yayımlanır.
2. Hakemler yazıları; özgünlük, bilimsel katkı, ilgili literatürden yararlanma düzeyi, bilimsel makale hazırlama düzenine uygunluk, (varsa) alan araştırmasında kullanılan yöntem ve bulguları, üslup ile önemli buldukları diğer unsurlar açısından değerlendirerek yazılı görüşlerini Yayın Kuruluna iletirler.
3. Hakemler tarafından düzeltme talep edilirse düzeltmelerin Yayın Kurulunun uygun gördüğü sürede tamamlanıp tekrar gönderilmesi beklenir. Düzeltilmiş makaleler yeniden hakemlerin görüşüne sunulabilir.
4. "Yayımlanabilir" kararı verildikten sonra yazı yayım sırasına alınır ve bu durum yazar(lar)a bildirilir.
5. Dergide örnek olay incelemeleri, raporlar, bilimsel etkinlikler hakkında haberler, kitap tanıtım ve eleştirileri, yayım duyuru ve özetleri, önceden yazılmış bir makaleye getirilen ekler, eleştiri ve yorumlar, yanıtlar ve eleştirilere cevaplar da yer alabilir.
6. Bilimsel makalelerden ayrı yayımlanacak bu tür yazıların dergide yayımlanması ile ilgili karar, Hakem raporu aranmaksızın Yayın Kurulu tarafından verilir.
7. Dergiye gönderilen tüm yazılar önce Yayın Kurulu tarafından ön değerlendirmeye alınır. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi kapsamında yer alması öngörülmuş konular ile doğrudan ilişkili olmayan ya da bilimsel bir yazı biçiminde içerik ve şekil açısından uygun olmayan yazılar, Yayın Kurulu tarafından hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da ilgili değişiklik önerilerinde bulunulur.
8. Bilimsel çalışmalar, Türkçe veya İngilizce hazırlanabilir.
9. Yayımlanacak makalelerde esasa ilişkin olmayan düzeltmeler yapılabilir.
10. Makalesi yayımlanan yazarlara telif ücreti ödenmez.
11. Makalesi yayımlanan yazara makalesinin yayımlandığı sayıdan üç adet dergi gönderilir. Makalelerin yazarları ve makaleleri değerlendiren hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur.

DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER

Academic Resource Index (Research Bib)

CiteFactor

